

"Onko hyökkäysvaunuilla mitään tulevaisuutta meillä?"

Suomalainen panssariajattelu ja puolustusvoimien maastokäsitys 1919-1939

Michael Halila

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2015

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta			Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos		
Tekijä □ – Författare – Author Michael Halila					
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Onko hyökkäysvaunuilla mitään tulevaisuutta meillä?" Suomalainen panssariajattelu ja puolustusvoimien maastokäsitys 1919-1939					
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia					
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Elokuu 2015		Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 98	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkimus käsittelee suomalaisen panssariajattelun kehitystä 1919-1939. Panssariajattelulla tarkoitetaan tässä sotilaallista ajattelua, taktiikkaa ja doktriinia joka käsittää niin panssarijoukkojen käytön kuin panssarintorjunnankin. Tutkimuksen lähtökohtina toimivat aikaisemman kirjallisuuden metodiset puutteet ja tulkintojen vajavaisuudet, sekä kriittinen suhtautuminen sotahistorian ja puolustuslaitoksen yhteiskunnalliseen asemaan.</p> <p>Aineisto koostuu suomalaisissa sotilasaikakauslehdissä vuosina 1921-1939 julkaistuista artikkeleista sekä panssarisodankäyntiä käsittelevästä kirjallisuudesta. Tutkimus sijoittuu aatehistorian alalle; sen päämetodi on diskurssianalyttinen lähiluku. Menetelminä toimivat transnationaalinen analyysi, kriittinen geopolitiikka sekä Barry Posenin ja Elizabeth Kierin teorit doktriinin kehityksestä, joita vertaillaan.</p> <p>Keskeinen tulos on, että vahvin yksittäinen suomalaisen panssariajattelun kehitystä selittävä tekijä on puolustusvoimien upseerien käsitys suomalaisesta maastosta. Tämä käsitys ei ole perustunut ensisijaisesti käytännön kokemukseen tai tutkimustietoon, vaan upseerien nationalismiin. Suomen maasto on nähty erityislaatuisena, jopa vastakkaisena keskieuropalaisen kanssa. Tämä liittyy kiinteästi suomalaisen nationalismin aatehistoriaan, ja sitä on käytetty suomalaisen kansallisen identiteetin rakentamiseen. Suomessa 1920-luvulla vallinnut kielteinen suhtautuminen panssarisodankäynnin mahdollisuuksiin selittyy tällä maastokäsityksellä. Seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa puolustusvoimien kulttuuri muuttuu, ja maastokäsitys sekä panssariajattelu kriisiytyvät. Taktiikan rakentaminen näyttäytyy aineistossa aidon kansallisen ja epäaidon ulkomaalaisen aineksen vastakkainasetteluna, mutta lähempi tarkastelu osoittaa, että se, mikä on milloinkin kansallista ja kansainvälistä, vaihtelee poliittisen tarkoituksenmukaisuuden mukaan. Kierin teoriolla kulttuurin selittävästä roolista doktriinin muutoksessa on vahvaa selitysvoimaa.</p> <p>Kokonaisuutena tutkimus osoittaa, että sotilaallisen ajattelun, doktriinin ja taktiikan kehityksen ymmärtäminen vaatii sen asettamista laajemman aatehistorian kontekstiin, sekä aineiston kriittistä lukemista. Suomalaisen sotilaallisen ajattelun aatehistoria kaipaa laajempia tutkimuksia.</p>					
Avainsanat – Nyckelord – Keywords panssarijoukot, panssarivaunut, panssarintorjunta, metsät, metsäkulttuuri, nationalismi, sotahistoria, maantiede					

Sisältö

1 Tutkimustehtävä, metodit ja aineisto	5
1.1 Asemoitumiseni tutkijana	5
1.2 Aiempi tutkimus panssarijoukoista	10
1.3 Konteksti	14
1.4 Lähestymistapa ja analyysimenetelmät	17
1.5 Rajaus ja aineisto	23
2 Panssariajattelun synty Suomessa: Hyökkäysvaunurykmentin perustaminen ja Aarne Sihvon toiminta	28
2.1 Hyökkäysvaunurykmentin perustaminen	28
2.2 "Ensimmäisen osa siirtyy koneelle": Konesota	29
2.3 "Mitä erilaisimpia ja uskaliaimpia utukuvia": panssariradikaalit ja Suomi	32
2.4 Aarne Sihvon toiminta ja teokset	38
2.5 Johtopäätökset	44
3 Metsät ja modernismi: suomalaisen panssariajattelun muotoutuminen jääkärikapinan jälkeen	47
3.1 Modernismi, panssarisodankäynti ja Suomi	47
3.2 "Maasto meillä ja Keski-Euroopassa": Suomen maaston kansalliset erityispiirteet	53
3.3 Metsä normaalimaastona	58
3.4 Johtopäätökset	61

4 30-luvun "herääminen": panssariajattelun murros ja uusi konsensus	64
4.1 "Hyökkäysvaunumuodostelmamme on vuosi vuodelta pienentynyt": panssarijoukkojen kehitys Suomessa ja maailmalla	64
4.2 "Metsä taistelumaastona. Arvostellaanko sitä meillä oikein?" maastokäsitys kriisiytyy	67
4.3 "Vallan tuhottomasti hyökkäysvaunuja": panssariajattelun murros	73
4.4 Johtopäätökset	79
5 Yhteenveto ja reflektio	83
Liite 1: Aineisto jaoteltuna	88
Lähteet	89

1 Tutkimustehtävä, metodit ja aineisto

Tutkimukseni aihe on suomalaisen panssariajattelun kehitys 1919-1939.

Panssariajattelulla tarkoitan sitä, miten panssarijoukkojen rooli ja toimintamahdollisuudet taistelukentällä käsitettiin ja samalla millainen panssarintorjunnan tarve nähtiin ja kuinka panssarijoukkojen nähtiin vaikuttavan sodan kokonaiskuvaan.¹ Panssarijoukoilla voidaan tarkoittaa mitä tahansa joukkoa, josta huomattava osa koostuu panssaroiduista taisteluajoneuvoista, tämän tutkimuksen tarkasteluaikana käytännössä taistelupanssarivaunuista.²

Kiinnostukseni aiheeseen nousi tutustumisesta Suomen panssarijoukkojen historiaan. Vuonna 1919 Suomeen hankittiin 32 Renault FT Modèle 1917 -panssarivaunua.³ Tällöin perustetun Hyökkäysvaunurykmentin panssarivahvuus oli suurempi kuin koko Ruotsin asevoimien, tai puna-armeijan.⁴ Ennen toista maailmansotaa Suomi kuitenkin menetti edelläkävijän asemansa: panssarijoukot näivettyivät mitättömän kokoisiksi ja lopulta viimeiset Renault-vaunut tuhoutuivat talvisodassa toimiessaan kiinteinä pesäkkeinä.⁵ Vesa Tynkkynen sanoi: "Jos panssarivaunujen asema Suomessa oli merkittävä vuonna 1919 oli se miltei olematon vuonna 1939."⁶ Mitä tapahtui?

1.1 Asemoitumiseni tutkijana

Mikään tutkimuskohteen tai näkökulman valinta ei ole itsestään selvä, vaan tutkimuksen lähtökohdat ovat aina poliittisten valintojen seurauksia. Tutkimus osallistuu aina yhteiskunnalliseen historiakeskusteluun, ja tutkijalla itsellään on myös ihmisenä arvoja ja poliittisia mielipiteitä. Vähintään tässä mielessä kaikki

¹ Panssariajattelua voidaan pitää yhtenä sotilaallisen ajattelun alalajina; ks. esim. Gat, Azar (2001): *A History of Military Thought. From the Enlightenment to the Cold War*. Oxford University Press, Oxford ja Reid, Brian Holden (1998): *Studies in British Military Thought. Debates with Fuller and Liddell Hart*. University of Nebraska Press, Lincoln, NE.

² Harris, J.P. & Toase, F.H. (toim.) (1990) *Armoured Warfare*. B. T. Batsford Ltd., Lontoo, 1.

³ Hovilainen, Pentti (1949): *Tankkirykmentistä panssaripataljoonaan 1919-1949*. Panssaripataljoonan upseeri- ja aliupseerikunta, Hämeenlinna, 30; Sillanmäki, Jouni (2012) *Voiton vaunut Renault Modèle 1917 ja niiden käyttö Suomessa*. Panssarimuseon julkaisu n:o 4, 49.

⁴ Tynkkynen, Vesa (1996): *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, taktiikan laitos, julkaisusarja 1, 1/1996, 82.

⁵ Sillanmäki, 157.

⁶ Tynkkynen, 83.

historiantutkimus on poliittista; mitään "puolueetonta" tutkimusta ei yksinkertaisesti ole olemassa.⁷ Tämä on erityisen totta diskurssianalyttisessä tutkimuksessa, jossa tutkimuksen tekeminen on sinänsä aivan samanlaista kielen käyttämistä kuin tutkittava aineistokin.⁸

Tästä ei kuitenkaan seuraa, että kaikki tutkimus – tai kaikki kirjoittaminen – olisi samanarvoista. Päinvastoin, on mahdollista ja mielekäästä verrata eri tutkimustuloksia keskenään, ja hylätä huonommin perusteltuja tuloksia parempien hyväksi.⁹ Feministisestä näkökulmasta on esitetty, että sellainen relativistinen näkemys, jossa kaikki eri tulkinnat ovat samanarvoisia totuuksia, on eettisesti ja poliittisesti vastuutonta, koska on poliittisesti merkittävää mitä kertomuksia uskotaan ja minkä kertomusten perusteella toimitaan.¹⁰ Tästä syystä on sekä tutkimustulosten perusteiden arvioimisen että tutkimusetiikan kannalta välttämätöntä harjoittaa vahvaa reflektiota ja pyrkiä kirjoittamaan auki omaa päättelyään ja lähtökohtiaan.¹¹ Pysin noudattamaan tätä vahvan reflektion vaatimusta ja perustelemaan omia tutkimuspoliittisia valintojani suhteessa omaan käsitykseeni tutkimuskohteestani.

Jos Leopold von Ranken ajatus "itsensä sammuttamisesta"¹² vaikuttaa muutenkin mahdollottomalta saavuttaa, on se erityisen tavoittamatonta kun suomalainen tutkija tutkii puolustusvoimia ja toista maailmansotaa tai siihen liittyviä tapahtumia. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki ovat todenneet vuosien 1939-45 sotatapahtumien "kanonisoituneeksi osaksi suomalaiskansallista mytologiaa; sen perusyttimeksi, joka määrittelee suomalaisuutta". Sotahistorian tutkimus on ollut vahvasti sidoksissa nationalismiin, ja suurella osalla suomalaisista on "hyvin intiimi" suhde sotiin.¹³

Suuri osa sotahistorian tutkimuksesta on perinteisesti länsimaissa tehty joko puolustusvoimien tai puolustusteollisuuden yhteydessä; ainakin ensimmäinen näistä

⁷ Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki, 76-78; Juhila, Kirsi (2002): *Tutkijan positiot*. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 208.

⁸ Juhila, 201.

⁹ Kalela, 148-150.

¹⁰ Razmanoglu, Caroline & Holland, Janet (2002): *Feminist Methodology*. SAGE Publications, Inc., Lontoo, 55-58.

¹¹ Doucet, Andrea & Mauthner, Natasha (2002): *Knowing responsibly. Ethics, feminist epistemologies and methodologies*. Teoksessa Miller, Tina, Birch, Maxine, Mauthner, Melanie & Jessop, Julie (toim.) *Ethics in Qualitative Research*. SAGE Publications Inc., Lontoo, 140; Kalela 75-76, 162-164.

¹² Kalela, 50-52.

¹³ Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (2006): *Johdatus koettuun sotaan*. Teoksessa Kinnunen & Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva, Helsinki, 13.

on myös Suomessa totta.¹⁴ Vuosien 1939-45 sotahistoria on yhä tärkeässä roolissa niin Suomen puolustuspolitiikassa kuin valtion ja puolustusvoimien legitimointipyrkimyksissäkin: yhteisellä viholliskuvalla ja kunniakkaalla menneisyydellä pyritään rakentamaan ja ylläpitämään kansallista yhtenäisyyttä.¹⁵ Sotilaallisuus ja sotilaalliset ominaisuudet ovat keskeisessä osassa suomalaisen maskuliinisuuden rakentamisessa, ja puolustusvoimat liittävät sotilaskoulutuksen vahvasti miehiin ja miehuuteen.¹⁶ Niin kauan kun Suomessa vallitsee ns. yleinen eli useimpien miesten asevelvollisuus, on jokaisen miehen muodostettava suhde puolustusvoimiin ja niiden legitimizeettiin viimeistään kutsunnoissa.¹⁷ Tällaisessa asetelmassa ajatus suomalaisen miestutkijan puolueettomuudesta suhteessa vuosiin 1939-45 tai puolustusvoimien toimintaan yleensä on mahdoton.

Tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa puolustusvoimien sotilaallinen diskurssi on hallitsevassa asemassa, jota kärjistää lisäksi sotilaallisen diskurssin erittäin vahva faktuaalistamisstrategia. Arto Jokisen sanoin: "Sotilaallinen diskurssi faktualisoi itsensä ainoaksi oikeaksi tiedoksi sodasta ja rauhasta, sotalaitoksesta ja sotilaista." Sen tehtävä on "luoda sotilaille oma retorinen alueensa, joka erottaa heidät siviileistä." Yllä mainitun sukupuolisen faktuaalistamisstrategian lisäksi sotilaallinen diskurssi sitoutuu myös kiinteästi nationalismiin.¹⁸

Kieli, johon sisältyy poikkeuksellisen vahva faktuaalistamisstrategia, on ongelmallinen tutkimuksen kohde. Carol Cohn on tutkinut amerikkalaisten ydinstrategian asiantuntijoiden "teknostrategista" kielenkäyttöä, joka jakaa Jokisen kuvaileman sotilaallisen diskurssin ominaisuuksia. Cohn kuvaa erikoistuneen teknostrategisen kielen oppimista jännittävänä prosessina, jossa pääsee osallistumaan aiemmin suljettuun maailmaan, Jokisen sotilaiden omaan retoriseen alueeseen, ja jonka hallinta tekee sodankäynnistä käsitettävän ja hallittavan ilmiön. Kieltä käytettiin sosiaalisen kontrollin välineenä: jos teknostrategiseen keskusteluun yritti osallistua

¹⁴ Bourke, Joanna (2006): "Uusi sotahistoria". Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.) Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva, Helsinki, 22.

¹⁵ Jokinen, Arto (2000): Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere: Tampere University Press, 161-163.

¹⁶ Jokinen 2000, 127; Jokinen, Arto (2006): Myytti sodan palveluksessa. Suomalainen mies, soturius ja jatkosota. Teoksessa Kinnunen & Kivimäki (toim.) Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva, Helsinki, 145.

¹⁷ Jokinen 2000, 127.

¹⁸ Jokinen 2000, 169, 193-195, 199.

arkikielellä, ei osallistujaan suhtauduttu vakavasti. Toisaalta teknostrategisen kielen käyttö rajoittaa osallistujan ilmaisuvoimaa ja jopa ajattelua: teknostrategisessa diskurssissa tiettyjen ajatusten ilmaisu muuttuu mahdottomaksi, koska tietyille käsitteille ei ole kielessä tilaa ja toiset on suljettu pois kieleen sisältyvien oletusten tasolla. Cohnin oli esimerkiksi mahdotonta ilmaista teknostrategian kielellä ajatusta rauhasta: diskurssi tunsu vain strategisen tasapainon käsitteen, joka sisältää aivan eri oletuksia kuin arkikielen käsite rauha. Teknostrateginen diskurssi rakentaa oman abstraktin maailmansa, jolla on oma toimintalogiikkansa.¹⁹

Sotilaallisen diskurssin tutkimus on siis haastavaa: aihe on voimakkaasti politisoitunut ja vahvasti sidoksissa nationalismiin ja puolustuslaitoksen sekä valtion legitimointistrategiaan. Sotilaallisen diskurssin voimakas ja rajoittava faktuaalistamisstrategia pakottaa tutkijan valitsemaan jättäytykö hän diskurssin ulkopuolelle kriittiseen asemaan vai pyrkiikö omaksumaan teknostrategisen kielenkäytön ja sen mukana tulevat ajattelun sekä ilmaisun rajoitteet. Molempiin lähestymisiin sisältyy vahva anakronismin vaara: sekä sotilaallisen diskurssin mukainen että vastainen positio peilautuvat väistämättä myös nykypäivään, koska sotien ja puolustusvoimien toiminnan perintöä käytetään nykypäivänä legitimointistrategioina. Vastakkain ovat Jorma Kalelan termein argumentaatio ja rekonstruktio: toisaalta historiantutkijan tehtävä on ottaa kantaa oman aikansa historiakäsityksiin, toisaalta on pyrittävä tekemään tutkimuskohteelle oikeutta.²⁰

Oma suhtautumiseni on kriittinen. Olen itse aseistakieltäytyjä: pidän suomalaisen miehuuden yhdistämistä sotaan ja väkivaltaan onnettomana ja haitallisena rakenteena, joka ylläpitää seksismiä ja on kokonaisuutena yhteiskunnallisesti ongelmallinen. Allekirjoitan Arto Jokisen näkemyksen:

Mielestäni on demokratialle vaarallista, että suomalaisen yhteiskunnan kaikkein väkivaltaisinta ja aseistautuneinta instituutiota tutkitaan vain laitoksen sisältä käsin. Hegemonisen diskurssin sisältä ei voida kyseistä diskurssia kyseenalaistaa.²¹

Olen aiemmin tutkinut puolustusvoimien kielenkäyttöä ja todennut suomalaisen

¹⁹ Cohn, Carol (1987): Sex and Death in the Rational World of Defense Intellectuals. Signs 12:4, 687-718; 689-90, 704-710, 713.

²⁰ Kalela, 54-63, 84-86.

²¹ Jokinen 2000, 185.

sotilaallisen diskurssin olevan Cohnin kuvaileman tapainen suljettu kielellinen järjestelmä, jonka sisällä on erittäin vaikea ilmaista kriittisiä ja kyseenalaistavia mielipiteitä.²² Päinvastoin, kielen logiikka ajaa kriittisistä lähtökohdistakin lähteviä tarkastelijoita toistamaan sotilaallista diskurssia. Perinteistä sotahistoriaa onkin luonnehdittu "suljetun merkitysjärjestelmän" tutkimiseksi.²³ Tästä syystä pidän tärkeänä, että sotahistoriaa ja sotilaallisen ajattelun historiaa tutkitaan myös kriittisestä näkökulmasta, ja pyrin tekemään niin itse. Jos tutkimuksellani on Jorma Kalelan käyttämässä mielessä sanoma, on se tämän kriittisen näkökulman hedelmällisyys, ei vain poliittisista lähtökohdista vaan myös kestävän historiallisen tiedon tuottamiseen.²⁴

Näihin lähtökohtiin perustuu myös tapani käyttää käsitteitä: en pyri olemaan uskollinen lähdeaineiston käsitteille vaan puhun selvyiden vuoksi nykyisen kielenkäytön mukaisesti esimerkiksi taistelupanssarivaunusta tai lyhyemmin panssarivaunusta, en hyökkäysvaunusta tai h-vaunusta. Aineistossani käytetään myös käsitteitä, jotka ovat sittemmin jääneet pois käytöstä ja joiden merkitys on avattava, kuten moniselitteinen konesota, jolloin tarve tulkita kieltä nykylukijalle syntyy jokatapauksessa. Koska pyrin asettumaan hallitsevan sotilaallisen diskurssin ulkopuolelle, olen myös valmis luomaan tarvittaessa kokonaan uusia käsitteitä, kuten työni otsikossa käytetty panssariajattelu; perinteisen sotahistorian termit panssaritaktiikka tai -doktriini ovat liian kapeita kuvaamaan tavoittelemaani ilmiötä.

Diskurssianalyysiin sisältyvää käsitteiden tarkastelua laajempaa käsitehistoriallista analyysia en tee. Esimerkiksi se, miksi panssarivaunuja on milloinkin kutsuttu, ei vaikuta olevan suorassa suhteessa niiden käyttötapaan: aineistossa käytetty nimitys hyökkäysvaunu on käänös ranskankielisestä termistä *char d'assaut*, mutta hyökkäävästä nimestä huolimatta ranskalainen panssaridoktriini korosti puolustuksen arvoa. Erittäin voimakkaasti hyökkäystä painottaneet saksalaiset tyytyivät nimittämään panssarivaunua yksinkertaisesti panssaritaisteluvaunuksi, *Panzerkampfwagen*. Nimikkeiden ja muun käsitteistön tarkempi tutkimus ei tämän työn puitteissa ole mahdollista.

Pyrin kokonaisuutena siihen, että tutkimukseni on ymmärrettävissä ilman

²² Halila, Michael (2014) Asevelvollisuus ja sukupuoli. Teoksessa Penttinen, Elina (toim.) Sukupuolen sanoittamista, kokemista, esittämistä & tekoja. Sukupuolentutkimuksen aineopintoseminaarin artikkelit 2014. Helsingin yliopisto, sukupuolentutkimus.

²³ Kinnunen & Kivimäki 14.

²⁴ Kalela, 82-83.

sotilaallisen erikoissanaston tai -käsitteistön hallitsemista. Yhdyn Cohnin arvioon, jonka mukaan teknostrategista kieltä on tärkeä oppia ymmärtämään, mutta sen militarisoivaa ja totuuden monopolisoivaa vaikutusta on vastustettava.²⁵ Kalela on esittänyt että historiantutkijan tulisi ajatella työskentelevänsä tulkkina kahden eri kulttuurin välillä, oman aikansa ja tutkimuskohteen ajan;²⁶ sotilaallista kielenkäyttöä tutkiessa syntyy myös tavallaan samanlainen velvollisuus toimia tulkkina siviilien ja sotilaiden kielellisten avaruuksien välillä, alistamatta kumpaakaan toiselle.

1.2 Aiempi tutkimus panssarijoukoista

Panssarisodankäynnistä on yleensäkin kirjoitettu suhteellisen vähän akateemista tutkimusta. Suurin osa aihetta koskevasta kirjallisuudesta on upseerien, toimittajien ja erilaisten vapaiden kirjoittajien käsialaa; J.P. Harris ja F.H. Toase toteavat, että vaikka osa tästä kirjallisuudesta osoittaaakin suurta perehtyneisyyttä ja asiantuntemusta, on sen arviointi ja käyttäminen akateemisessa yhteydessä haastavaa, koska lähdetiedot puuttuvat yleensä kokonaan.²⁷

Suomen panssarijoukkojen historiaa tarkasteluaikana on käsitelty Vesa Tynkkynen väitöskirjassa *Hyökkäyksestä puolustukseen*, Jarkko Kempin teoksessa *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918-1924*, sekä kahdessa suomalaisten panssarijoukkojen historiikissa ja yhdessä Panssarimuseon julkaisussa.²⁸

Tynkkynen esittää, että "Suomessa oli 1920-luvulla yleinen käsitys, ettei panssarivaunuja voida käyttää maan peitteisessä ja pinnanmuodostukseltaan epätasaisessa maastossa". Lisäksi hän esittää, että Neuvostoliiton panssarivoimia pidettiin alikehittyneinä ja vanhanaikaisina. Tilanne muuttui vasta 1930-luvulla, kun Neuvostoliiton kasvanut uhka herätti upseeriston tarkastelemaan uudelleen panssarivaunujen käyttömahdollisuuksia, ja nämä havaittiin aiemmin oletettua suuremmiksi. Tynkkynen näkee panssarijoukkojen kehityksen selittyvän mainitulla käsityksellä maaston sopimattomuudesta sekä niukalla määrärahatilanteella.²⁹

²⁵ Cohn, 715-716.

²⁶ Kalela, 106-109.

²⁷ Harris & Toase, 1-2.

²⁸ Tynkkynen; Kemppi, Jarkko (2006): *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918-1924*. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2, no:9.; Hovilainen; Kantakoski, Pentti (1969): *Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919-1969*. Ei julkaisijatietoa, Hämeenlinna; Sillanmäki.

²⁹ Tynkkynen, 80-83.

Tynkkysen tarkastelu on ongelmallinen, koska hänen ainoa lähteensä koko puolustusvoimissa vallinneelle yleiselle käsitykselle on yksi Sotilasaikakauslehdessä vuonna 1924 julkaistu artikkeli.³⁰ Hän toteaa itse väitöskirjansa menetelmäosassa seuraavan: "Yksittäistä lähdettä on saatettu käyttää ajan hengen ja arvostuksien kuvaajana yhtä hyvin kuin todistusvoimaisena osana puhdasta tapahtumahistoriallista ketjua."³¹ Artikkelin kirjoittaneen luutnantti Antero Muukkosen mukaan kyllä "väitetään jyrkästi, ettei meikäläisissä olosuhteissa voida ollenkaan h-vaunuja käyttää"³², mutta Tynkkysen lähestymistavassa jää kokonaan peittoon tutkijan oma päättely siitä, miksi juuri tämä lähde kuvaa "ajan henkeä ja arvostuksia" paremmin kuin jokin toinen. Yhden luutnantin oman joukko-osastonsa puolustukseksi kirjoittamasta artikkelista on ongelmallista yleistää koko puolustusvoimien asenteita.

Toisaalta, jos Muukkosen väite pitää paikkansa, on mielenkiintoista kysyä, miksi näin oli: mistä sellainen käsitys "meikäläisistä olosuhteista" on peräisin? Vuonna 1934 Karjalan kannaksella tehtyjen kenttäkokeilujen perusteella osoittautui, ettei tämä käsitys pidä paikkansa.³³ Tähän kysymykseen Tynkkynen ei vastaa.

Tynkkynen viittaa muuten panssarijoukkoja käsitellessään Pekka Kantakosken historiikkiin *Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919-1969*. Kantakosken historiikissa ei ole varsinaista lähdeparaattia lainkaan, ja sen lyhyet 1920- ja 30-lukuja koskevat osiot on enimmäkseen referoitu Pentti Hovilaisen aikaisemmasta historiikista Tankkirykmentistä panssaripataljoonaan 1919-1949.³⁴ Kantakoski esittää vaikeuksien alkaneen sen jälkeen kun jääkärieversti Aarne Sihvo jätti Hyökkäysvaunurykmentin, ja toteaa myös, että "puolustusvoimiemme ylimpään johtoon [oli] pinttynyt käsitys, että meidän maastossamme ei voi hyökkäysvaunuja käyttää". Myöhemmin Kantakoski toteaa panssarijoukkojen olleen "käytännöllisesti katsoen taisteluelvottomassa tilassa" talvisodassa. Syyn hän esittää olevan "puolustusvoimiemme ylimmän johdon panssarivaunujoukkojen merkitystä aliarvioiva käsitys tulevaisuuden sodasta sekä

³⁰ Muukkonen, A. (1924): Onko hyökkäysvaunuilla mitään tulevaisuutta meillä? Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 223-226. Ahkerasti kirjoittanut Muukkonen (1894-1942) suoritti Kadettikoulun 1919-21 ja palveli Hyökkäysvaunurykmentissä 1922-27. Muukkosen ajatuksia on pidettävä epärealistisina pelkästään taloudellisistakin syistä (Kemppi 192).

³¹ Tynkkynen, 20.

³² Muukkonen 1924, 223.

³³ Tynkkynen, 81.

³⁴ Esimerkiksi Kemppi viittaa sekaisin Hovilaisen historiikkiin ja Kantakosken siitä referoimaan osaan.

erityisesti panssarivaunujen käyttömahdollisuuksista maassamme."³⁵ Lähteitä Kantakoski ei esitä. Hovilaisen teoksessa ei myöskään lähteisiin viitata, mutta hän esittää saman käsityksen: "Puolustusvoimien virallisen johdon taholla oli näinä aikoina kehittynyt melkein doktriiniksi ajatus, että meidän maastossamme ei hyökkäysvaunuilla sodita."³⁶

Ajatus Renault-kaluston soveltumattomuudesta Suomen maastoon vaikuttaa kuitenkin samojen lähteiden perusteella erikoiselta siksi, että Hovilainen kertoo Hyökkäysvaunurykmentin toteuttaneen vuodesta 1925 eteenpäin "hyökkäysvaunukiertueita", joiden aikana Renault-vaunut vierailivat maavoimien jokaisessa joukko-osastossa esittelemässä vaunujensa maastokelpoisuutta.³⁷ Myös luutnantti Muukkonen todisti jo 1924 Sotilasaikakauslehdessä, että Renaultit ovat "osoittaneet kykenevänsä liikkumaan maastossamme ja vieläpä kaikkina vuodenaikoina sangen menestyksellisesti."³⁸ Vaikuttaa kummalliselta, että panssarivaunujen maastokelpoisuus olisi voitu käytännössä näyttää toteen ja ylijohdolla olisi silti ollut asiasta samanaikaisesti päinvastainen käsitys. Hyökkäysvaunurykmentti järjesti myös esiupeereille hyökkäysvaunukurseja 1922 ja 1923.³⁹

Aihetta on tarkastellut myös Kemppi, joka käsittelee monipuolisemmin sekä Aarne Sihvon toimintaa Hyökkäysvaunurykmentin komentajana että panssariajattelun yleistä kehitystä.⁴⁰ Kemppi käy läpi muutaman Sotilasaikakauslehdessä ja Sana ja miekka -lehdessä julkaistun panssarisodankäyntiä koskeneen kirjoituksen, mutta hänen tarkastelunsa on ongelmallinen. Hänkin toteaa, että Suomessa "vallitsi itsenäisyyden alussa vahva käsitys, ettei panssarivaunuja voitu käyttää tehokkaasti maaperän epätasaisuuden vuoksi", viitaten Tynkkysen edellä mainittuun teokseen. Tämän jälkeen Kemppi käsittelee samaa Muukkosen artikkelia, joka toimi Tynkkysen ainoana lähteenä.⁴¹ Näin Kemppi tulee ikäänkuin viitanneeksi samaan lähteeseen kahdesti.

Kemppi toteaa Sihvon ja puolustusvoimien johdon väliset poliittiset ristiriidat, mutta päätyy samaan johtopäätökseen: "Ylin johto todellakin katsoi, että panssarivaunut olivat Suomen maasto-olosuhteissa tarpeettomia tai lähes

³⁵ Kantakoski, 22, 69.

³⁶ Hovilainen, 59.

³⁷ Hovilainen, 70-73.

³⁸ Muukkonen, 1924 225.

³⁹ Hovilainen, 48-50.

⁴⁰ Kemppi, 134-138,191-194.

⁴¹ Kemppi, 191-192.

käyttökelvottomia. Tämän näkökulman takia myös panssarintorjunta-aseistuksen hankintoja laiminlyötiin."⁴² Lähteinä hän käyttää tässä Kantakosken historiikkaa sekä Esa Muikun ja Jukka Purhosen toimittamaa kuvakirjaa *Suomalaiset panssarivaunut 1918-1997*⁴³. Jälkimmäisessä teoksessa ei ole minkäänlaista lähdeaparaattia, ja sen kirjoittajat tunnistautuvat "panssarihistorian tunnettuina harrastajina"⁴⁴. Teoksen lähdearvoa on pidettävä kyseenalaisena.

Panssariumuseon hiljattain julkaisema Jouni Sillanmäen teos palauttaa panssarivaunujen käyttökelpoisuuskäsityksen ranskalaisen kapteeni d'Arcier'n johtaman asiantuntijaretkikunnan vuonna 1920 tekemään arvioon, jonka mukaan panssarivaunujen käyttömahdollisuudet olivat Suomessa rajalliset, sekä puolustusvoimissa vallinneeseen vastakkainasetteluun jääkäriupseerien ja Venäjän armeijassa palvelleiden välillä: "Asevoimien johdossa oli aina vuoden 1924 upseerilakkoon saakka 'tsaarin' eli 'ryssän upseerien' klikki, joka ei panssarivaunuja arvostanut." Lähteinä toimivat jälleen kerran Hovilaisen historiikki sekä Erkki Käkelän myöhemmän panssariyhtymän historiikki. Sillanmäki kuitenkin näkee panssarijoukkojen supistamisen syynä, tai ainakin tekosyynä, myös vaikean taloudellisen tilanteen. Varsinaisen Renault-hankinnan Sillanmäki yhdistää Mannerheimin ajamiin interventiosuunnitelmiin Venäjän sisällissotaan, ja katsoo hankintojen henkilöityneen siinä määrin Mannerheimiin, että tämän astuttua syrjään puolustusvoimien johdosta panssarijoukotkin kärsivät.⁴⁵

Sillanmäki lukee oman kertomuksensa mukaan tsaarinupseerien erityisen panssarivastaisuuden samasta historiikkitraditiosta, jota muutkin kirjoittajat ovat hyödyntäneet. Panssarijoukkojen erityiselle yhteydelle Mannerheimin persoonaan sekä interventiohankkeeseen hän ei esitä varsinaisia perusteluja. Tämä näkemys tsaarinupseerien asenteista on ongelmallinen, koska toisaalla Sillanmäki itse esittää, että "panssarivaunujoukkojen perustamiseen siis vaikutti paitsi venäläisten upseerien ajatteluun kuuluva tekniikan ja uusien innovaatioiden arvostus myös operaatiomahdollisuudet Pietarin suuntaan."⁴⁶ Ristiriita on ilmeinen. Myös Richard

⁴² Kemppi, 194.

⁴³ Muikku, Esa & Purhonen, Jukka (1998): *Suomalaiset panssarivaunut 1918-1997*. Apali Oy, Tampere.

⁴⁴ Muikku & Purhonen, takakansi.

⁴⁵ Sillanmäki, 115-117, 186, alaviite 295. Sillanmäen teoksen viiteaparaatti on hyvin kirjava, sisältäen mm. satunnaiselta vaikuttavia internetsivustoja, Youtube-videoita sekä Wikipedia-artikkeleita.

⁴⁶ Sillanmäki, 44.

Simpkin on kuvannut tsaarin Venäjän armeijaa verrattaen liberaalina ja edistyksellisenä.⁴⁷

Kokonaisuutena aiemmasta tutkimuksesta syntyy vaikutelma, että ylijohdon maastokäsityksiä pidetään panssarijoukkojen taantumien syynä, mutta lähdepohja tälle väitteelle palautuu panssarijoukkojen omaan, puutteellisesti dokumentoituun historiikkitraditioon ja yhteen Sotilaisaikakauslehden artikkeliin. Tämä on selvästi ongelmallista: lähdepohja vaikuttaa riittämättömältä, ja kysymys siitä, miten tällainen maastokäsitys olisi syntynyt, jää vaille vastausta. Oman työni lähtökohta on näissä aiemman tutkimuksen puutteissa.

1.3 Konteksti

Aiempi tutkimus on vajavaista myös panssarijoukkojen kehityksen asettamisessa historialliseen asiayhteyteensä. Suomalainen taktiikka kehittyi 1920-luvulla hyökkäystä korostaneeseen suuntaan, jonka on katsottu liittyvän jääkärien vaikutusvallan lisääntymiseen.⁴⁸ Suomen väestön ja voimavarojen pienuuden nähtiin estävän kuluttavaan asemasotaan antautuminen; heikomman osapuolen oli pyrittävä ratkaisuun hyökkäyksen kautta.⁴⁹ Vaikuttaa paradoksaaliselta, että hyökkäyksen merkityksen kasvaessa nimenomaan hyökkäysaseeksi soveltuvien panssarijoukkojen merkitys vähenee, mutta juuri tällöin Hyökkäysvaunurykmentin alasajo alkaa ja se menettää asemansa sodan ajan suunnitelmissa.⁵⁰ Samoin jos aikaisemman tutkimuksen näkemys puolustusvoimien ylimmän johdon panssarivastaisuudesta hyväksytään, miksei asia muuttunut kun ylin johto jääkärien "kapinan" myötä vaihtui? Näihin kysymyksiin ei käsittelemisnäni esityksissä vastata. Yksi tutkimukseni tavoitteista onkin asettaa panssarijoukkojen kehitys vahvemmin puolustusvoimien yleisen kehityksen

⁴⁷ Simpkin, Richard (1987): *Deep Battle. The Brainchild of Marshal Tukhachevskii*. Brassey's Defence Publishers, Lontoo, 11.

⁴⁸ Tynkkynen, 89; Raunio, Ari (1989): *Suomalainen taktiikka suuntaa etsimässä - taktiikan kehityksen vaikeudet 1920-luvulla*. Pro gradu, poliittinen historia, Helsingin yliopisto, Helsinki, 101; Saarikoski, Vesa (1997): *Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Demokraatti ja eheyttävä murrosaikojen asevoimissa*. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 142. Vrt. Mälkki, Juha (2008): *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaisotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla "talvisodan ihmeeksi"*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 334.

⁴⁹ Tynkkynen, 90. Vrt. Mälkin väite, jonka mukaan Suomessa valmistauduttiin johdonmukaisesti kulutussodankäyntiin (156, 334). Liike- ja kulutussodankäynnistä ks. Simpkin, Richard (2000) [1985]: *Race to the Swift. Thoughts of Twenty-First Century Warfare*. Brassey's, Lontoo, 19-23.

⁵⁰ Kemppe, 194; Arimo, Reino (1986): *Suomen puolustus suunnitelmat 1918-1939, II osa. Enckellin kausi 1919-1924*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIII, Helsinki, 218,225.

yhteyteen.

Puolustusvoimien toiminta ei toisaalta tapahdu hermeettisesti erillään muusta yhteiskunnasta. Upseerit ovat myös kansalaisia ja heillä poliittisia vakaumuksia ja mielipiteitä. Puolustusvoimien toiminta tulisi asettaa myös kansallisen aatehistorian kontekstiin: ovatko sotatieteellisessä keskustelussa esitetyt mielipiteet ja kannanotot yhteydessä laajempiin poliittisiin ideologioihin, ja mikä on upseerien poliittisten asenteiden vaikutus sotilaallisen ajattelun kehitykseen? Kemppi on käsitellyt jälkimmäistä kysymystä tsaarinupseerien ja jääkäriupseerien välisen henkilökohtaisen vastakkainasettelun osalta.⁵¹ Pyrkinessään asemoimaan Aarne Sihvoa upseerikuntaan on Vesa Saarikoski tunnistanut kolme muuta vastakkainasettelun akselia: upseeristoa jakoi kielikysymys, suhtautuminen kuningashankkeeseen sekä saksalaisten vaikutusvaltaan asevoimissa.⁵² Anders Ahlbäck on tutkinut tapaa, jolla asevelvollisuuden järjestämiskysymys jakoi poliittisia puolueita, ja yhdistänyt eri asevelvollisuuskannat poliittisiin ideologioihin;⁵³ samanlainen tarkastelu tulisi nähdäkseni ulottaa myös taktiikkaan ja sotilaalliseen ajatteluun.

Erytisesti maastokäsityksen nouseminen esiin antaa syytä epäillä, että yksi täsmällinen kansallisen aatehistorian konteksti johon panssariajattelua voi olla hedelmällistä sijoittaa on suomalainen nationalismi. Nationalismia voidaan ajatella diskurssina, jolla rakennetaan sosiaalista todellisuutta kansallisen retoriikan pohjalle.⁵⁴ Etenkin Suomen tapauksessa voidaan puhua määrätietoisesta kansallisuuden luomisesta.⁵⁵ Tätä projektia toteutti Suomessa etenkin koulutettu väestönosa, "älymystö", luomalla kansallisuuden diskursseja.⁵⁶ Onko tutkittava aineisto mielekästä nähdä osana tällaista kansakunnan rakentamisen projektia?

Patrick Wright on huomauttanut, ettei panssarivaunu ole vain sotilastekninen laite, vaan siihen liittyy myös oma "runousoppinsa" ja suorastaan kulttinsa:

⁵¹ Kemppi, 8.

⁵² Saarikoski, 86-96.

⁵³ Ahlbäck, Anders (2010): *Soldiering and the Making of Finnish Manhood. Conscription and Masculinity in Interwar Finland, 1918-1939.* Åbo Akademi, Turku.

⁵⁴ Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2004): *Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena.* Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.): *Nationalismit.* WSOY, Helsinki.

⁵⁵ Paasi, Anssi (1996): *Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border.* John Wiley & Sons, Chichester, West Sussex, 50-52, 82-83.

⁵⁶ Alasuutari, Pertti (1998): *Älymystö ja kansakunta.* Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti.* Vastapaino, Tampere, 154-155; Paasi, 83. Tämän määritelmän pohjalta voitaisiin esittää, että yksi tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksistä on, kuuluvatko upseerit älymystöön.

panssarivaunu on myös kulttuurinen artefakti.⁵⁷ Azar Gat on yhdistänyt sodankäynnin mekanisoinnin saman ajan protofasistiseen kulttuuri-ilmapiiriin, jossa kone näyttäytyi ihanteena, jossa toiminnan, nopeuden ja energian arvot toteutuivat. Fasismin suhde menneisyyteen oli Gatin sanoin januskasvoinen: toisaalta korostui menneisyyteen katsova konservatiivinen vihamielisyys rationaalisuutta ja nykyaikaa kohtaan, toisaalta vahvan utopistinen asenne uuteen, parempaan tulevaisuuteen. Monia mekanisoidun sodankäynnin teoreetikkoja viehätti fasismin utopistinen ja teknokraattinen modernistinen puoli.⁵⁸ Suomen aatehistoriassa 1920-lukua on luonnehdittu nykyaikaistumisen ajaksi, jolloin esimoderneja arvoja murtamaan nousee uusia arvoja, joihin kuului teknologian ihailu ja "järkeistyminen", joita vastaan nousi vastareaktionä 1930-luvulla voimakas vanhoillinen kritiikki.⁵⁹ Saarikoski arvioikin Aarne Sihvon 1922 julkaistun *Taisteluvaunut* -teoksen eksyvän "välillä suoranaiseen koneromantiikkaan"⁶⁰. Onko suomalaisesta panssariajattelusta löydettävissä protofasistista tai modernistista sisältöä, ja näkykö aikakauden alulle leimallinen koneromantiikka tai sen kyseenalaistaminen aineistossa?

Kolmas konteksti, johon suomalainen panssariajattelu tulisi vahvemmin asettaa, on kansainvälinen panssarisodankäynnin kehitys. Tynkkynen ja Kemppi ovat selvittäneet suomalaisen ajattelun kansainvälisiä yhteyksiä lähinnä kysymällä mitä ulkomaalaisia malleja suomalaisessa taktiikassa on nähtävissä.⁶¹ Tällainen suoraviivainen vaikutemalli, jossa ulkomaalaisia ajatuksia tuodaan sellaisenaan Suomeen ja joko otetaan osaksi "kansallista taktiikkaa" tai ei, on kovin yksinkertainen, eikä kuvaa kansainvälistä vuorovaikutusta tyydyttävästi.⁶² Tynkkynen ja Kempin katsaukset tutkimusjakson kansainväliseen sodankäyntiin ovat myös kovin lyhyitä.⁶³ Samoin vertailu muiden maiden panssariajatteluun on Tynkkysellä puutteellista ja Kempiltä puuttuu kokonaan.⁶⁴ Suomalaisen panssariajattelun kehityksen

⁵⁷ Wright, Patrick (2000): *Tank. The Progress of a Monstrous War Machine*. Faber and Faber Limited, Lontoo, 17-18.

⁵⁸ Gat, 521-524.

⁵⁹ Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne (1999): Lukijalle. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne, *Ajan paineessa. Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 9-10.

⁶⁰ Saarikoski, 135.

⁶¹ Kemppi, 7-8, Tynkkynen, 14.

⁶² Hyrkkänen, Markku (2002): *Aatehistorian mieli. Vastapaino*, Tampere, 137; Saunier, Pierre-Yves (2013): *Transnational History. Theory and History*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 42-43.

⁶³ Kemppi, 19-23, Tynkkynen, 22-23.

⁶⁴ Tynkkynen, 82.

ymmärtäminen vaatii nähdäkseni sen selkeää asettamista kansainväliseen asiayhteyteen.

Kontekstien valinta on myös tutkimuspoliittinen kysymys, joka nousee tutkijan omista näkemyksistä,⁶⁵ olen tehnyt tutkimuspoliittisen valinnan ottaa nämä vajavaisuudet työni näkökulmaksi, pohjaten tutkimukseni sanomaan kriittisen lähestymisen merkityksestä. Noudatan tässä Markku Hyrkkäsen määritelmää, jonka mukaan konteksti on samanaikaisesti sekä tutkimusongelma että -tulos.⁶⁶ Pysin toteuttamaan tutkimukselleni asettamaa reflektiotehtävää arvioimalla, tuottavatko valitsemani suunnat hedelmällistä tietoa tutkimuskohteestani, sekä pyrkimällä olemaan avoin muille mahdollisille konteksteille.⁶⁷

1.4 Lähestymistapa ja analyysimenetelmät

Kolmas aiemman tutkimuksen selkeä puute on sen metodinen köyhyys. Tarkastelemassani aiemmissa tutkimuksissa ei oikeastaan ole minkäänlaisia metodiosuuksia, ja vain Tynkkysen ja Kempin teoksissa, sekä vaihtelevasti Sillanmäellä, on asiallinen viiteaparaatti. Esimerkiksi Tynkkysen väitöskirjan lähdeluettelossa ei vaikuta olevan minkäänlaisia metoditeoksia.⁶⁸

Aiemmin todettiin tutkimuksen lähtökohtien olevan seurausta tutkijan tekemistä tutkimuspoliittisista valinnoista. Andrea Doucet ja Natasha Mauthner ovat korostaneet, että metodien valinta on yhtäläillä poliittinen valinta, koska jokainen tutkimusmenetelmä sisältää tiettyjä tieto-opillisia ja ontologisia oletuksia. Tutkimusaineiston analyysi on olennainen tutkimusetiikan ja vallankäytön paikka, koska tulkintaprosessi jää usein suhteellisen läpinäkymättömäksi.⁶⁹ Tämä läpinäkymättömyys korostuu aiemmissa tutkimuksissa metodiosien puutteen vuoksi: kuten olen aiemmin todennut, tutkijoiden päättelyn rekonstruktio on monesti erittäin haastavaa. Tässäkään asiassa ei vaikuta mahdolliselta paeta tutkimuksen poliittisuutta.

Tutkimustani ohjaava päämetodi on diskurssianalyysi: en tarkastele aineistoni kielenkäyttöä yksinkertaisena tiedonantona, joka paljastaisi lukijalle mitä kirjoittaja

⁶⁵ Hyrkkänen, 215.

⁶⁶ Hyrkkänen, 200-201.

⁶⁷ Doucet & Mauthner, 128-131, Hyrkkänen, 225-226, Kalela, 76-82.

⁶⁸ Tynkkynen, 419-438.

⁶⁹ Doucet & Mauthner, 139-40, 129.

ajattelee, saaticka millainen todellisuus tutkimusajankohtana oli. Myöskään aineistossa annettuja selostuksia siitä, miksi toiminta tai kulttuuri on sellaista kuin se on, ei oteta suoraan totena, vaan alistetaan kriittiselle tarkastelulle. Diskurssianalyysi ei näe kieltä todellisuutta kuvaavana, vaan todellisuutta rakentavana; tarkastelun kohteena on se, miten todellisuutta luodaan kielen avulla. Kielen käyttäminen on teko, jota ei tule nähdä irrallisena materiaalisesta todellisuudesta, vaan siihen kietoutuvana merkityksiä luovana toimintana, joka luo ja uusintaa laajempia kulttuurisia rakenteita. Diskurssianalyysi onkin keskeinen työkalu sen tutkimiselle, miten kielenkäyttö tietyssä asiayhteydessä on vuorovaikutuksessa laajemman kontekstin kanssa.⁷⁰ Metodivalintani nousee suoraan kriittisestä asemoitumisestani sekä näkemyksestäni aikaisemman tutkimuksen puutteista.

Toinen tutkimukselleni keskeinen asemoituminen ja metodi on aatehistoria. Aatehistorian lähtökohtana on, ettei ihmisten toimintaa voi selittää pelkästään selvittämällä olosuhteet, joissa he toimivat; tärkeätä on se, miten ihmiset ovat käsittäneet nämä olosuhteet. Aatehistoriaa voikin kuvailla Hyrkkäsen sanoin käsittämisen käsittämiseksi. Voidaan yhtäläillä tutkia sitä, miten nämä käsitykset ilmenevät kirjoituksissa tai muissa dokumenteissa, tai instituutioissa ja toiminnassa.⁷¹ Tältä osin aatehistoria ja diskurssianalyttinen tekstintutkimus vaikuttavat vahvasti yhteensopivilta. Aiheeni kannalta kiinnostava aatehistoriallinen metodi on kysymyksen ja vastauksen logiikka: ihmisten käsityksiä voi ymmärtää vastauksina kysymyksiin tai ratkaisuina ongelmiin, jolloin on mielekästä kysyä mitä ongelmaa tietyllä käsityksellä pyritään ratkaisemaan.⁷²

Aatehistorian tutkimuksessa esitetty kritiikki yksinkertaista vaikutemallia kohtaan nivoutuu vahvasti yhteen transnationaalisen historiantutkimuksen kanssa. Transnationaalinen tutkimus on kritisoinut historiantutkimuksen tapaa ottaa valtio tavallaan historian luonnolliseksi yksiköksi ja pahimmillaan olettaa, että se on täysin itseriittoinen, tai ainakin että sen muista valtioista saamat vaikutteet voidaan täsmällisesti eristää.⁷³ Vaikka oma tutkimukseni onkin rajattu yhteen valtioon, ja vielä sen asevoimiin, on syytä olla tietoinen siitä että panssarisodankäyntiin liittyvä kehitys

⁷⁰ Suoninen, Eero (2002): Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen: Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere, 18-20, 24, 32-34.

⁷¹ Hyrkkänen, 10-13.

⁷² Hyrkkänen, 173-4.

⁷³ Saunier, 2-11.

oli monella tapaa yleiseuroopalainen ilmiö; aineistossani kommentoidaan ulkomailla tapahtunutta keskustelua ja osallistutaan siihen. Esimerkiksi eri maiden välillä tapahtuva vertailu näyttäytyy transnationaalista näkökulmasta mielenkiintoisena tutkimuksen kohteena, ei menetelmänä: kysytään miten kansainvälistä vertailua on käytetty ja mihin tarkoituksiin.⁷⁴ Puolustusvoimat itse ovat tietystä mielessä transnationaalinen organisaatio, osallistuuhan niiden henkilökunta kansainväliseen ajatustenvaihtoon, palvelee ja koulutuu ulkomailla, ja varautuu muiden maiden asevoimien muodostamaan uhkaan.⁷⁵ Transnationaalinen lähestymistapa on erityisen merkittävä panssariajattelun sijoittamisessa eurooppalaiseen kontekstiin, mutta transnationaalinen perspektiivi on syytä pitää mukana läpi koko tutkimuksen.

Aiheensa puolesta tutkimukseni voi katsoa sijoittuvan ns. vanhaan sotahistoriaan: tutkin taktiikan ja sotilaallisen ajattelun kehittymistä. Olen kuitenkin tämän mielekkyydestä vahvasti eri mieltä Tiina Kinnusen ja Ville Kivimäen kanssa; he ovat todenneet, että "yhä uudet joukkoyksikkö- tai operaatiohistoriat eivät enää tuo mukanaan oleellisesti uutta tutkimustietoa."⁷⁶ Tapahtumahistorian osalta tämä on varmasti totta, mutta nähdäkseni muilta osin ei: aikaisemmassa tutkimuksessa panssarijoukkojen historiasta on selkeitä puutteita, jolloin niiden historian uudelleentarkastelun voi perustellusti odottaa tuottavan uutta tietoa.

Lähestymistapani puolesta koen kuitenkin sijoittuvani pikemminkin uuteen sotahistoriaan: jaan sen laajemman pyrkimyksen asettua vakiintuneen kansallisen kertomuksen ulkopuolelle, ja pyrin ymmärtämään tutkimuskohteeni laajemmin kuin armeijana sodassa, eli osana laajempaa siviiliyhteiskuntaa, ja vuorovaikutussuhteessa sen kanssa.⁷⁷

Diskurssianalyysin, aatehistorian ja transnationaalisen tutkimuksen hyödyntämisen tarkoitus ei ole etäännyttää panssariajattelua sen luonteesta sotilaallisena ajatteluna. Vaikka pyrin näiden metodien avulla laajentamaan tarkastelun kenttää, on tavoitteeni kuitenkin tehdä pohjimmiltaan eksplisiittisen sotahistoriallista tutkimusta. Tutkimuksen kohteeni on käsitteistä riippuen panssaritaktiikka tai panssaridoktriini sekä panssarintorjunta. Käytän panssariajattelua synonyymina Barry

⁷⁴ Saunier, 117, 141-141.

⁷⁵ Saunier, 99-100, 103-108.

⁷⁶ Kinnunen & Kivimäki, 12.

⁷⁷ Kinnunen & Kivimäki, 10.

Posenin termille "doctrine": tapa, jolla asevoimat, tai tietty osa niistä, katsoo että sotilaallisen voiman käyttö on mahdollista ja kuinka sitä käytetään.⁷⁸ Käytän käsitettä panssariajattelu kuvaamaan sitä että näkemykset panssarijoukkojen käyttömahdollisuuksista vaikuttavat taktiikkaan laajemmin kuin pelkästään panssarijoukkojen oman taistelun osalta, myös panssarintorjunnan järjestelyihin sekä koko taistelun yleiskuvaan.

Posen erittää doktriinien arvioimisen skeeman, jossa doktriinit ensin jaetaan kolmeen ryhmään: hyökkäyksellisiin, puolustuksellisiin ja pelotedoktriineihin. Näistä viimeinen pyrkii ehkäisemään sodan kokonaan rakentamalla tarpeeksi suuren pelotearvon. Toinen luokittelukriteeri on, onko doktriini integroitu valtion laajempaan strategiaan. Kolmas kriteeri kysyy, onko doktriini pysähtynyt vai innovatiivinen.⁷⁹ Tällainen doktriinien arvioinnin skeema vaikuttaa hyödylliseltä, mutta tietääkseni sitä ei ole sovellettu Suomen puolustusvoimiin, ainakaan tarkasteluaikana.

Doktriinien synnystä Posen esittää kaksi vaihtoehtoista teoriaa: organisaatioteorian ja voimatasapainoteorian. Hieman yksinkertaistaen voidaan todeta, että organisaatioteoria on selitysmalli, jossa doktriini syntyy asevoimien sisäisten prosessien kautta, kun taas voimatasapainoteoria selittää doktriinin synnyn suhteessa naapurimaihin tai muihin potentiaalsiin vastustajiin. Posen ennustaa, että sisäisten tekijöiden synnyttämien doktriinien tulisi olla hyökkäyksellisiä, epäintegroituja ja pysähtyneitä; ulkoisten tekijöiden synnyttämät doktriinit taas vaihtelevat. Teknologian ja maantieteen roolin Posen ennustaa olevan näille tekijöille toissijainen.⁸⁰ Posen on pyrkinyt testaamaan teoriaansa tutkimalla Ranskan, Britannian ja Saksan doktriineja maailmansotien välisenä aikana, ja päätytty toteamaan, ettei teknologian kehitys selitä doktriinin kehitystä, koska samat teknologiset kehityskulut tulkittiin eri maissa eri tavoin. Maantieteen vaikutusta Posen ei myöskään pidä ratkaisevana. Sen sijaan jaon organisaatio- ja voimatasapainoteorian välillä Posen katsoo toimivaksi, ja

⁷⁸ Käsitteistä Suomessa tutkimusaikana Tynkkynen 9-13, Kemppi 13-18; doktriinista Posen, Barry (1984): *The Sources of Military Doctrine. France, Britain, and Germany Between the World Wars.* Cornell University Press, Ithaca, NY, 13-14. Posenin teos on vanha, mutta ilmeisesti doktriinin tutkimuksen teoriakirjallisuuden puutteessa sitä hyödynnetään yhä; kts. esim. Habeck, Mary R. (2003): *Storm of Steel. The Development of Armor Doctrine in Germany and the Soviet Union, 1919-1939.* Cornell University Press, Ithaca, NY, x.

⁷⁹ Posen, 14-18, 24-29, 29-33.

⁸⁰ Posen, 34-37, 80.

pitää näistä voimatasapainoteoriaa selitysvoimaltaan vahvempana.⁸¹ Posen liikkuu tutkimuksessaan kansallisen doktriinin tasolla, mutta hänen doktriinin määritelmänsä on sovellettavissa myös yksittäisen aselajin tasolle.

Kiinnostavaa kyllä, aikaisemman tutkimuksen käsitys suomalaisten panssarijoukkojen kehityksestä⁸² voidaan ilmaista Posenin aparaatin avulla: suomalainen panssariajattelu oli 1920-luvulla organisaatioteorian mukaista, eli sisäisten tekijöiden määrittämää, pysähtynyttä ja epäintegroitunutta, mutta 1930-luvulla voimatasapainotekijät muuttuivat hallitseviksi ja pysähtyneisyyden kumoutuminen alkoi, mutta liian hitaasti. Suomen maavoimien doktriinin muutos hyökkäyksestä puolustukselliseksi 20-30 -lukujen vaihteessa voitaisiin ilmaista samoilla käsitteillä. Tämä karkea tarkastelu antaa ymmärtää, että Posenin teoria saattaa olla hyvinkin käyttökelpoinen; teoksen ikään ja aineistoon soveltuvuuteen nähden on suorastaan yllättävää, ettei sitä ole aikaisemmassa tutkimuksessa hyödynnetty.

Ranskan maailmansotien välisen ajan doktriinia tutkinut Elizabeth Kier on kritisoinut Posenin teoriaa. Kier esittää Ranskan tapauksen perusteella, että organisaatio- ja voimatasapainoteoriat eivät selitä tapaa, jolla asevoimat valitsevat doktriininsa, koska organisaation sisäiset tai toisaalta kansainväliset tilanteet eivät vaikuta niin suoraviivaisesti kuin esimerkiksi Posen on esittänyt. Hänen mukaansa syyt eri doktriinien kehittymiselle ovat pääasiassa kulttuurisia: eri asevoimissa on erilaiset organisaatiokulttuurit, ja kulttuuri määrittää sen miten päätöksentekijät havaitsevat ympäristönsä.⁸³ Hän kiinnittää erityistä huomiota siihen, että sotilasorganisaatioiden totaalinen luonne ja niiden vahva panostus jäsentensä sosialisointiin vahvistaa kulttuurin vaikutusta havaintoihin voimakkaasti.⁸⁴ Kier perustelee vahvasti, että esimerkiksi Ranskan ja Saksan asevoimat tekivät maailmansotien välisenä aikana aivan erilaisia johtopäätöksiä samoista teknologisista kehityksistä, ja tämä on selitettävissä nimenomaan näiden erilaisella sotilaallisella kulttuurilla. Mailla oli esimerkiksi radikaalisti erilaiset näkemykset asevelvollisten taistelutehosta.⁸⁵

Kulttuuri koostuu Kierin näkemyksessä sekä asevoimien organisaatiokulttuurista

⁸¹ Posen, 239-241.

⁸² ks. s. 5.

⁸³ Kier, Elizabeth (1995): Culture and Military Doctrine: France Between the Wars. International Security, vol. 19, no. 4, 66-71.

⁸⁴ Kier, 69, vrt. Cohn.

⁸⁵ Kier, 74-77.

että yhteiskunnassa vaikuttavien poliittis-sotilaallisten alakulttuurien vaikutuksesta. Tilanteessa, jossa vaikuttaa useita eri alakulttuureja, kukin alakulttuuri muistuttaa kilpailevaa ideologiaa, kun taas tilanteessa, jossa vain yksi alakulttuuri hallitsee keskustelua, tämän alakulttuurin ajattelutapa näyttäytyy luonnollisena ja kyseenalaistamattomana.⁸⁶ Kier mainitsee erikseen, että Britannian ja Ranskan armeijoiden tapa suhtautua panssarisodankäyntiin on vahvassa ristiriidassa organisaatioteorian ennusteen kanssa.⁸⁷ Yhteenvetona hän toteaa, että sotilaallinen kulttuuri asettaa vahvat rajoitteet sille, mitä sotilaalliset ajattelijat ylipäänsä pitävät mahdollisena.⁸⁸

Kierin näkemyksessä on olennaista se, että ulkoiset olosuhteet tai sisäiset organisatoriset tekijät eivät voi yksinään selittää doktriinin kehitystä, koska tapa, jolla ne havaitaan, määrittäytyy kulttuurisesti. Tämä on vahvasti sopusoinnussa diskurssianalyttisen lähestymistavan kanssa.⁸⁹

James Scott on esittänyt mielenkiintoisen näkemyksen, jonka mukaan maailman luettavaksi tekeminen on valtion toiminnan keskeinen ongelma. Ilman määrätietoista tiedonhankintaa valtio ei tiedä, millainen sen rajojen sisältämä yhteiskunta tai maasto on; sen on luotava abstrakteja malleja näistä voidakseen toteuttaa politiikkaa. Siihen nähden, kuinka olennaiseen rooliin puolustusvoimien käsitys suomalaisesta maastosta nousee aiemmassa tutkimuksessa, on aiheeni kannalta mielenkiintoista, että yksi Scottin valitsemista esimerkeistä on metsänhoito: tieteellisen metsänhoidon tarpeisiin oli välttämätöntä luoda abstrakti kuva metsästä, jonka pohjalta voitiin toimia.⁹⁰

Muun muassa tällaisten maastokäsitysten syntyä on tutkinut kriittinen geopolitiikka. Tässä lähestymisessä maantieteellisen tiedon tuottaminen nähdään diskursiivisena toimintana, joka liittyy kiinteästi valtion ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Kriittinen geopolitiikka pyrkii tarkastelemaan miten toisaalta maantieteellinen tieto mahdollistaa valtion toimintaa, ja toisaalta miten ja missä valtasuhteessa sitä tuotetaan. Maailman alueellistamisessa ja alueiden ominaisuuksien diskursiivisessa luomisessa keskeisessä roolissa on rationaalisuuden ja tieteellisen metodin lisäksi myös

⁸⁶ Kier, 77. Suomalainen esimerkki Kierin kuvaamasta alakulttuuritilanteesta voisi olla asevelvollisuuskeskustelu ja sen taantuminen (Ahlbäck 2010).

⁸⁷ Kier, 89-92.

⁸⁸ Kier, 93.

⁸⁹ Suoninen, 20-21.

⁹⁰ Scott, James (1998): *Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale University Press, New Haven, CT, 2-3, 11-15.

kansallisen turvallisuuden totalisoiva kertomus.⁹¹ Jos Kierin kulttuurisen näkökulman yhdistää tähän lähestymiseen, voi esittää, että sotilaallinen kulttuuri määrittää sitä, miten myös sotilasmaantiede havaitaan ja käsitteellistetään.

Olen valinnut nämä menetelmät työkaluiksi, joiden avulla toisaalta tavoittaa tutkimuskohteeni osapuolia joita pidän merkittävinä, toisaalta asettaa aineisto edellä esittelemiini konteksteihin. Vaikka olen esitellyt useita menetelmiä, näen, että ne muodostavat eheän kokonaisuuden diskurssianalyttisen yleismetodin alla: tutkimukseni pyrkimys on käyttää näitä työkaluja tavoittamaan ne tavat, joilla aineistoni tuottaa todellisuuskäsityksiä, ja näkemään näiden todellisuuskäsitysten ja tuotantoprosessien yhteydet käytännön sotilaalliseen doktriiniin sekä laajempaan aatehistoriaan.

Tutkimukseni ei kuitenkaan rajoitu pelkkään ajatteluun: Michel Foucault'n sanoin puhuttujen tai kirjoitettujen diskurssien kuvaaminen ei hyödytä mitään ellei niitä suhteuteta käytäntöön.⁹² Siksi pyrin tapahtumahistorian kuvauksessa mahdollisuuksien mukaan myös seuraamaan sitä, miten panssariajattelun kehitys näkyy käytännössä, niin sotasuunnitelmissa kuin puolustusvoimien organisaatiossa ja toiminnassakin – vai näkyykö se lainkaan.

1.5 Rajaus ja aineisto

Tutkimukseni kysymyksenasettelu kohdistuu edellä esitetyn pohjalta vahvasti suomalaiseen sotilaalliseen kulttuuriin ja tapaan, jolla siinä on rakennettu panssariajattelua. Kier on esittänyt, että sotilaallisen kulttuurin tutkimuksen tulisi lähteä asiakirjalähteistä: arkistoista, sotilasoppilaitosten opetusohjelmista, ohjesäännöistä ja koulutusoppaista, upseerien elämänkerroista ja johtavista sotilasaikakausilehdistä.⁹³ Toisaalta aikaisemman tutkimuksen puutteet antavat ymmärtää, että niiden käsittelemän aineiston läpikäynti perinpohjaisemmillä metodeilla olisi palkitsevaa.

Olen näistä lähtökohdista valinnut tutkimusaineistokseni suomalaisissa sotilasaikakausilehdissä käydyn panssarisodankäyntikeskustelun vuosina 1919-1939.

⁹¹ Moisio, Sami (2013): *The State*. Teoksessa Dodds, Klaus, Kuus, Merje & Sharp, Joanne (toim.) *The Ashgate Companion to Critical Geopolitics*. Ashgate Publishing, Farnham, Surrey, 223-225, 235.

⁹² Foucault, Michel (1998) [1967]: *Essential Works of Foucault*, vol. 2, New Press, New York, NY, 284-85.

⁹³ Kier, 70.

Kun maastokäsityksen rooli vahvistui aineistoa kerätessä, laajensin otantaani käsittämään myös metsätaistelua ja Suomen maaston ominaisuuksia käsittelevät artikkelit.

Taulukko 1: Aineisto lehdittäin

Lehti	Artikkelit	Panssarisota-aiheet	Maastoaiheet	Muut
Sotilasaikakauslehti	50	32	11	7
Sana & Miekka	15	8	4	3
Suomen Sotilas	2	2	-	-
Reserviupseerilehti	1	1	-	-
Tiede & Ase	6	3	2	1
yhteensä	74	46	17	11

Ylivoimaisesti suurin osa panssarisodankäyntiin liittyvästä keskustelusta käytiin Sotilasaikakauslehden sivuilla. Suomen Sotilasaikakauslehden (1935 eteenpäin Sotilasaikakauslehti) ensimmäinen numero on julkaistu 1920, ja se ilmestyy yhä. Lehti on Suomen Upseeriliiton perustama äänenkannattaja, jossa on julkaistu järjestöasioiden lisäksi ahkerasti sotatieteellisiä kirjoituksia, etenkin lehden alkuaikoina. Sillä oli hyvin arvovaltainen toimituskunta: ensimmäinen päätoimittaja oli kenraalimajuri Hannes Ignatius, ja hänen seuraajansa olivat sotiin asti poikkeuksetta ansioituneita upseereita, merkittävimpien joukossa yleisesikunnan päällikkö Karl Oesch (päätoimittaja 1928-39). Lehteä kustansi 1926-31 Oy Suomen Sotilas, ja 1931-39 Kustannus Oy Otava.⁹⁴

Sana ja Miekka on perustettu 1924 "aikakauslehtenä puolustustaidon lujittamiseksi", päätoimittajanaan Elmo Kaila. Lehden alkuvaiheessa se julkaisi lähinnä asiakirjoituksia, ja toimituskuntaan kuuluivat mm. eversti Paavo Talvela ja Tahko Pihkala. Lehden ilmestyminen loppui 1929 lukijoiden puutteessa.⁹⁵

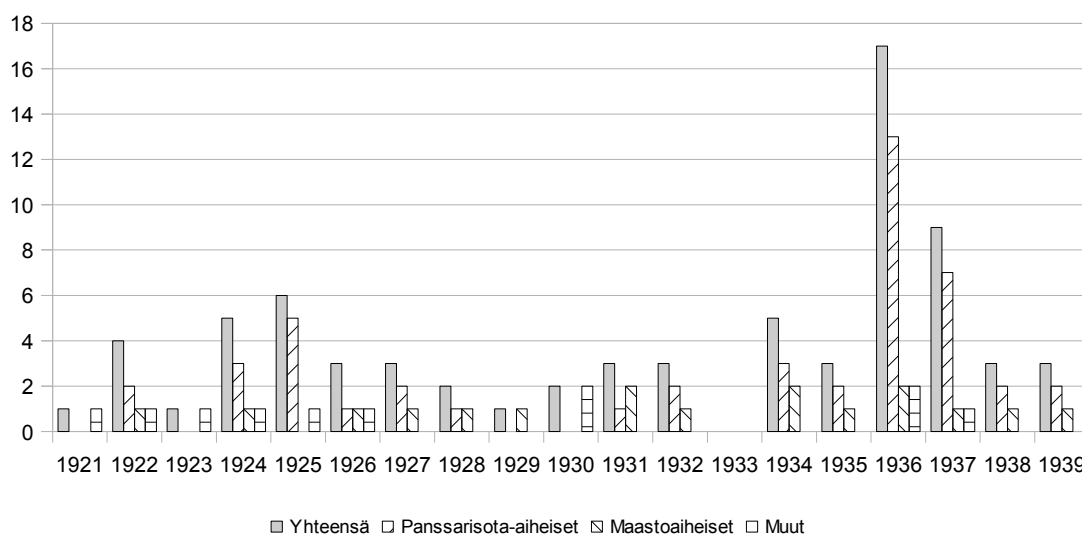
Vanhin aineistossa edustettu lehti on Suomen Sotilas. Alunperin sotaministeriön julkaisemana *Sotilasviikkolehtenä* aloittanut lehti siirtyi 1919 yksityiselle kustantajalle.

⁹⁴ Kilkki, Pertti (1991): Suomen maanpuolustuslehdistö. Teoksessa Raittila et al. Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Kustannuskiila Oy, Kuopio, 200-201.

⁹⁵ Kilkki 1991, 209. Kilkki kuvaa Sanaa ja Miekkaa "kuivahkoksi asiatietoudeksi"; tämä pitää ehkä paikkansa lehden ensimmäisten vuosien osalta, mutta noin vuodesta 1926 eteenpäin lehden linja muuttui selkeästi poleemisemmaksi ja puoluepoliittisemmaksi, ja sotatieteelliset kirjoitukset loppuivat.

Lehti toimi suojeluskuntain yleisesikunnan epävirallisena äänenkannattajana vuoteen 1925, jonka jälkeen se julistautui armeijan äänenkannattajaksi. Toimitusneuvosto koostui sotiin asti ja niiden jälkeenkin pääasiassa aktiiviupseereista. Lehti ilmestyy yhä.⁹⁶ Reserviupseerilehti perustettiin 1933 Reserviupseeriliiton järjestölehdiksi, ja se ilmestyi sellaisena sotiin asti.⁹⁷ Tiede ja Ase on vuonna 1930 perustetun Suomen sotatieteellisen seuran julkaisu. Ensimmäinen numero julkaistiin 1933, ja lehti ilmestyy yhä.⁹⁸

Kuvio 1: Aineisto jaoteltuna julkaisuvuoden ja aihepiirin mukaan

Lähteet: liite 1.

Määrällisen tarkastelun perusteella keskustelulla panssarisodankäynnistä näyttää selvästi olevan kaksi huippukohtaa: vuodet 1924-25 ja 1936-37. Näiden huippujen välillä keskustelu on huomattavasti hiljaisempaa. Maaston ominaisuuksiin liittyvällä keskustelulla ei samanlaista huippua ole nähtävissä, vaan se jakautuu tasaisemmin tarkastellulle ajanjaksolle.

Aikakausilehtiartikkelien lisäksi hyödynnän aiemmassa tutkimuksessa käytettyä panssariaiheista kirjallisuutta. Toimiessaan Hyökkäysvaunurykmentin komentajana Aarne Sihvo kirjoitti jokseenkin koko sotien välisenä aikana julkaistun suomalaisen

⁹⁶ Kilkki 1991, 190, 197, 207. Olen toiminut Suomen Sotilas -lehden vakituksena avustajana 2001-2009.

⁹⁷ Kilkki 1991, 205.

⁹⁸ Tanskanen, Seppo (2009): Suomen Sotatieteellinen Seura - ajassa mukana 1927-2009. Noudettu osoitteesta <http://pro.tsv.fi/sotatiedeseura/historiikki.pdf> 25.8.2015.

panssariaselajia käsitelleen kirjallisuuden.⁹⁹ Näistä olen ottanut tarkasteltavaksi vuonna 1922 ilmestyneen *Taisteluvaunut*¹⁰⁰ sekä 1923 julkaistun *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena*¹⁰¹. Sotien jälkeen Sihvo kirjoitti myös kaksiosaiset muistelmat.¹⁰²

Panssarintorjunnan "heräämisen" osalta viittaa myös silloisen Moskovan sotilasasiamiehen Aladár Paasosen muistelmiin.¹⁰³ Sihvon tuotannon lisäksi on huomioitava majuri Y. A. Järvisen vuoden 1937 teos *Panssarijoukot ja venäläinen panssaritaktiikka*¹⁰⁴. Panssariajatteluun liittyvän lähdeaineiston suhteellinen niukkuus mahdollistaa perinpohjaisen lähiluvun kattavasta aineistosta. Maastokäsitysten osalta olen hyödyntänyt myös kenraaliluutnantti Karl Adaridin teosta *Suomi sotänäyttämönä*.¹⁰⁵

Olen rajannut tutkimukseni ajallisesti alkamaan suomalaisten panssarijoukkojen perustamisesta ja päättymään talvisodan alkuun. Tutkimuksen päätepiste on valittu siksi, että vuonna 1919 perustetut panssarijoukot käytännössä tuhoutuivat kokonaan talvisodassa, ja suomalaisten panssarivaunujoukkojen myöhempi historia tapahtuu toisen maailmansodan ja kylmän sodan konteksteissa. Olen myös ennen kaikkea kiinnostunut rauhan aikana tapahtuvasta sotilaallisen ajattelun kehityksestä.

Tutkimuksen kohteena ovat siis käytännössä suomalaiset kirjoittavat upseerit. Tämä raja perustuu niin aikaisempiin tutkimuksiin kuin Kierin esitykseen kulttuurin kannalta merkityksellisistä aineistoista. Myös sotasuunnitelmien ja asevoimien organisaation tasoa tarkastellaan. Sotilaallisen kulttuurin tarkastelu esimerkiksi panssarijoukkojen jokapäiväisessä toiminnassa olisi ehdottomasti mielenkiintoista, mutta sen yhdistäminen tähän tutkimukseen ei vaikuta työekonomisesti mahdolliselta. Samasta syystä korkeamman organisaatiotason toimintaa, eli turvallisuuspolitiikkaa tai strategiaa, käsitellään vain sikäli, kun yhteyksiä siihen nousee esiin aineistosta. Samoin käsitellään muiden aselajien tai puolustushaarojen toimintaa.

Pyrin selvittämään miten aineistoni tekstit rakentavat suomalaista panssariajattelua: millaisina niissä nähdään panssarivaunujen käyttömahdollisuudet

⁹⁹ Hovilainen, 47.

¹⁰⁰ Sihvo, Aarne (1922b): *Taisteluvaunut*. Historiikki. Otava, Helsinki.

¹⁰¹ Sihvo, Aarne (1923): *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena*. Taktiikkaa. Otava, Helsinki.

¹⁰² Sihvo, Aarne (1956): *Muistelmani II*. Otava, Helsinki.

¹⁰³ Paasonen, Aladár (1974): *Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja hallituksen asiamiehenä*. Weilin+Göös, Helsinki.

¹⁰⁴ Järvinen, Y. A. (1937b) *Panssarijoukot ja venäläinen panssaritaktiikka*. Otava, Helsinki.

¹⁰⁵ Adaridi, K. (1923): *Suomi sotänäyttämönä*. Sotilasmaantieteellinen yleiskatsaus. Otava, Helsinki.

Suomessa, ja minkä tekijöiden nähdään rajoittavan näitä? Pyrin myös tarkastelemaan kriittisesti aikaisemman tutkimuksen johtopäätöksiä, eli selvittämään oliko nimenomaan maastokäsitys ratkaisevassa roolissa, ja vastustiko puolustusvoimien ylin johto panssarijoukkojen kehittämistä? Miten panssariajattelu muuttui ajan myötä ja mitkä tekijät näyttävät kirjallisen aineiston perusteella vaikuttaneen muutokseen?

Esitys jakautuu kolmeen analyysilukuun. Ensimmäisessä käyn läpi 1920-luvun alun keskustelua konesodasta ja panssarivaunuista uutena aselajina, sekä Hyökkäysvaunurykmentin perustaminen ja sen merkittävimmän komentajan, Aarne Sihvon, toiminta. Toisessa analyysiluvussa tarkastelen suomalaisen maastokäsityksen muotoutumista ja vakiintumista, erityisesti ns. jääkärikapinan jälkeen. Kolmannessa käsittelen panssariajattelun ja maastokäsityksen murroksen 1930-luvulla.

2 Panssariajattelun synty Suomessa: Hyökkäysvaunurykmentin perustaminen ja Aarne Sihvon toiminta

Suomalainen panssariajattelu syntyy samalla kuin itsenäisen Suomen puolustusvoimatkin, eli kansalaissodan jälkimainingeissa. Koska omakohtaista kokemusta panssarisodankäynnistä ei ollut, panssariajattelu muodostui lähinnä arvioitaessa maailmansodan tapahtumia sekä niiden vaikutuksia Suomeen. Erityisen keskeiseen rooliin nousi Hyökkäysvaunurykmentin komentajana toiminut jääkärieversti Aarne Sihvo, joka kirjoitti panssarijoukkojen tärkeimmät ohjesäännöt ja kirjallisuuden maailmansotien välisenä aikana.

Tarkastelen tässä luvussa sitä, millaista panssariajattelua sotilaslehtien panssarisota-aiheisissa kirjoituksissa sekä Aarne Sihvon teoksissa rakennettiin, ja miten panssarisodankäyntiin suhtauduttiin. Puolustusvoimien upseereja jakoi toiminnan ensimmäisinä vuosina moni poliittinen erimielisyys; vaikuttivatko nämä jakolinjat panssariajattelun kehitykseen?

2.1 Hyökkäysvaunurykmentin perustaminen

Ajatus telaketjuin kulkevasta, panssaroidusta "maalaivasta" (eng. *landship*, ransk. *cuirassé terrestre*) toteutui itsenäisen kehityksen tuloksena sekä Ranskan että Britannian asevoimissa ensimmäisen maailmansodan aikana. Niiden tehtävänä oli rikkoa asemasodan paikoilleen lukkiutunut tilanne ja palauttaa armeijoiden hyökkäyskyky tuhoamalla jalkaväen liikkeen estäneet konekiväärit. Panssarivaunuja käytettiin ensimmäistä kertaa taistelussa syyskuussa 1916.¹ Myös saksalaiset rakensivat sodan aikana oman panssariaseensa.² Aluksi kaikki osapuolet näkivät panssarivaunujen tehtävänä jalkaväen hyökkäyksen tukemisen.³

Suomeen panssarivaunuja hankittiin ensimmäisen kerran vuonna 1919

¹ Harris, J.P. (1995): *Men, Ideas and Tanks. British Military Thought and Armoured Forces, 1903-1939*. Manchester University Press, Manchester, 13-33, 38-39, 47-50; Gale, Tim (2013): *The French Army's Tank Force and Armoured Warfare in the Great War*. Ashgate Publishing Limited, Farnham, Surrey, 22, 34.

² Habeck, 3.

³ Harris, 48-49, Gale, 33-36, Habeck, 3-4.

Ranskasta, osana toteutumatta jäänyttä interventiosuunnitelmaa Venäjän sisällissotaan. Ranskasta ostettiin 32 Renault F.T. Modèle 1917 -panssarivaunua, joista 14 oli aseistettu 37mm tykillä ja 18 konekiväärillä.⁴ Näistä panssarivaunuista muodostettiin kesäkuussa 1919 Hyökkäysvaunurykmentti.⁵ Koulutuksesta vastasi aluksi ranskalainen komennuskunta, joka prehdytti suomalaiset uuteen kalustoonsa. Komennuskunnan jäljiltä panssarijoukkojen historiikki kertoo rykmentin kielenkäyttöön tarttuneen ranskalaisia sanoja ja ilmaisuja.⁶

Sodan ajan suunnitelmissa Hyökkäysvaunurykmenttiä olisi käytetty tärkeimmässä painopistesuunnassa, Karjalan kannaksella. Venäjän keskitys 3 -suunnitelmassa Kannaksella olisi hyökätty kohti Pietaria kahden ryhmän voimin: ryhmä A olisi sitonut vihollisen joukot hyökkäämällä Terijoelta, jonka jälkeen ryhmä B olisi toteuttanut läpimurron Pietarin suuntaan. Hyökkäysvaunurykmentti kuului suunnitelmassa ryhmään B.⁷

Puolustuslaitoksen näkemystä tähän aikaan edustaneen Suomen Sotilaan sivuilla esiteltiin seitsemänosaisessa artikkelissa panssarivaunujen käyttöä eri taistelulajeissa.⁸ Lehden vuoden 1922 numero 20-21 omistettiin kokonaisuudessaan Hyökkäysvaunurykmentin esittelylle; kannessa oli rykmentin silloisen komentajan Aarne Sihvon kuva, ja ensimmäisenä artikkelina Sihvon kirjoitus *Hyökkäysvaunujen merkitys maailmansodassa*.⁹ Sihvo korostaa panssarivaunujen ratkaisevaa ja ihmishenkiä säästänyttä merkitystä maailmansodassa, ja päättää kirjoituksen seuraavasti:

Jo saavuttamaansa merkitystä hyökkäysvaunut eivät ole menettäneet eivätkä todennäköisesti tule vuosikymmeniin menettämäänään. Onnellinen se armeija, jolla niitä on; vielä onnellisempia ne joukko-osastot, jotka hyökkäykseen menessään saavat seurata niitä.

⁴ Sillanmäki, 48-50.

⁵ Hovilainen, 7-8.

⁶ Hovilainen, 17. Sillanmäki on esittänyt, että ranskalaiset kouluttajat olisivat suhtautuneet suomalaisiin kouluttajiin alentuvasti ja vihamielisesti, vaikka Hovilainen kertoo rykmentin historiikissa päinvastaista. Sillanmäen päättely on omalaatuista (ks. esim. viite 214), ja kun hänen kyseenalaisin perustein olettamalleen ranskalaiselle rasismille ei löydy tukea aineistosta, päättää Sillanmäki tulkita, että Hovilainen on historiikkia kirjoittaessaan joutunut ulkopoliittisista syistä vaikenemaan.

⁷ Arimo, 215-219.

⁸ Pylkkänen, Kosti & Indola, Arthur (1921): Tankki eli hyökkäysvaunu. Suomen Sotilas 1, 2, 4, 7, 10-11, 13 ja 14/1921. Jääkäriluutnantti Arthur Indola palveli Hyökkäysvaunurykmentissä sen perustamisesta vuoteen 1923, jolloin hän erosi puolustusvoimien palveluksesta. Jääkäriluutnantti Kosti Pylkkänen oli pioneeriupseeri, ja toimi kirjoitusaikana yleisesikunnassa toimistoupseerina.

⁹ Sihvo, Aarne (1922): Hyökkäysvaunujen merkitys maailmansodassa. Suomen Sotilas 20-21/1922.

Muu erikoisnumero on omistettu rykmentin jokapäiväisen elämän esittelylle. Jos suhtautuminen panssarisodankäyntiin oli sotaministeriön entisessä tiedotuslehdessä näin positiivinen, miten oli laita muun maanpuolustuslehdistön?

2.2 "Ensimmäisen osa siirtyy koneelle": Konesota

Ensimmäisen maailmansodan aikana kiteytyi etenkin Englannissa ajatus konesodasta (*machine warfare*) tulevaisuuden sodankäynnin muotona. Uusien sotateknisten välineiden, etenkin panssarivaunujen, kranaatinheittimien ja kaasun, ajateltiin mahdollistavan suuria säästöjä miesvoimassa sekä kaikin puolin tehokkaampaa, koneistetumpaa, sodankäyntiä. "Mekanointi merkitsee elävän voiman korvaamista koneellisella", määritteli luutnantti F. W. Borgman Suomen Sotilasaikakauslehdessä.¹⁰ Konesodan ajatukseen otettiin kantaa myös Saksassa ja Neuvostoliitossa, joissa konesotakeskustelu nähtiin uusimpana muotona aineellista voimaa korostavan ja henkiseen voimaan perustuvan sotilaallisen ajattelun vastakkainasettelusta.¹¹

Maailmansodan merkitys sodankäynnin kehitykselle tunnustettiin myös suomalaisessa keskustelussa yleisesti.¹² Esimerkiksi jääkärimajuri W. E. Tuompo katsoi Suomen Sotilasaikakauslehdessä sotataidon kehittyneen maailmansodan myötä valtavasti etenkin koneellisen tulivoiman osalta ja piti välttämättömänä etsiä sodasta opetuksia myös Suomelle.¹³ Keskustelu sodan koneistumisesta eli konesodasta sekä uudenlaisesta "konearmeijasta" muodostuikin niin yleiseksi, että vuonna 1924 koneinsinööri W. E. T. Grönroos saattoi todeta Sana ja Miekka -lehdessä: "Tällainen sota-ajan luoma käsite on m.m. 'konearmeija', mitä sanaa viime aikoina on käytetty siksi paljon, ettei se kaivanne tässä lähempiä selvittelyjä."¹⁴ Grönroos kuitenkin määritteli konearmeijan lyhyesti: "Ilmaiseehan se jo sinänsä, että armeija muodostetaan mahdollisimman paljon koneista, korvaamaan entistä enemmän elävää voimaa."¹⁵

¹⁰ Borgman, F. W. (1933): Asema- vaiko liikuntasota? II: Mekanoinnin vaikutus taktiikkaan ottaen erikoisesti huomioon Suomen olosuhteet. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 353-360, 353.

¹¹ Harris, 159; Habeck, 36, 37-39.

¹² Kemppe, 184.

¹³ Tuompo, W. E. (1921): Näkökohtia koneellisen tulivoiman kehityksestä maailmansodassa ja sen vaikutuksesta joukkojen järjestelyyn. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 113, 145.

¹⁴ Grönroos, W. E. T. (1924): Rintamantakainen konearmeija. Sana ja Miekka 9/1924, 214.

¹⁵ Grönroos, 214.

Jääkärikapteeni Matti Olkkonen kuvaili maailmansodassa tapahtunutta koneistumista seuraavasti:

Tämän jälkeen ei enää mies näyttele taisteluyksikössä ensimmäisen osaa, vaan se siirtyy koneelle, jonka käyttäjänä ja liikuttajana elävä ihminen täyttää ainoastaan paikkansa. Samoin ei taktiikkakaan enää voi perusvaatimukseen asettaa ainoastaan taistelun voittoa, vaan astuu sen rinnalle melkein samanarvoisena kysymys elämän voiman säästöstä ja sen korvaamisesta, missä suinkin mahdollista, koneilla. -- Tällaisten taisteluyksiköiden sisäisen hengen muutos on omiaan myös johtamaan taistelutavoissa perinpohjaisiin uudistuksiin, joiden tarkoituksena on luoda sellaiset muodot, joissa elävä voima mahdollisimman hyvin tulee keskitetyksi koneiden ympärille niiden käyttäjiksi ja liikuttajiksi ja jotka tekevät mahdolliseksi ihmisvoiman moninkertaistuttamisen koneiden avulla.¹⁶

Esimerkkeinä koneista joiden ympärille taistelu järjestettäisiin Olkkonen esittää tykistön, miinanheittäjän (saks. *Minenwerfer*, nyk. kranaatinheitin) ja konekiväärit.¹⁷ Näitä suuremmaksi keskusteluaiheeksi nousi kuitenkin pikakivääri (kevyt konekivääri) ja sen sijoittaminen jalkaväkijoukkojen kokoonpanoon.¹⁸ Esimerkiksi luutnantti Väinö Karikoski käsitteli kysymystä jalkaväkiryhmän koosta ja pikakiväärien sijoituksesta otsikolla "Kysymys koneellisen tulivoiman ja elävänvoiman välisestä suhteesta maassamme".¹⁹ Voidaankin todeta, että Suomessa kyllä tiedostettiin kansainvälinen konesotakeskustelu ja se muodosti sotatieteellisen pohdinnan puitteet, mutta käytännössä laajempi keskustelu keskittyi jalkaväen tulivoiman koneistumiseen.

Kemppi nostaa jääkärikapteeni Olkkosen puheenvuoron tutkimuksessaan esiin poikkeuksellisena suhtautumisessaan teknologian ja sotatieteen kehitykseen. Olkkonen kirjoittaa:

Toiselta puolelta osoittaa meille sotahistoria niin kaukaa kuin sitä tunnemme, että se maa ja se kansa, joka on lähtenyt taistelemaan liiaksi järjellä, s. o. turvautunut liiaksi ihmisjärjen luomiin koneisiin, on poikkeuksetta joutunut tappiolle taistelussa niitä vastaa jotka taistelevat sydämellään ja sielullaan ja joita ainoastaan on elähyttänyt terve tarve voittaa tai kuolla. Tämän tähden jää siis maailmansotaa seuraavan rauhanajan etsittäväksi se oikea suhde, jonka

¹⁶ Olkkonen, Matti (1922): Vähän uuden kouluutussuunnan perusteista. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 332-335; 333-334. Olkkonen palveli kirjoitusaikana Reserviupseerikoulussa taktiikan opettajana. Hän toimi myöhemmin mm. sotahistorian ja taktiikan opettajana Kadettikoulussa ja taistelukoulun johtajana 1927-31.

¹⁷ Olkkonen, 333.

¹⁸ Tynkkynen, 36-37, Kemppi, 194-202.

¹⁹ Karikoski, Väinö (1922): Kysymys koneellisen tulivoiman ja elävänvoiman [sic] välisestä suhteesta maassamme. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 335-341.

tulee vallita koneiden ja elävän voiman välillä.²⁰

Kemppi pitää tätä näkemystä "erikoisena", ja tulkitsee Olkkosen vähättelevän sotateknologian kehitystä.²¹ Pikemminkin vaikuttaa siltä, että Olkkonen ilmaisee aikalaiskäsityksen, jonka mukaan koneiden ja elävän voiman oikean suhteen löytäminen on olennaista.²² Tässä vastakkainasettelussa Olkkonen odottaa eri armeijoiden päätyvän "aivan erilaisiin tuloksiin, jotka kaikki ovat oikeita ja perusteltuja", ottaen huomioon eri maiden maastot ja kansanluonteet.²³ Tätä näkemystä Kemppi pitää perustelematta "vielä kummallisempänä"²⁴, vaikka tältä osin Olkkosen voidaan pikemminkin sanoa ennakoineen sitä tapaa, jolla keskustelu sotataidon kehittämisestä tultiin Suomessa käsittämään.

Konesotaa Suomessa käsitelleitä puheenvuoroja yhdistääkin kirjoittajien korostama tarve soveltaa uuden konesodan opetuksia Suomen olosuhteisiin. Karikoski toteaa jalkaväen tulivoiman osalta eri maiden ratkaiseen elävän voiman ja koneellisen tulivoiman suhteen eri tavoin, ja peräänkuuluttaa Suomelle sellaista ratkaisua, jota voidaan parhaiten soveltaa "meidän epätasaisessa ja läpinäkymättömässä maastossamme"²⁵, eli on aivan samoilla linjoilla Olkkosen kanssa. Olkkonen itse esittää: "Tällaisena erikoislaatuisena maana maastonsa suhteen pidän ehdottomasti omaa maataamme".²⁶

2.3 "Mitä erilaisimpia ja uskaliaimpia utukuvia": panssariradikaalit ja Suomi

Konesotaa koskeva keskustelu alkoi ensimmäisen maailmansodan jälkeen selvästi jakautua Britanniassa kahtia. Toisaalta panssariaselaji jatkoi elämäänsä Britannian armeijassa, ja asevoimien piirissä tehtiin laajoja kokeiluja jopa panssariyhtymillä. Britannia olikin 1920-luvun ajan selvästi maailman johtava valtio panssarisodankäynnin kehittämisessä. Samaan aikaan osa brittiläisistä panssariajattelijoina ryhtyi

²⁰ Olkkonen, 334.

²¹ Kemppi, 185. Olkkosen kirjoitus ei nähdäkseni mitenkään vähättele sotateknisen kehityksen merkitystä.

²² Ks. Habeck, 37-39.

²³ Olkkonen, 334.

²⁴ Kemppi, 185. Kemppi jättää kokonaan epäselväksi mihin verrattuna hän pitää Olkkosen näkemyksiä kummallisina tai poikkeuksellisina. Sinänsä ei vaikuta mitenkään yllättävältä, että jääkäriupseerin käsitykset olisivat lähellä saksalaista sotatieteellistä ajattelua, jossa tämä vastakkainasettelu oli erityisen merkittävä (Habeck, 37-39).

²⁵ Karikoski, 336.

²⁶ Olkkonen, 335.

kehittämään erittäin radikaaleja näkemyksiä siitä, kuinka konesota ja mekanisaatio tulisivat mullistamaan koko sodankäynnin täydellisesti.²⁷ Miten nämä näkemykset näkyivät suomalaisessa keskustelussa?

Käsityksiä brittiläisten "panssariradikaalien" roolista ja panssariajattelun kehityksestä Britanniassa on olennaisesti vääristänyt se, että kaksi merkittävimmistä radikaaleista, kapteeni B.H. Liddell Hart ja eversti J.F.C. Fuller, ovat hallinneet kirjoituksillaan aiheen historiografiaa lähes täydellisesti. Fuller ja Liddell Hart pyrkivät esittämään brittiläisen panssariajattelun kehityksen kertomuksena rohkeiden näkijöiden ja profeettojen taisteluna pysähtynyttä, uudistuksia vastustanutta byrokratiaa vastaan, vaikka todellisuudessa Britannian armeija tuki panssarijoukkojen kehitystä voimakkaasti alusta asti.²⁸

Liddell Hartin ja Fullerin ajatusten taustalla oli ensimmäisen maailmansodan kokemus. Richard Simpkin onkin huomauttanut, että tietyssä mielessä Fullerin ja Liddell Hartin ajattelun keskiössä on nimenomaan kemiallinen sodankäynti inhimillisenä menetelmänä, jonka avulla saatettiin välttää ensimmäisen maailmansodan kaltainen järjetön teurastus.²⁹ 1920- ja 30-luvuilla monet ajattelivatkin, että seuraava sota tulisi alkamaan ilmavoimien kaasuiskuilla vihollismaiden kaupunkeihin, mistä seuraisi valtavia tappioita. Näin ei kuitenkaan ajateltu asevoimissa, joissa kemiallisten aseiden vaikutuksia ei pidetty merkittävästi suurempina kuin tavanomaistenkaan, eikä laajamittaisen kemiallisen sodankäynnin uhka koskaan toteutunutkaan.³⁰ Panssariradikaalit yhdistivät tähän kemiallisen sodankäynnin visioon alunperin Gifford le Quesne Martelin luonnosteleman tulevaisuuskuvan, jossa sodankäyntiä hallitsisivat laivojen tapaan vapaasti liikkuvat panssarivaunulaivastot.³¹ Heidän näkemyksissään ei ollut lainkaan sijaa maavoimien muille aselajeille, jotka hylättäisiin vanhentuneina.³²

²⁷ Harris, 201-210, 228-229.

²⁸ Harris, 1-3, 319, Gat 645; kts. erit. Harris, *passim*. ja Mearsheimer, John (1988): Liddell Hart and the Weight of History. Brassey's Defence Publishers, Lontoo. Profeettaretoriikasta esim. Carver, Michael (1979): The Apostles of Mobility. The Theory and Practice of Armoured Warfare. Weidenfeld & Nicholson, Lontoo, nimeltään ja lukujensa otsikoilta: Liddell Hartia ja Fulleria käsittelevä luku on otsikoitu "Prophets Without Honour" (s. 31-54).

²⁹ Simpkin 2000, 15-17; Gat, 667; Carver, 34, 44.

³⁰ Coleman, Kim (2005): A History of Chemical Warfare. Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, 57. Suomessa keskustelu kemiallisesta sodankäynnistä rajoittui pitkälti taistelukaasujen vaikutukselta suojautumiseen, vaikka kaasuaseen perustamista suunniteltiin ja maaston saastuttamista ehdittiin harjoitella; ks. Kemppi, 204-207; Tynkkynen, 83-86.

³¹ Harris, 84-86.

³² Trythall, Anthony (1977) "Boney" Fuller. The Intellectual General 1878-1966. Cassell, Lontoo, 87-88; Danchev, Alex (1999): Alchemist of War. The Life of Basil Liddell Hart. Orion Books Ltd, Lontoo, 122-

Näitä radikaaleja näkemyksiä pidettiin aikanaan hyvin epärealistisina. Ne perustuivatkin hyvin pitkälti kirjoittajiensa mielikuvitukseen: Liddell Hart ei koskaan ollut palvellut panssarijoukoissa, ja Fuller oli toiminut vain hallinnollisessa esikunnassa ensimmäisessä maailmansodassa.³³ Fuller ei tiettävästi koskaan ollut edes liikkuvan panssarivaunun kyydissä, ja hänen näkemyksiään ajan panssarijoukkojen toimintakyvystä on kuvattu absurdeiksi.³⁴ Liddell Hart jakoi ainakin aluksi Fullerin mielipiteet, ja on saanut myös osakseen vahvaa kritiikkiä.³⁵ Sekä Fuller että Liddell Hart syyttivät kriitikkojaan vanhanaikaisuudesta ja kyvyttömyydestä ymmärtää teknologian kehitystä; he pyrkivät esittämään omiin ajatuksiinsa kohdistetun kritiikin hyökkäyksenä koko panssarisodankäynnin ajatusta vastaan, vaikka todellisuudessa tästä ei ollut lainkaan kyse.³⁶

Ainoa panssariradikaalien näkemyksiä lähellä ollut suomalainen kirjoitus oli luutnantti Antero Muukkosen vuonna 1924 Suomen Sotilasaikakauslehdessä ilmestynyt kirjoitus *Onko hyökkäysvaunuilla mitään tulevaisuutta meillä?*, jossa Muukkonen esittää Suomen tarvitsevan "ensimmäiseksi vaatimukseksi" vähintään joukkueellisen "h-vaunuja" (hyökkäysvaunuja) jokaista jalkaväkipataljoonaa kohtaan.³⁷ Lopuksi hän lähestyy jo panssariradikaalien näkemyksiä:

Toistaiseksi saanemme tyytyä vain niihin vaunuihin, mitä meillä on, sillä vielä ei ole meillä kiinnitetty tarkempaa huomiota h-vaunun kehitykseen ja tulevaan merkitykseen. On kuitenkin toivottavaa, että vähitellen tämäkin puoli teknillisissä apuneuvoissa otetaan huomioon, sillä jos liittolaiset kykenivät murtamaan maailmansodassa pitkälliset asemataistelut ja muuttamaan sen h-vaunujen avulla liikuntasodaksi, niin kuka voi mennä vielä takaamaan, eivätkö ehkä h-vaunut tule muodostamaan tulevaisuudessa sangen tärkeää voimakeinoa, jota ehkä jo käytetään jalka- ja ratsuväen asemasta, tehden asemasodat kokonaan mahdottomiksi.³⁸

Vaikka Muukkonen ilmaiseekin radikaaleja ajatuksia, on hänen kirjoituksensa silti otsikoitu kysymykseksi panssarivaunujen tulevaisuudesta, ei esimerkiksi jalkaväen tai edes ratsuväen. Samoin Muukkonen aloittaa artikkelinsa toteamalla: "Monella taholla suhtaudutaan nykyään sangen epäilevästi hyökkäysvaunuihin. Väitetään jyrkästi, ettei

123.

³³ Harris, 79.

³⁴ Harris, 86-87 *et passim.*, Carver, 37-38, 40; vrt. Trythall, 268, Reid, 13-32, Gat, 645-647.

³⁵ Danchev, 122, Carver, 46.

³⁶ Harris, 1-3 *et passim.*, Danchev, 130.

³⁷ Muukkonen 1924, 225.

³⁸ Muukkonen 1924, 226.

meikäläisissä olosuhteissa voida ollenkaan h-vaunuja käyttää."³⁹ On mielenkiintoista, että Muukkonen yhdistää radikaalin tulevaisuusnäkömman näin puolustukselliseen esitystapaan.

Tähän Muukkosen huomautukseen on myöhemmässä tutkimuksessa tartuttu todisteena siitä, että puolustusvoimissa suhtauduttiin kielteisesti panssarivaunujen käyttömahdollisuuksiin. Ei ole kuitenkaan lainkaan selvää, kenen kanssa Muukkonen keskustelee ja kuvaako hän aikalaiskäsityksiä totuudenmukaisesti. Kirjoituksella on vahva poleeminen sävy, mutta sitä edeltävissä artikkeleissa konesodasta ei ole suoranaisesti kiistetty panssarisodankäynnin mahdollisuuksia Suomessa. Kuka väittää jyrkästi, tai väittääkö itseasiassa kukaan, ei ole selvää.

Liddell Hartin näkemyksiä esiteltiin samana vuonna Sana ja Miekka -lehdessä otsikolla *Aselajit ja seuraava suursota*.⁴⁰ Nimetön kirjoittaja on tuottanut lehteen sivun mittaisen yhteenvedon Liddell Hartin Royal Engineers Journal -lehteen laatimasta kirjoituksesta sodankäynnin tulevaisuudesta.⁴¹ Kirjoituksessa esitetään lyhyesti Liddell Hartin näkemykset taistelukaasujen hallitsevasta asemasta tulevassa sodassa, ja siitä kuinka näiden vaikutusalueella voivat toimia ainoastaan hyökkäysvaunut ja lentokoneet. Hyökkäysvaunujen taktiikan mainitaan tällöin muistuttavan "sotalaivojen taktiikkaa". Kirjoitus kuitenkin sekä alkaa että loppuu muistutuksella siitä, ettei Liddell Hartin näkemyksiä voi suoraan soveltaa Suomen olosuhteisiin:

Arvosteltaessa Liddell-Hartin oletuksia ja sovellettaessa niitä meikäläisiin oloihin on kuitenkin pidettävä tarkoin muistissa se seikka, että Liddell-Hartin suursodan näyttämönä ovat Länsi-Euroopan lakeudet, metsättömine tai ainakin vähämetsäisine mastoineen, eikä sitä niinollen ilman muuta voida soveluttaa meidän aivan toisenlaiseen maastoomme. Meidän metsämme tarjoavat jalkaväelle aivan toisenlaista suojaa kuin Länsi-Euroopan aukeat viljelysmaatot juoksuhautoineen edistäen jalkaväen liikkumismahdollisuutta, mutta päinvastoin vaikeuttaen – samoin kuin järvemme, suomme ja louhikkomme – pelkästään koneilla kulkevan sotajoukon liikkumavapautta.

Vaikka Liddell Hartin ajatuksia pidetään "todellisuuspohjaisina" ja "epäilemättä ainakin osittain oikeina", korostetaan kirjoituksen lopussa vielä uudelleen, "etteivät ne semmoisinaan sovellu Suomen oloihin. Ainutlaatuisen maastomme takia meidän on

³⁹ Muukkonen 1924, 223.

⁴⁰ Sana ja Miekka 14/1924, Aselajit seuraavassa suursodassa.

⁴¹ Todennäköisesti artikkeli The Next Great War, Royal Engineers Journal XXXVIII (1924), s. 90-107 (Danchev 330).

luotava aivan omintakeiset – aina tietysti ulkomaisia kokemuksia hyväksikäyttävät – suunnitelmat."⁴²

Myös vahvemmin tulevaisuuteen suuntautuneissa kirjoituksissa otettiin tiettyä etäisyyttä radikaalien näkemyksiin, vaikka niitä pidettiin arvossa; esimerkiksi Sana ja Miekka -lehdessä 1925 julkaistussa pakinassa *Tulevaisuuden sota* käsiteltiin konesodan ja kemiallisen sodan kaltaisia "mitä erilaisimpia ja uskaliaimpia utukuvia", jotka olivat "suureksi osaksi mahdottomia, niin on niissä kuitenkin nimeksi pohjaa." Lennokkaasti kirjoitettu pakina vertaa näitä "utukuvia" menneisiin sotateknisiin kehitysaskeliin kuten ruutiaseisiin, höyrylaivoihin ja lentokoneisiin: "Suunnittelihan Michel Angelokin lentokoneen ja nyt kykenevät jo naisetkin lentämään."

Me olemme liiaksi traditsioiden orjia. Me muistamme aina sadun, jonka äiti opetti, mutta me emme ota huomioon, että siinä sadussa puhutaan ritarista ja linnanheidosta. Me emme ota huomioon, että satu on muuttunut, että ritarilla on miekan asemasta mauser-pistooli ja linnanheidolla rukousnauhan sijalla savuke.

Pakina päättyy korostamaan, että ihminen kykenee kyllä valmistautumaan tulevaisuuden sotaan ja käymäänkin sitä menestyksekkäästi, mutta vain jos hän seuraa aikaansa, opiskelee ja ajattelee sekä vapautuu vanhoista käsitteistä.⁴³ Kehityksen seuraamista peräänkuulutti myös vuonna 1926 Suomen Sotilasaikakauslehdessä kirjoittanut insinööri A. Holmström, joka katsoi panssarivaunujen tulevaisuudessa kehittyvän "maalaivastoksi" (*landflotta*).⁴⁴

Polemisoidessaan Britannian armeijaa vastaan Fuller ja Liddell Hart pyrkivät luomaan vastakkainasettelua etenkin ratsuväen ja panssarijoukkojen välille, vaikka menneisyyden vangeiksi jättäytyneet ratsu-upseerit olivatkin lähinnä heidän retoriikkansa tuotteita.⁴⁵ Samanlaista vastakkainasettelua ei suomalaisesta aineistosta löydy; jälleen luutnantti Muukkosen artikkeli on ainoa, jossa esitetään panssariaseen kokonaan syrjäyttävän ratsuväen. Ratsuväkeä käsiteltiin aineistossa vain muutamissa artikkeleissa. Vuonna 1923 Suomen Sotilasaikakauslehdessä ratsuväen merkitystä puolustanut everstiluutnantti Harry Alftan ei mainitse panssarijoukkoja lainkaan;

⁴² Sana ja Miekka 14/1924.

⁴³ Y.A. (1925): "Tulevaisuuden sota". Sana ja Miekka 7/1925, s. 147. Kirjoitus on merkittävä myös siksi, että se on koko aineistossa ainoita joissa sukupuoleen viitataan suoraan.

⁴⁴ Holmström, A. (1926): Tanksvapnets utveckling. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 123-125. Insinööri Holmström palveli artikkelin kirjoitusaikaan Hyökkäysvaunupataljoonassa teknillisen toimiston johtajana (Hovilainen 60).

⁴⁵ Danchev, 130.

Hyökkäysvaunurykmentin ensimmäisenä komentajana toiminut Alfthan ei selvästi nähnyt näiden kahden aselajin välillä ristiriitaa.⁴⁶ Sen sijaan jääkärimajuri Ilmari Relander toteaa Sana ja Miekka -lehdessä, että ratsuväellä on Suomessa tulevaisuutta siksi, että maaston erikoislaatu estää konesodan ajatusten soveltamisen täällä, mutta sitävastoin sallii ratsuväen toiminnan:

Maastomme laatu, harva ja huono tieverkkomme ja pienet varamme pakottavat meitä vakavasti harkitsemaan Keski-Euroopassa vallalla olevien käsitteiden kuten esim. konearmeijakäsitteen soveliaisuutta meille. Ja luulenkin tämän harkinnan johdattavan meidät omille laduille, luomaan armeijan, joka monessa suhteessa poikkeaa muun Euroopan käsityksistä.⁴⁷

Näin myös kysymyksen ratsuväen tulevaisuudesta nähtiin riippuvan olennaisimmin Suomen maaston kansallisista erityisominaisuuksista.

Vuonna 1928 jääkäritaustainen yleisesikuntaeverstiluutnantti Paavo Talvela kirjoitti pitkän kaksiosaisen selostuksen Suomen Sotilasaikakauslehteen Liddell Hartin teoksesta *The Remaking of Modern Armies*.⁴⁸ Talvela käyttää Liddell Hartista nimitystä "ultra-modernisti sodankäynnin alalla", ja katsoo hänen ajatustensa vaikuttavan "uskomattomilta ja fantastisilta, varsinkin meikäläistä taustaa – metsien peittämää maastoamme, soitamme ja huonoja teitämme – vastaan katsottuna." Kuitenkin Talvela puolustaa Liddell Hartin näkemyksiä todeten, että "Ilman intoilua, ilman yli maalin iskentää ei kuitenkaan maailmassa paljoakaan uutta synny." Talvela esittää, että Suomessa on jo kirjoitusaikana yli 30 000 autoa, hänen arvionsa mukaan kaksi kertaa enemmän kuin koko Venäjällä, ja ehdottaa tämän "huomattavan määrän mekaanista kulkuvoimaa" hyödyntämistä sotilaallisesti. Erityisen kiinnostavana Talvela pitää maastokuorma-autojen kehityspotentiaalia, joiden erilaisia pyöräatkaisuja hän esittelee kuvin.⁴⁹

Uusinta brittiläistä ajattelua panssarisodankäynnistä siis seurattiin Suomessa 1920-luvulla hyvinkin tarkkaan. Ranskalaista ajattelua ei lehdissä vastaavalla tavalla käsitelty. Panssariradikaalien ajatuksia pidettiin liian fantastisina ja kaukaa haettuina,

⁴⁶ Alfthan, Harry (1923): Är kavalleriet liksom förut ett oundärligt vapenslag? Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 53-57; Hovilainen, 8.

⁴⁷ Relander, Ilmari (1925): Muutamia mietteitä ratsuväestämme. Sana ja Miekka 21/1925. Relander (1894-1932) oli ratsuväkipseeri, ja suoritti hyökkäysvaunukurssin Hämeenlinnassa 1922.

⁴⁸ Talvela, Paavo (1928): Konearmeija. YE:ssä pidetty selostus engl. kirjasta "The Remaking of modern Armies". Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 96-102, 181-187.

⁴⁹ Talvela 1928, 185-187.

mutta niissä ajateltiin kuitenkin olevan tulevaisuuden kannalta kiinnostavaa ainesta. Keskustelu konesodan vaikutuksista jakautui selvästi kahtia: toisaalta käsiteltiin hyvinkin yksityiskohtaisesti taisteluteknisen tason ratkaisuja kuten pikakiväärin sijoittamista jalkaväkiryhmään, toisaalta taas radikaaleja näkemyksiä esiteltiin ja arvioitiin lähinnä strategian ja koko sodankäynnin luonteen tasolla. Erityisen keskeisenä molemmissa nähtiin vastakkainasettelu Keski-Euroopan ja Suomen maaston välillä, jonka katsottiin estävän radikaalien ajatusten soveltamisen Suomeen sellaisenaan. Kuitenkaan sellaista suoranaista panssarisodankäynnin mahdollisuuksien kiistämistä, johon Muukkosen kirjoitus viittaa ja jonka myöhempi tutkimus on hyväksynyt faktana, ei aineistossa näy.

2.4 Aarne Sihvon toiminta ja teokset

Vuonna 1921 Hyökkäysvaunurykmentin komentajaksi määrättiin reservissä ollut jääkärieversti Aarne Sihvo.⁵⁰ Sihvon panos suomalaisen panssariajattelun syntyyn oli merkittävä: panssarijoukkojen historiikissa arvioidaan Sihvon kirjoittaneen muutamaa "vihkosta" lukuunottamatta koko aselajia käsitelleen kirjallisuuden sotien välisenä aikana.⁵¹ Erityisen pätevyyden tehtävänsä Sihvo oli hankkinut suorittamalla kurssuja Saint-Cyrin sotakoulussa Ranskassa sekä palvelemalla Ranskan armeijan 507. panssarivaunurykmentissä.⁵²

Jääkärieversti Sihvo oli myös vahvasti kiistanalainen henkilö. Kaikista jääkäriupseereista korkeimpaan sotilasarvoon – everstiksi – kansalaissodan aikana ylennetty Sihvo oli riitaantunut monien upseeritoveriensä ja esimiestensä kanssa. Hän vastusti ehdottomasti sekä Venäjän armeijassa palvelleiden "tsaarinupseerien" että ruotsinkielisten vaikutusvaltaa puolustusvoimissa, ja oli puhunut näitä vastaan jo kansalaissodan aikana. Sodan jälkeen Sihvo nimitettiin Sortavalaan sijoitetun 3. divisioonan komentajaksi, mutta hän erosi tehtävästään ja armeijan palveluksesta kokonaan jo saman vuoden lokakuussa. Tässä vaiheessa Sihvo oli poliittisilta mielipiteiltään tasavaltalainen, joka kannatti punaisten armahtamista kansallisen yhtenäisyyden nimissä. Kumpikaan näkemys ei ollut puolustusvoimien piirissä lainkaan

⁵⁰ Hovilainen, 45.

⁵¹ Hovilainen, 47. Y.A. Järvisen vuoden 1937 teos Panssarijoukot ja venäläinen panssaritaktiikka (Järvinen 1937b) ei ilmeisesti sisälly Hovilaisen käsitykseen panssarikirjallisuudesta.

⁵² Saarikoski, 129.

suosittu. Sihvo vierasti myös vahvasti poliittisen johdon ja puolustusvoimien saksalaissuuntausta. Eronsa jälkeen Sihvo asettui eduskuntavaaleissa ehdolle Edistyspuolueen riveissä ja tuli valituksi eduskuntaan. Jääkäri- ja upseeritoverien keskuudessa Sihvon puoluevalintaa pidettiin maanpetturuutena ja "lankeemuksena".⁵³

Siviilissä Sihvo ei kauaa viihtynyt: hänet otettiin takaisin armeijan palvelukseen jo 1919, vastineeksi ryhtymisestä Aunuksen retken ylipäälliköksi. Toimittuaan Sotaministeriössä virkamiehenä Sihvo otti lokakuussa 1920 eron kansanedustajan tehtävästä ja siirtyi Saint-Cyriin koulutukseen.⁵⁴ Palattuaan Suomeen Sihvo otti Hyökkäysvaunurykmentin komentoonsa.

Sinänsä rykmentinkomentajan virka oli divisioonaa ja armeijakuntaakin – tosin poikkeusoloissa – komentaneelle Sihvolle alhainen, mutta hän vaikuttaa ottaneen sen mieluusti vastaan, koska tehtävä soveltui niin hyvin vastikään hankittuun koulutukseen.⁵⁵ Oman kertomuksensa mukaan Sihvo ryhtyi kirjoitustöihinsä havaittuaan, kuinka "puutteelliset tiedot ja nurinkuriset käsitykset hyökkäysvaunuista ja niiden käytöstä olivat vallalla armeijan johtoelimissä, joukko-osastojen upseeristosta puhumattakaan".⁵⁶

Sihvon ensimmäinen panssarisodankäyntiä käsitellyt julkaisu oli vuonna 1922 julkaistu *Taisteluvaunut*. Teos esittelee silloisten panssarivaunujen yleistä luonnetta, sekä niiden käyttöä ensimmäisessä maailmansodassa, painottaen jossakin määrin ranskalaisten kokemuksia. Lopussa on lyhyt osio panssarivaunujen tulevasta kehityksestä.⁵⁷

Merkkejä Sihvon skeptisestä asenteesta Saksaa kohtaan voi löytää *Taisteluvaunuista*; käsitellessään panssarivaunujen alkuperää, hän summaa ensimmäisen maailmansodan alkuvaiheen seuraavasti: "Kun saksalaisten sotanerojen laskelmat nopean liikunta-sodan yllätyksellisistä ratkaisuvoitoista 1915 osoittautuivat pitämättömiksi..."⁵⁸ Sihvo oli myös jossain määrin omaksunut Fullerin kuvitelman Britannian asevoimien johdon vastustuksesta panssarivaunuja kohtaan:

⁵³ Laaksonen, Lasse (2011): Mistä sotakenraalit tulivat? Tie Mannerheimin johtoon 1918-1939. Helsinki-kirjat, Helsinki, 51-56; Saarikoski, 71, 81-82, 86-91, 104.

⁵⁴ Saarikoski, 125-126.

⁵⁵ Saarikoski, 133.

⁵⁶ Sihvo 1956, 77.

⁵⁷ Sihvo 1922b, 11.

⁵⁸ Sihvo 1922b, 16.

Kenraalit ja esikuntaupseerit, jotka kävivät tarkastamassa niiden [panssarivaunujen] kehitystä Yvrenchin eristys- ja harjoittelu-leirillä lähellä Abbeville'tä, pitivät niitä kummallisina ja vaarallisina uudistuksina, joilla todennäköisesti ei tulisi olemaan suurtakaan käytännön merkitystä.⁵⁹

Todellisuudessa Britannian armeijan johto ei suhtautunut panssarivaunuihin lainkaan skeptisesti. On mielenkiintoista spekuloida, näkikö Sihvo itsensä Fullerin tapaisena "profeettana", jota ei omalla maalla traagisesti ymmärretty ylemmän johdon vanhanaikaisuuden ja typeryyden vuoksi.

Varsinaiselta sisällöltään *Taisteluvaunut* perustuu ennen kaikkea Sihvon kokemuksiin Ranskassa: sen lähteissä ovat pääosassa ranskalainen kirjallisuus ja luennot. Näiden lisäksi Sihvo mainitsee hyödyntäneensä kahta englantilaista julkaisua, joista toinen on J.F.C. Fullerin *Tanks in the Great War 1914-1918* (1920), sekä kahta saksankielistä teosta.⁶⁰

Sihvo pitää panssarivaunuja ratkaisevan tärkeinä ensimmäisen maailmansodan lopputuloksen kannalta: hän asettaa saksalaisten kehittämän iskuosastotaktiikan ja ranskalais-englantilaisen panssarisodankäynnin vastakkain keinoina murtaa asemasodan lukkiutunut tilanne, ja pitää panssarivaunua menestyksekkäämpänä ratkaisuna.⁶¹ Sihvo korostaa panssarivaunujen toimintaa jalkaväen tukena ja "rivimiehen apulaisena".⁶² Tulevaisuudessa Sihvo näkee teknologian kehityksen johtavan nopeampiin ja paremmin maastossa liikkuviin panssarivaunuihin, joita voidaan suunnitella eri tehtäviin.⁶³ Hän viittaa panssariradikaalien näkemyksiin merisodasta maan päällä mahdollisuutena, jos panssarivaunujen maastoliikkuvuus kehitty tarpeeksi hyväksi: "Silloin voidaan taistelulaivojen esiintymistä taistelukentälle lähinnä verrata sotalaivojen ja vedenalaisten veneiden ilmestymiseen meritaisteluissa meidän päivinämme."⁶⁴ Lopuksi hän esittää tulevaisuuden mahdollisuuksia, kuvaillen ensin panssarivaunujen johtaman läpimurtohyökkäyksen ja siirtyen salamasotaa ennakoivaan yllätyshyökkäysskenaarioon:

⁵⁹ Sihvo 1922b, 63.

⁶⁰ Sihvo 1922b, 7-9.

⁶¹ Sihvo 1922b, 16-17.

⁶² Esim. Sihvo 1922b, 83.

⁶³ Sihvo 1922b, 128-132.

⁶⁴ Sihvo 1922b, 130.

Toisenkin esimerkin voimme ottaa: ajatelkaamme taisteluvaunujen vastaavaa toimintaa heti vihollisuuksien alettua! Yhtenä ainoana yönä voidaan 100,000 miehen armeija kaikkine varusteineen siirtää 80 km omien rajojen ulkopuolelle, iskeä vihollista kesken sen valmisteluja ja kaikkein arimpaan kohtaan.⁶⁵

Sihvon kuvauksen on syytä todettu ennustaneen toisen maailmansodan tapahtumia.⁶⁶

Heti seuraavana vuonna ilmestyi Sihvon toinen panssarisota-aiheinen pääteos, *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena*. Teos on hyvin käytännöllinen opas panssarivaunujen hyödyntämiseen osana jalkaväen taistelua. Kevyt panssarivaunu on Sihvon mukaan "jalkaväen käytettäväksi asetettu voimallinen apuri", joka helpottaa jalkaväen liikettä taistelukentällä.⁶⁷ Panssarijoukot muodostuvat pattereista, joihin kuuluu viisi vaunua: kolme tykillä ja kaksi konekivääreillä aseistettua. Kolme patteria ja yksi vararyhmä muodostavat patteriston, jossa on yhteensä 25 panssarivaunua; kaksi tai useampi patteristo muodostavat rykmentin, ja kaksi tai useampi rykmentti prikaatin.⁶⁸ Sihvo esittää, että "tavallisimmin" alistettaisiin kolmirykmenttiselle jalkaväkidivisioonalle yksi kolmipatteristoinen panssarivaunurykmentti, josta edelleen yksi panssarivaunupatteristo jokaiselle rykmentille ja yksi patteri pataljoonaa kohden.⁶⁹ Panssarivaunut edeltävät jalkaväkeä hyökkäyksessä, mutta vetäytyvät jalkaväen taakse kun eteneminen taukoaa.⁷⁰

Sihvon *Kevyessä taisteluvaunussa* esittämät taktiset periaatteet ovat käytännössä identtisiä Ranskan armeijan vuoden 1917 joulukuussa julkaistun panssarivaunuohjesäännön *Instruction Provisoire sur l'emploi des chars d'assaut* kanssa, jota sittemmin 1918 päivitettiin ottamaan huomioon Renault FT -panssarivaunut.⁷¹

Tynkkynen on esittänyt, että: "Suomessa omaksuttiin 1920-luvulla ranskalainen käsitys panssarijoukkojen asemasta. Sen mukaan panssarijoukot olivat jalkaväen apuaseita muodostaen osan jalkaväkeä." Hän toteaa Sihvon teosten, varsinkin *Kevyen taisteluvaunun jalkaväen aseena*, korostaneen "ranskalaisten esikuviansa mukaan

⁶⁵ Sihvo 192b, 131.

⁶⁶ Hovilainen, 48.

⁶⁷ Sihvo 1923, 5-6.

⁶⁸ Sihvo 1923, 11-12.

⁶⁹ Sihvo 1923, 13-17.

⁷⁰ Sihvo 1923, 21-23.

⁷¹ Gale, 125-134.

panssarivaunujen käyttöä jalkaväen tukena".⁷² On totta, että Sihvon ohjesäännöt seurasivat erittäin tarkasti ranskalaisia esikuviaan, mutta 1920-luvun alussa panssarivaunujen tehtäväksi nähtiin kuitenkin jalkaväen tukeminen oikeastaan kaikkialla maailmassa; tästä poikkesivat tällöin vain aiemmin käsitellyt brittiläiset "panssariradikaalit", jotka näkivät panssarivaunujen kokonaan korvaavan jalkaväen.⁷³ Ei ole lainkaan selvää, mihin Tynkkynen tätä "ranskalaista käsitystä" vertaa. Britanniasakin panssarijoukot olivat vuonna 1923 kooltaan vain neljä pataljoonaa, joita oli tarkoitus käyttää jalkaväkidivisioonille alistettuina.⁷⁴ Samoin ensimmäisessä maailmansodassa brittiläiset panssarivaunut olivat pääasiassa toimineet jalkaväelle alistettuina.⁷⁵ Ensimmäiset viralliset ehdotukset mekanisoidun yhtymän käytöstä laadittiin vasta 1924 ja toteutettiin käytännön kokeiluina 1927.⁷⁶

On myös syytä muistaa, että Hyökkäysvaunurykmentin vahvuus oli vain 32 panssarivaunua, joista olisi Sihvon esittämillä määrävahvuuksilla voitu muodostaa vain yksi patteristo.⁷⁷ Ajatus tällaisen yksikön käyttämisestä itsenäiseen toimintaan ei vaikuta uskottavalta. Sihvon ottaessa Hyökkäysvaunurykmentin komentoonsa ei sille saatu hankittua edes yhtä autoa koulutuskäyttöön⁷⁸; vaikka Sihvo oli *Taisteluvaunuissa* käsitellytkin panssariradikaalien näkemyksiä, ei ajatus valtavista panssarivaunulaivastoista ole tilanteessa, jossa Sihvo kirjoitti, mitenkään voinut tuntua mahdolliselta Suomen puolustusvoimien tulevaisuudelta. Sihvo myös näki aivan oikein, etteivät panssarivaunut olleet vielä olennaisesti teknisesti edistyneet ensimmäisen maailmansodan päivistä.⁷⁹ Väite "ranskalaisesta käsityksestä" vaikuttaa Sihvon tuotantoon sovellettuna anakronistiselta.

Julkaistujen teosten lisäksi Sihvo laati myös koulutusohjesäännön ja sekä määrävahvuusehdotuksen että suunnitelman Hyökkäysvaunurykmentin käytölle sodan aikana. Heinäkuussa 1923 hän luovutti rykmentin komennon jääkärimajuri E. Kumlinille, ja siirtyi itse Italiaan, Torinon sotilasakatemiaan, opiskelemaan. Sihvo kertoo

⁷² Tynkkynen, 82.

⁷³ Harris, 205-206.

⁷⁴ Harris, 198.

⁷⁵ Harris, 79.

⁷⁶ Harris, 210-217. Tynkkynen väittää tosin itse, että Britanniassa panssarijoukot eivät olleet lainkaan erillinen aselaji (23, viite 51), joka on räikeä asiavirhe.

⁷⁷ Sihvo 1923, 11.

⁷⁸ Sihvo 1956, 78.

⁷⁹ Sihvo 1922b, 128.

itse olleensa työhönsä rykmentikommentajana erittäin tyytyväinen.⁸⁰ Kuitenkin hän kertoo muistelmissaan turhautumisestaan puolustusvoimien ylemmän johdon asenteisiin panssarivaunuihin.⁸¹ Sihvo kuvaa "vanhan koulun" upseerien asennetta panssariaseeseen "ylimielisenä ivana" ja "aliarviointina" ja toteaa: "Yleisesikunta kokonaisuudessaan oli sitä mieltä, että hyökkäysvaunut eivät soveltuisi meikäläiseen maastoon, joten niiden käyttöön ja kehitykseen ei kannattaisi paljonkaan huomiota kiinnittää." Hän syyttää suoraan tätä asennoitumista panssarijoukkojen laiminlyönnistä ennen toista maailmansotaa.⁸² Kuten aiemmin on todettu, tämä syytös toistuu sellaisenaan niin myöhemmässä historiikkikirjallisuudessa kuin tutkimuksessakin.⁸³

Ovatko Sihvon syytökset perusteltuja? 1920-luvun alun sodan ajan suunnitelmista ainakin VK 3:ssa Hyökkäysvaunurykmenttiä oli tarkoitus käyttää operaation tärkeimmässä painopistesuunnassa, jolloin ei liene perusteltua väittää, ettei silloinen ylijohdo olisi nähnyt niille mitään käyttöä.⁸⁴ Kenraalimajuri Paul von Gerichin vuonna 1922 julkaistussa taktiikan oppikirjassaan ilmaisemat näkemykset panssarivaunujen käytöstä olivat hyvin samansuuntaiset kuin Sihvonkin.⁸⁵ Sihvon seuraaja Hyökkäysvaunurykmentin komentajana, jääkärimajuri Edvard Kumlin, haki 1923 kahden kuukauden opintomatkalta Puolaan tutustumaan Renault-vaunujen käyttöön Puolan armeijassa, ja sotaväen päällikkö puolsi hänen hakemustaan.⁸⁶ Tämäkään ei tunnu puoltavan käsitystä ylijohdon kategorisesta vihamielisyydestä panssarisodankäyntiä kohtaan.

Toisaalta edellä olen osoittanut, että nuoremmat jääkäriupseerit näkivät Suomen maaston erityislaatuisuuden vakavasti rajoittavan konesodan periaatteiden soveltamista Suomessa, eli sikäli kun skeptisyyttä panssarivaunujen käyttömahdollisuuksia kohtaan esiintyi, ei se suinkaan rajoittunut "vanhan koulun" upseereihin. Käsitys Suomen erityisyydestä asetti jopa "ulkomaisten" oppien

⁸⁰ Sihvo 1956, 76-79, 83-84.

⁸¹ Saarikoski, 134-135.

⁸² Sihvo 1956, 61, 77.

⁸³ Hovilainen, 59, Kantakoski, 22, 69, Tynkkynen, 83, Kemppi, 194.

⁸⁴ Arimo, 215-219.

⁸⁵ Kemppi, 193.

⁸⁶ Kemppi, 129. Puolassa oli käytössä sama Renault FT -kalusto kuin Suomessakin, ja puolalaiset olivat käyttäneet vaunujaan menestyksellisesti sodassa Neuvostoliittoa vastaan (Sillanmäki 32-34). Puolalaisten panssarivaunukokemuksia ei kuitenkaan käsitelty suomalaisissa sotilasaikakausilehdissä.

soveltavuuden Suomeen kokonaan kyseenalaiseksi.⁸⁷

Tsaarinupseerien erityisestä vastustuksesta panssarisotaa kohtaan ei vaikuta olevan mitään muuta näyttöä kuin Sihvon kertomus. Sihvo oli tunnetusti monessa poliittisessa kiistakysymyksessä vahvasti poikkiteloin esimiestensä kanssa: on mahdollista, että Sihvon edustamaa aselajia kohtaan tunnettu skeptisyys on johtunut pikemminkin rykmentinkomentajan persoonasta kuin varsinaisesta sotatieteellisestä erimielisyydestä, tai että Sihvo on liioitellut "vanhan koulun" upseerien teknologiavastaisuutta saadakseen heidät vaikuttamaan vanhanaikaisilta ja epäpäteviltä. Kun muissa puolustusvoimissa saksalaissuuntaus oli tähän aikaan vahvoilla, voi myös kysyä oliko Hyökkäysvaunurykmentin suuntautuminen Ranskaan poliittisen kitkan lähde. Tästä ei kuitenkaan tämän tutkimuksen aineistossa ole näyttöä.

Saarikoski suhtautuu skeptisesti Sihvon rooliin panssarisodankäynnin edelläkävijänä, ja vetoaa siihen, että myöhemmin toimiessaan puolustusvoimien komentajana Sihvo ei mitenkään puuttunut panssariaseen jatkuvaan laiminlyöntiin. Hän esittääkin: "Vaikuttaisi siltä, että suurena vaikuttimena Sihvon aktiivisuuteen uuden aselajin markkinoimisessa oli hänen kriittisyytensä ylintä sotilasjohtoa kohtaan."⁸⁸ Ainakaan kysymystä ei tulisi nähdä erillään aikansa poliittisista ristiriidoista. Sihvon oman kertomuksen kyseenalaistamatonta hyväksymistä on pidettävä selkeänä puutteena aiemmassa tutkimuksessa.

2.5 Johtopäätökset

Renault FT -panssarivaunujen hankinta Ranskasta ja Aarne Sihvon tuottama panssarisota-aiheinen kirjallisuus laskivat vahvan pohjan Suomen panssariaseelle. Suomen puolustusvoimien voi sanoa jopa olleen panssarisodankäynnissä merkittävästi lähialueiden maita edellä. Neuvostoliitossa panssarivaunuihin suhtauduttiin välinpitämättömästi, ja Saksan armeijan omat huonot kokemukset panssarivaunujen käytöstä yhdistettynä Versailles'n rauhansopimuksen panssarivaunujen kehittämiskieltoon olivat asettaneet panssarisodankäynnin lähes kokonaan paitsioon

⁸⁷ Kemppi, 142-143, 208-209.

⁸⁸ Saarikoski, 136.

Saksassakin.⁸⁹ Ruotsissa panssarivaunukokeiluihin ryhdyttiin vasta 1922, ja ensimmäinen panssaripataljoona perustettiin 1925.⁹⁰

Tästä vahvasta alusta huolimatta oli lehtikirjoituksissa nähtävissä myös selviä merkkejä epäluuloista uutta "konesotaa" kohtaan. Vaikka aikalaiskäsitys koneellisen voiman ja elävän voiman suhteen oikeasta määrittämisestä nähtiin tärkeänä, ajateltiin Suomen maaston olevan laadultaan niin erityistä ja selvästi Keski-Euroopasta poikkeavaa, että uusien sodankäyntitapojen ja -välineiden hyödyntäminen Suomessa voisi olla parhaimmillaan vain rajallista. Toisin kun aiempi tutkimus on esittänyt, tätä skeptisyyttä ei näytä niinkään ilmenneen Venäjän armeijassa palvelleiden vanhempien upseerien kuin jääkäriupseerien ja muiden nuorempien upseerienkin keskuudessa. Aarne Sihvon muistelmista peräisin olevalle väitteelle ylijohdon erityisestä vihamielisyydestä panssarisodankäyntiä kohtaan ei näytä olevan perusteluja. Se vaikuttaakin pikemminkin armeijaa repineiden poliittisten ristiriitojen ilmentymältä. Liioin sellaista kategorista kielteisyyttä panssarivaunujen käyttöä kohtaan, josta Muukkonen kirjoittaa, ei ole aineistossa nähtävissä.

Jos panssariajattelun syntyä Suomessa tarkastelee transnationaalisenä ilmiönä, voidaan se jakaa osiin. Sodankäynnin yleistä kehitystä ei kiistetty: ensimmäisen maailmansodan mukanaan tuoma teknologian kehitys, joka ilmaistiin sodankäynnin koneistumisena, oli selvästi tapahtunut tosiasia. Sodankäynnin muutoksesta käytiin Euroopassa laajaa kansainvälistä keskustelua, jota seurattiin myös Suomessa. Jokainen armeija kehitti jossain määrin omat kansalliset vastauksensa sodankäynnin muutoksen haasteisiin, ja näitä kansallisia ratkaisuja arvioitiin ja vertailtiin. Voidaan ajatella jääkärikapteeni Olkkosen tavoin, että jokainen "kansaa" kehitti oman ratkaisunsa osana laajempaa transnationaalista ajatustenvaihtoa.

Käytännössä kuvio on kuitenkin selvästi monimutkaisempi. Suomessa käsitystä ainutlaatuisista kansallisista olosuhteista saatettiin käyttää torjumaan tarve reagoida uudistuksiin kokonaan. Äärimmillään "ulkolaiset" vaikutteet tyrmättiin kokonaan sopimattomina. Toisaalta se, mitä pidettiin "ulkolaisena" ja mitä "kansallisena" vaihteli: esimerkiksi jääkärimajuri Harald Öhquist piti vuonna 1920 tsaarin armeijassa palvelleita

⁸⁹ Habeck, 16-19.

⁹⁰ Lange, Tor (1992): Utveckling 1921-1942. Teoksessa Kjellander, Bo (toim.): Pansartrupperna 1942-1992, Arméns Pansarcentrum, Skövde, 14-15.

venäläisiä upseereja "itämaisten arvojen" ja venäläisyyden edustajina, jotka oli siivottava pois armeijasta ryhdikkäämpien kansallisten arvojen, eli jääkärien, tieltä. Öhquistin katsannossa Haminassa koulutetut upseerit edustivat epäkansallista toiseutta, kun taas Saksassa sotilasoppinsa saaneet olivat aidosti suomalaiskansallisia upseereja. Kukaan ei esittänyt jääkärien saksalaisen sotilaskoulutuksen olevan Suomeen soveltumatonta keskieuropalaisuutta! Toisaalta kun keskusteltiin ulkomaisten upseerien pyytämisestä Suomeen toimimaan konsultteina puolustusvoimien uudistamisessa, juuri jääkärit kannattivat tätä vahvasti – koska he näkivät ulkomaalaiset asiantuntijat hyödyllisinä valtataistelussa tsaarinupseereita vastaan.⁹¹ Sen määrittäminen, mikä milloinkin oli "kansallista" ja mikä ei oli jo 1920-luvun keskustelussa selvästi suhteessa poliittiseen tarkoituksenmukaisuuteen.

⁹¹ Laaksonen 68-69, 73.

3.0 Metsät ja modernismi: suomalaisen panssariajattelun muotoutuminen jääkärikapinan jälkeen

Puolustusvoimien alkuvuosia hallinnut vastakkainasettelu jääkäriupseerien ja tsaarinupseerien välillä päättyi vuonna 1924 jääkärikapinan nimellä tunnettuun tapahtumasarjaan. Jääkäritaustaiset upseerit vaativat Venäjän armeijassa palvelleiden upseerien syrjäyttämistä puolustusvoimien johdosta ja yleisen epäluottamuslauseen antamista heille. Kun valtioneuvosto ei taipunut jääkärien vaatimuksiin, jätti puolustusministeri eroanomuksensa, samoin kuin sadat jääkäriupseerit. Lopulta kiista ratkesi jääkärien tahdon mukaisesti, ja käytännössä kaikki tsaarinarmeijassa palvelleet upseerit poistuivat lopulta puolustusvoimien palveluksesta. Tsaarinupseerien syrjäyttämistä oli järjestelmällisesti valmisteltu jo vuosia oikeistolaisien aktivistien toimesta.¹

Elizabeth Kierin käsitteitä soveltaen voidaan esittää asevoimien sisäisen kulttuurikiista päättyneen yhden alakulttuurin häviöön, ja jääkärien edustamasta poliittis-sotilaallisesta alakulttuurista tuli hallitseva.² Jos aikaisemman tutkimuksen ja historiikkitradition väite tsaarinupseerien vihamielisyydestä panssarijoukkoja kohtaan pitäisi paikkansa, olisi perusteltua odottaa jääkärikapinan myötä tapahtuneen muutoksen panssariajattelussa, etenkin kun suomalaisen panssarisodankäynnin pioneeri, jääkärieversti Aarne Sihvo, nousi lopulta aina puolustusvoimien komentajaksi asti. Millaiseksi suomalainen panssariajattelu muodostui jääkärikapinan myötä, ja miksi?

3.1 Modernismi, panssarisodankäynti ja Suomi

Azar Gat on esittänyt, että radikaalien panssarisodankäyntinäkemysten ja 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien esifasistisen sekä fasistisen ajattelun välillä on selkeitä yhteyksiä. Vaikka sodankäynnin koneistuminen olikin pitkälti seurausta teknologian kehitymisestä, sotatieteellinen ajattelu on myös osa aikansa laajempaa kulttuuria ja

¹ Kemppe, 180-183, Ahti, Martti (1990): Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921, fascismin aave 1927, Mäntsälän kapina 1932. Otava, Helsinki, 42. Vrt. Laaksonen, 26-27. Tynkkynen ja Mälkki jättävät koko "jääkärikapinan" kokonaan mainitsematta.

² Kier, 77-79.

aatehistoriaa. Gatin mukaan edellisessä osiossa lyhyesti kuvatut panssariradikaalien ajatukset vetosivat modernistisiin näkyihin teknologian kehittymisestä sekä koneiden, nopeuden ja voiman ihannoinnista.³ Jo ensimmäisen maailmansodan aikana panssarivaunuja oli kuvattu modernistisin ja futuristisin käsittein.⁴ Toinen sotilasintellektuelleja esifasismissa ja fasismissa viehättänyt aatesuunta oli ajatus fasistisesta yhteiskunnasta rationaalisenä, asiantuntijoiden hallitsemana kokonaisuutena.⁵ Ilmenikö suomalaisissa kirjoituksissa suhdetta modernismin ja panssarisodankäynnin välillä, tai yleensä esifasistista ajattelua?

Modernismiin olikin 1920-luvun aikana liittynyt vahvaa teknologista utopiauskoa, jossa nopeus, voima ja koneeseen sulautuminen korostuivat ja joka yhdisti modernismia fasistiseen ajatteluun.⁶ Toisaalta valistuksen järjen ja järkeistämisen traditio oli myös keskeisessä roolissa niin modernismin kuin fasisminkin kehityksessä.⁷ Fasismiin kaksijakoiseen luonteeseen kuuluikin etenkin Saksassa samanaikainen vetoaminen järjen tavoittamattomissa olevaan romantiikkaan ja mystiikkaan sekä futuristiseen järjen ja edistyksen utopiaan.⁸ Fasismiin ja radikaalisen panssarisotapäätösten liitto tavallaan huipentui J.F.C. Fullerin liittyessä Oswald Mosleyn brittiläiseen fasistipuolueeseen.⁹

Aineistossa tällaista ajattelua ei ole löydettävissä. Saarikoski on nähnyt Arne Sihvon *Taisteluvaunut* -ohjesäännössä "suoranaista koneromantiikkaa", mutta nähdäkseni tämä on ylitulkintaa: Sihvo korostaa toki teknologian mahdollisuuksia ja esittää ennusteen tulevan sodankäynnin luonteesta, joka ei ole kaukana toisen maailmansodan tapahtumista, mutta verrattuna edellisessä osiossa käsiteltyihin panssariradikaalien näkemyksiin, ovat Sihvon ajatukset hyvin konservatiivisia.¹⁰

Suoranaista koneen, teknologian tai järjen estetisointia ei esiinny.

³ Gat, 521-524. Esifasismilla Gat viittaa fasismia edeltäneeseen kulttuuriseen ilmapiiriin, jossa nousi esiin monia niistä arvoista jotka sittemmin toteutuivat fasismissa.

⁴ Wright, 57-59. Wrightin tapa käsitellä panssariajattelun kehittymisen kulttuurista ulottuvuutta on valitettavan puutteellinen, pitkälti koska hän on omaksunut Fullerin ja Liddell Hartin näkemykset niin kriittikittömästi (kts. esim. 153-154).

⁵ Gat, 522-524. Rationaalistamisate ja teknokratia liittyivät myös muihin poliittisiin aatteisiin, mutta panssarisodankäynnin ja modernismin yhdistelmä liittyi selkeimmin fasismiin.

⁶ Jervis, John (1998): *Exploring the Modern. Patterns of Western Culture and Civilization*. Blackwell Publishers, Oxford, 212-217.

⁷ Jervis, 227-229.

⁸ Gat, 523.

⁹ Trythall, 180-181.

¹⁰ Saarikoski, 135. Sihvo viittaa J.F.C. Fullerin vuoden 1920 teokseen *Tanks in the Great War* (Sihvo 1922, 9; Trythall, 301), muttei toista Fullerin radikaaleja näkemyksiä.

Vaikuttaakin siltä, että suomalaiset upseerit ovat tältä osin jakaneet suomalaisen älymystön kaksijakoisen suhtautumisen modernismiin. 1800-luvulta eteenpäin älymystö on ollut vahvasti sitoutunut suomalaisen kansallisuuden rakentamiseen luomalla kuvia ja käsityksiä yhteisestä suomalaisuudesta.¹¹ Fennomaanien suhtautuminen modernismiin oli hankala, koska toisaalta kansallisuusaate ajoi voimakkaasti yhteiskunnallisia uudistuksia, ja toisaalta vuosisadan vaihteen lähestyessä muuttui yhä konservatiivisemmaksi. Erityisen vastenmieliseksi monille muodostuivat kansainvälinen kapitalismi sekä teollistuminen.¹² Suomi ei myöskään ensimmäisen maailmansodan jälkeen ollut erityisen teollistunut maa: vielä vuonna 1920 60% väestöstä työskenteli alkutuotannossa, josta ylivoimainen enemmistö maataloudessa.¹³

Toinen modernismin olennainen vastakkainasettelu oli edistyksen ja rappion käsitteiden välillä: johtaisiko edistys uuteen, parempaan maailmaan, vai traagiseen vieraantumiseen aidosta luonnosta?¹⁴ Vuoden 1905 suurlakko ja sosialismin leviäminen Suomeen aiheuttivat monissa suomalaisissa kulttuurivaikuttajissa syvää pessimismiä ja pettymystä: esimerkiksi kirjailija Juhani Aho totesi vuoden 1918 sisällissodasta, että "Suomen kansa ei ole osoittautunut olevansa se kansa, joksi sitä aina kuvailin."¹⁵ Suomalaisen älymystön keskuudessa huoli rappiosta olikin vahva.¹⁶

Heikki Mikkeli nostaa rappion pelosta esimerkiksi jumaluusopin tohtori Erkki Kailan kirjoitukset.¹⁷ Vuonna 1921 julkaistussa teoksessaan *Aikojen murroksessa* Kaila esittelee spengleriläisiä näkemyksiä Euroopan sivilisaatiota uhkaavasta tuhosta, ja

¹¹ Saukkonen, Pasi (1997): Intellektuaalinen rooli ja kansallinen identiteetti. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne: Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 336-338.

¹² Molarius, Päivi (1997): Aatteen airut ja "Minä I". Fennomania ja sivistyneistö vuosisadanvaihteen suomenkielisessä kirjallisuudessa. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne: Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 297-298.

¹³ Hjerppe, Riitta (1988): Suomen talous 1860-195. Kasvu ja rakennemuutos. Suomen Pankki, Helsinki, 58-59.

¹⁴ Jervis, 215-217.

¹⁵ Mikkeli, Heikki (1997): Sivistyneistö, älymystö ja kansa sotienvälisessä Suomessa. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne: Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 318-319.

¹⁶ Molarius, Päivi (2003): "Will the Human Race Degenerate?" The individual, the family and the fearsome spectre of degeneracy in Finnish literature of the late 19th and early 20th century. Teoksessa Lyytikäinen, Pirjo (toim.): Changing Scenes. Encounters between European and Finnish Fin de Siècle, Finnish Literature Society, Helsinki.

¹⁷ Mikkeli, 320-321.

esittää kielteisen kannan koneistumiseen: "Kulttuurielämän koneellistuminen, sen jäykistyminen kaikkea käsittäväksi pakkojärjestyksi on liiankin kouraantuntuva todellisuus. Kaikki maat, kansat ja yksilöt huokaavat sen puristuksen alla."¹⁸

Loppumietteensä hän esittää:

Sitten on koneellistuminen. *Viktor Rydberg* on verrannut nykyajan sivistystä tarumaiseen Grotte-myllyyn, joka lopuksi palvelukseensa imee kaikki, miehet, naiset ja lapset. Onnettomat orjat vaikeroivat tuskissaan, mutta hirviö sitoo heidät yhä kovemmin itseensä. -- Mutta me voimme omassa maassamme pyrkiä terveisiin oloihin. Me voimme teroittaa jumalanpelkoa ja hyviä tapoja; me voimme vastustaa siirtymistä kaupunkeihin ja pyrkiä kiinnittämään ihmisiä maahan.¹⁹

Kailan näkemykset ennakoivat viimeistään 1930-luvulla valtavirtaistunutta vastakkainasettelua maaseudun ja kaupungin, maanviljelyn ja teollisuuden sekä kansallisuuden ja kansainvälisyyden välillä, jotka nähtiin selkeästi hyvän ja pahan akseleina.²⁰ Tehtaan ja teollistumisen katsottiin uhkaavan topeliaanista käsitystä suomalaisuudesta sekä uskonnollista järjestystä.²¹ Sivistyneistö näki tehtävänä ohjata kansaa kasvamaan hyvin, muun muassa saattamalla se kosketuksiin oman, aidon kansallisen identiteettinsä kanssa, joka siis yhdistyi erityisesti maaseutuun ja luontoon.²² Kaupungistuminen ja koneistuminen näyttäytyivät hirviöinä, joilta kansa oli pelastettava.

Vastakkainasettelua rationalisoituvan tehtaan ja kansallisromanttisen maaseudun välillä pyrittiin kuromaan umpeen integroimalla rationalisointi kansalliseksi tehtäväksi, ja kuvaamalla se luonnollisena, välttämättömänä prosessina. Rationalisaatio sidottiin pitkälti myös maatalouteen, ja pyrittiin esittämään keinona ratkaista kansallisia ristiriitoja. Näin rationalisaatioideologia saatettiin sisällyttää myös reaktionääriseen modernismiin.²³ Onkin merkillepantavaa, että ainoa kerta kun aineistossa merkittävästi vedotaan järkeen tai järkeistämiseen – jääkärimajuri Aaro Pajarin kirjoituksessa "Terve

¹⁸ Kaila, Erkki (1921): Aikojen murroksessa. Ajatuksia Euroopan kohtalosta. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki, 103.

¹⁹ Kaila, 117-118.

²⁰ Mikkeli, 323.

²¹ Kettunen, Pauli (1994): Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 40-41.

²² Molarius 1997, 311-312; Molarius, Päivi (1998): "Veren äänen velvoitteet" - yksilö rodun, perimän ja ympäristön puristuksessa. Teoksessa Härmänmaa, Raija & Mattila, Markku (toim.): Uusi uljas ihminen eli modernin pimeä puoli, Atena, Jyväskylä, 104-105.

²³ Kettunen, 208-210, 261, 265-272.

järki taktillisen ajattelun perustaksi!" – asetetaan "terve järki" vastakkain teorian ja "koneellisen ajattelun" kanssa, jälleen korostaen "meikäläisen maaston" erityislaatuisuutta verrattuna Keski-Eurooppaan.²⁴ Pajarin tekstissä näkyy selvästi jääkäriupseereille tyypillinen teorian vierastaminen.²⁵

Ajatus kansan pelastamiselta rappiolta oli myös motivoinut kansalaissotaan valkoisten puolella osallistuneita jääkäreitä. Matti Lackman on huomauttanut, että jo ennen kansalaissodan syttymistä jääkäri liikkeen parissa oli esitetty ajatuksia Suomen kansan puhdistamisesta "ryssäläisyydestä", jolla ei käsitetty vain venäläisiä, vaan myös kaikkia heidän kanssaan veljeilleitä. Lackman katsoo sittemmin aktiiviupserina palvelleen W.E. Tuompon näkemyksen, jonka mukaan "ryssäläisyys" ja "bolshevismi" olivat myrkyttäneet jopa puolet Suomen kansasta, edustavan laajasti jääkärien näkemyksiä.²⁶ Myös jääkärit olivat älymystön tavoin joutuneet pettymään ylistämäänsä Suomen kansaan. Näkemys sisällissodan punaisista rappion ruumiillistumana oli myös älymystön keskuudessa yleinen.²⁷ Jääkärit näkivät myös tsaarinupseerien edustavan "itämisiä arvoja" ja rappeutuneisuutta, joka oli välttämättä korvattava terveemmällä ja ryhdikkäämmällä saksalaisvaikutteisella sotilaallisuudella.²⁸

Eurooppalaista fasismia tutkinut Tarmo Kunnas on todennut, että esifasistisista arvoista etenkin sosiaalidarvinismi ja militarismi yhdistyivät hyvin Suomessa, ja nostaa esimerkiksi tästä jääkäriupseeri K.M. Walleniuksen.²⁹ Wallenius erotettiin vuonna 1930 yleisesikunnan päällikön tehtävästä hänen sekaannuttuaan presidentti Ståhlbergin kyyditykseen, minkä jälkeen Wallenius siirtyi Lapuan liikkeen pääsihteeriksi ja osallistui Mäntsälän kapinaan.³⁰ Kapinan jälkeen Wallenius joutui syytteeseen, ja hän kirjoitti tutkintavankeudessa ensimmäisen eräkirjansa, otsikolla *Ihmismetsästäjiä ja erämiehiä*.³¹ Teoksessa Wallenius kuvaa sosiaalidarvinistista "korpilakia", joka ilmenee ikaikaisena taisteluna, jossa vahvimmat menestyvät ja heikot sortuvat.³² Walleniuksen

²⁴ Pajari, Aaro (1930): Terve järki taktillisen ajattelun perustaksi! Suomen Sotilasaikakauslehti, 315-322.

²⁵ Kemppi, 99.

²⁶ Lackman, Matti (2000): Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki, 583-585.

²⁷ Kunnas, Tarmo (2013): Fasismin lumous. Eurooppalainen älymystö Mussolinin ja Hitlerin politiikan tukijana. Atena, Jyväskylä, 252

²⁸ Laaksonen, 68-69.

²⁹ Kunnas, 275.

³⁰ Laaksonen, 206, 223-226,

³¹ Wallenius, K. M. (1933): Ihmismetsästäjiä ja erämiehiä. WSOY, Porvoo; Laaksonen 250.

³² Kunnas, 275.

"korporidarvinismi" näki esifasististen tai suoranaisesti fasististen arvojensa toteutuvan pohjoisen luonnon armottomuudessa. Etelä-Suomi, sivistys ja teknologia edustivat epäaitoa, rappeuttavaa nykyisyyttä, jonka voimakas ja elinvoimainen mies saattoi jättää taakseen sulautuakseen osaksi luontoa.³³ Walleniuksen sosiaalidarvinismi ja imperialismi ilmenivät nekin suomalaisen maaston ja luonnon ainutlaatuisuuden kautta.

Suomalainen taktiikka muuttui 1920-luvulla selvästi hyökkäysvoittoiseksi, mitä on selitetty osana yleiseurooppalaisen taktisen ajattelun muutosta.³⁴ Samanaikaisesti puolustusvoimissa kuitenkin huipentui jääkärien ja tsaarinupseerien välinen kriisi, jolla oli selkeä sotataidollinen ulottuvuus.³⁵ Jääkäriupseerit kokivat edustavansa nuorta, hyökkävää ja dynaamista voimaa, kun taas tsaarinupseerit olivat heille taantumuksellisen sotilaallisen menneisyyden symboleja. Ehkä vahvimmin asian puki sanoiksi Arne Sihvo Karjalan armeijan tiedonannossa kansalaissodan aikana:

Nämä vanhat herrat ja Venäjän palveluksessa olevat sotilaat ovat yksityisenä mielipiteenään lausuneet, että he ovat heti tämän sodan jälkeen valmiit väistymään nuorten tieltä. Miten lienee näiden puheiden, mutta tahtoen tai tahtomattaan heidän täytyvä väistyä. Hallituksen on pidettävä huoli siitä, että sotajoukkojen järjestely jää nykyaikaiseen sodankäyntitapaan tutustuneille ja sen opin käyneille eikä toisen n.s. "perääntymisjärjestelmän" miehille, josta järjestelmästä Venäjä on niin kuuluisa.³⁶

Sitä, kuinka yleisesti Sihvon käsitys jääkäreistä nuorina ja nykyaikaisina sodankäynnin tuntijoina, joiden vastustajat edustivat venäläistä "perääntymisjärjestelmää", oli jaettu, tai missä määrin se vaikutti suomalaisen taktiikan muodostumiseen, ei ole nähdäkseen selvitetty. Paavo Talvela ilmaisi Sotakorkeakoulun diplomityössään hyvin samanlaisia ajatuksia, nimittäen tekstiään "ylistyslauluksi offensiivihengelle" ja todeten:

Mutta niin kuin historia kautta aikojen kertoo miten heikompi suomalainen joukko on lyönyt vahvemman ryssän, niin on myös meidän rohkeasti ja toivorikkaana käytävä tuleviin taisteluihin. Ja niin kuin oli muinoin, on myös tulevaisuudessakin menestyksemme taikavoimana oleva suomalainen hakkaapäälle henki.³⁷

Kuten edellä on todettu, Talvelan ja Sihvon tapauksessa hyökkäyksellisyyden

³³ Kunnas, 276.

³⁴ Tynkkynen, 89-90

³⁵ Saarikoski, 142.

³⁶ Saarikoski, 71.

³⁷ Talvela, Paavo (1976): Sotilaan elämä. Muistelmat 1. Kirjayhtymä, Helsinki, 67.

korostaminen on yhdistynyt positiiviseen asenteeseen panssarisodankäyntiin, mutta muiden upseerien tapauksessa näin ei aineiston perusteella ole ollut, vaikka käsitys hyökkäyksen arvosta on selvästi näkynyt puolustusvoimien taktiikassa. Myöskään Sihvon tai Talvelan kirjoituksissa ei ole havaittavissa tämän nuoruuden ja hyökkäyksellisyyden ihannoinnin kehittymistä kohti fasistista ajattelua.

Kokonaisuutena siis joidenkin jääkäriupseerien ajattelussa ilmenevät esifasistiset piirteet eivät muuttaneet heidän johtamaansa sotilaallista ajattelua suopeammaksi panssarisodankäynnille. On mahdotonta sanoa, jakoivatko upseerit käsityksiä koneistumisen kielteisistä yhteiskunnallisista vaikutuksista, mutta heidän ajattelussaan ei ole nähtävissä ainakaan sellaisia modernistisia tai futuristisia pyrkimyksiä kohti tulevaisuuden yhteiskuntaa, jotka olisivat välittyneet tämän tutkimuksen aineistoon. Samoin modernistinen järjen voiman korostaminen käännettiin teoriaa ja muodollista koulutusta vastaan, maaston erityispiirteisiin sopeutumista ajamaan. Upseeriston ajattelu oli tässä mielessä linjassa suomalaisen älymystön yleisemmän ajattelun kanssa, jossa korostui kansakunnan luomisen tarve sekä suuntautuminen myyttiseen menneisyyteen, jossain määrin modernistisen tulevaisuuden tai kansainvälisten vaikutteiden kustannuksella. Myöskään oman identiteetin käsittäminen hyökkäyksellisyyden ja nykyaikaisuuden kautta ei vaikuta tehneen jääkäriupseereista suopeampia panssarisodankäyntiä kohtaan. Toisaalta sellaisia Saksassa esiintyneitä näkemyksiä, joissa koneistuminen nähtiin merkinä kansakunnan "steriiliydestä" ja heikkoudesta, ei myöskään näytä esiintyneen.³⁸

3.2 "Maasto meillä ja Keski-Euroopassa": Suomen maaston kansalliset erityispiirteet

Edellä olen osoittanut, että käsitykset Suomen maaston sotilasmaantieteellisestä erityisluonteesta hallitsivat 1920-luvun keskustelua panssarisodankäynnistä. Aikaisempi tutkimus on siis selkeästi ollut oikeassa nostaessaan maastokäsitykset ratkaisevaan asemaan panssariajattelun muotoutumisessa. Mutta millaisena upseerit käsittivät suomalaisen maaston, ja miksi? Mistä tämä keskustelua hallinnut maastokäsitys on peräisin?

Sana ja miekka -lehden numero 19/1924 alkaa kirjoituksella, joka on otsikoitu

³⁸ Habeck 53, 55.

Metsät ja maanpuolustus. Siinä metsien merkitys sotataidolle kiteytetään:

Kun Suomen luonto sekä ilmastonsa että maastonsa puolesta poikkeaa täydellisesti niistä maista, joita meillä on totuttu pitämään sotilaallisina opetusmestareinamme – useinkin aivan sokeasti jäljitellen niiden oppeja ja opetuksia – ja joiden sotalaitoksilla on hyvin vähän tai ei lainkaan kokemusta sellaisesta luonnosta, kuin on Suomen luonto, on välttämätöntä, että me vapaudumme esikuviemme jäljittelemisestä ja ryhdymme itsenäisesti ja määrätietoisesti selvittämään niitä ehtoja ja vaatimuksia, mitkä ainoa uskollinen ja järkkymätön liittolaisemme, Suomen luonto, meille tarjoo.³⁹

Nimetön kirjoittaja erittelee metsämaaston vaikutuksia taisteluun, ja esittää seuraavan arvion konesodan välineistä:

4) Metsä vaikeuttaa tai ehkäisee kokonaan uudenaikaisten taisteluvälineiden, hyökkäysvaunujen, raskaan tykistön, motorisoidun tykistön j. n. e. käyttöä;

Aiempi tutkimus on nostanut luutnantti Muukkosen osiossa 3.2 käsitellyn kirjoituksen "Onko hyökkäysvaunuilla mitään tulevaisuutta meillä?" edustamaan koko 1920-luvun keskustelua panssarisodankäynnistä.⁴⁰ Muukkonen esittää artikkelissa, että sen kirjoitusaikana katsottiin yleisesti, ettei panssarivaunuja voinut Suomessa lainkaan käyttää, ja esittää asian olevan todellisuudessa päinvastoin.⁴¹

Vuosina 1921-31 julkaistuissa artikkeleissa panssarivaunujen soveltuvuutta käsitellään kahdella eri tavalla. Panssarisodankäynnin mahdollisuuksia pyrkivät esittelemään muutamat kirjoittajat, lähinnä Muukkonen⁴², mutta myös reservin vänrikki Martti Terä⁴³ ja insinööri A. Holmström⁴⁴, yhteensä 7 artikkelin voimin. Näiden artikkelien sävy on enimmäkseen selkeästi puolusteleiva: Muukkonen ja Terä ovat selvästi kokeneet kirjoittavansa yleisölle, joka suhtautuu skeptisesti heidän aselajiinsa. Joissakin yleisluontoisemmissa artikkeleissa panssarivaunuja pidettiin ongelmattomana osana maavoimien kokoonpanoa.⁴⁵

³⁹ Sana ja Miekka 19/1924, *Metsät ja maanpuolustus*.

⁴⁰ Tynkkynen, 80-83; kts. osa 1.2.

⁴¹ Muukkonen 1924, 223.

⁴² Muukkonen, Antero (1925a): Tarvitaanko Suomessa hyökkäysvaunuja. Sana ja Miekka 7/1925; Muukkonen, Antero (1925b): Millainen on tulevaisuuden hyökkäysvaunu? Sana ja Miekka 9/1925; Muukkonen, Antero (1925c): H-vaunujen käytöstä. Sana ja Miekka 10/1925; Muukkonen, Antero (1925d): Puolustustaistelu h-vaunuja vastaan. Suomen Sotilasaikakauslehti 1925, s. 226-233, 242-246; Muukkonen, Antero (1927): Hyökkäysvaunut. Sana ja Miekka 12/1927.

⁴³ Terä, Martti (1924): Sananen "taisteluvaunukysymyksestä". Sana ja Miekka 21/1924. Martti Terä suoritti varusmiespalveluksensa Hyökkäysvaunurykmentissä 1922-23 ja palveli rykmentissä nuorempana upseerina 1923-24; suoritti Kadettikoulun 1924-27 ja siirtyi 1941 siviiliin.

⁴⁴ Holmström.

⁴⁵ Martola, A.E. (1926): Puolustuslaitoksemme järjestelyn perusteista. Osa II. Sana ja Miekka 9/1926.

Suomen maaston ominaisuuksia esittelevissä artikkeleissa taas joko suoraan todetaan, että panssarivaunujen käyttö Suomessa on mahdotonta tai lähes mahdotonta⁴⁶ (7 kpl), tai ei edes mainita koko aselajia lainkaan⁴⁷ (2 kpl). Panssarivaunujen mahdollisuuksia puoltavat ja vähättelevät artikkelit eivät tunnu keskustelevan keskenään, vaan kaikki sotilasmaantiedettä käsittelevät artikkelit suhtautuvat panssarivaunujen käyttömahdollisuuksiin samalla tavalla, eivätkä – päinvastoin kuin puoltavat artikkelit – noteeraa eriäviä mielipiteitä. Etenkin jääkärikapinan jälkeen käsitys maaston soveltumattomuudesta muuttuu hallitsevaksi. Sen lisäksi, että edellisissä osioissa tarkastelluissa diskursseissa toistuvasti nousi esiin maasto, myös aineiston määrällinen tarkastelu tukee maastokäsityksen merkitystä.

Maastoa käsittelevissä artikkeleissa kuvataan Suomea aina metsänä, ja samanlaisena sellaisena. Esimerkiksi kapteeni Erkki Hannulan artikkeli *Maastomme laatu ja jalkaväkemme aseistus*:

Suurin osa maastostamme on metsämaastoa, jossa milloin tiheämpi, milloin harvempi metsäalue vaihtelee suhteellisen kapeain ja rajoitettujen aukeiden kanssa. Maasto on lisäksi vesistöjen, järvien, lampien ja jokien leikkaamaa ja risteilemää. -- Tieverkko on harva, rauhanaikaisista teistä vain suhteellisen harvat ovat kaikille aselajeille kulkukelpoisia, laajoilta alueilta puuttuvat tiet tykkäänään.⁴⁸

Kaikissa maastoa käsittelevissä artikkeleissa toistuvat samat piirteet: metsä, vesistöt, huonot tiet. Nämä nähdään myös aina jyrkässä vastakkainasettelussa vähintään Keski-Eurooppaan, ellei jopa kaikkiin muihin maihin. Keski-Eurooppa kuvataan avarien tasankojen maastona, jossa metsät ovat harvinaisia poikkeuksia, eli täysin vastakkaisena Suomeen nähden. Selkeimmin vastakkainasettelun esittää eversti Edvard Hanell artikkelissaan "Maasto meillä ja Keski-Euroopassa; vertailuja taktillisessa suhteessa.":

Jos tahdotaan verrata toisiinsa normaalimaastoa esimerkiksi Ranskassa ja Suomessa, voidaan tarkastaa ensiksimitusta maasta otettua pienimittakaavaista ilmapalokuvaa jostakin suurehkoista maa-alueesta. Se on

⁴⁶ Olkkonen, Sana ja Miekka 14/1924, Talvela, Sana ja Miekka 19/1924; Lorentz, Richard (1926): Olosuhteistamme ja taktiikastamme. Sana ja Miekka 2/1926; Hanell, Edvard (1929): Maasto meillä ja Keski-Euroopassa; vertailuja taktillisessa suhteessa. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 337-351.; Hannula, Erkki (1931): Maastomme laatu ja jalkaväkemme aseistus. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 63-76.

⁴⁷ H. (1927): Mietteitä laajojen metsäalueiden vaikutuksesta sotatoimiin. Sana ja Miekka 7/1927; Susitaival, Paavo (1928): Suomen metsien sotilaalliset ominaisuudet. Sana ja Miekka 8/1928.

⁴⁸ Hannula, 65.

yleensä vaalea: viljelyksiä, niittyjä. Siellä täällä muutama musta pilkku: metsikköjä. Tarkastakaamme tämän valokuvan negatiivia: siinä näemme Suomen maaston; jos yleensä voidaan löytää näin suurta maakappaletta, joka ei olisi järvien tai vesistöjen rikkoma. Tämä negatiivi on kokonaan mustaa: metsää.⁴⁹

Vertaus on häkellyttävä: Keski-Euroopan ja Suomen maasto näyttävät täydellisinä vastakohtina. Suomi on metsää, Keski-Eurooppa tasankoa. Mielenkiintoista kyllä, samanlainen käsitys suomalaisen maaston läpitunkemattomuudesta keskieurooppalaisille esiintyi myös punaisten puolella kansalaissodassa: saksalaisten tehtyä maihinnousun Hankoon rauhoitteli punaisten ylipäällikkö Eero Haapalainen joukkojaan toteamalla, etteivät saksalaiset kykene lainkaan etenemään suomalaisessa maastossa.⁵⁰ Vaikka väite olisikin ollut pelkkää propagandaa, on sen silti täytynyt ainakin propagandistin mielestä vaikuttaa mahdollisesti uskottavalta.

Käsitys Suomesta läpitunkemattomien metsien maana ei kuitenkaan ollut aikanaan yleisesti hyväksytty sotilasmaantieteellinen mielipide. Kattavin tarkasteltuna aikana julkaistu kokonaisesitys Suomen sotilasmaantieteestä lienee kenraaliluutnantti Karl Adaridin vuoden 1923 teos *Suomi sotänäyttämönä*.⁵¹ Adaridin laskelman mukaan 50-60% Suomesta on vaihtelevanlaatuisten metsien peitossa.⁵² Suomen tieverkostoa Adaridi pitää erinomaisena: "Edellisestä käy selville, että sotajoukkojen liikehtiminen Suomessa käy verrattaen helposti päinsä, sillä hyvässä kunnossa oleviin teihin eivät säänmuutokset sanottavasti vaikuta."⁵³

Adaridi jakaa Suomen kuuteen "sotatoiminnalliseen alueeseen": Karjalan kannakseen, Turun-Ahvenanmaan alueeseen, Sisä-Suomen järviylänköön, Suomen eteläiseen rantamaahan, Pohjanlahden rantamaahan sekä Pohjois-Suomeen.⁵⁴ Näistä vain kolmas eli järviylänkö muistuttaa aineistossa kuvattua maastoa, eli metsien ja järvien hallitsemaa maata.⁵⁵ Sensijaan eteläisellä rantamaalla ja Karjalan kannaksella, joita Adaridi piti tärkeimpinä "sotaliike-alueina", on maasto selvästi

⁴⁹ Hanell, 337-338. Hanell oli kirjoitusaikana yleisesikunnan koulutustoimiston päällikkö; hänet nimitettiin vuonna 1933 Sotakorkeakoulun johtajaksi.

⁵⁰ Lappalainen, Jussi T. (1981): Punakaartin sota 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 221

⁵¹ Adaridi. Karl August Adaridi syntyi 1859 ja palveli Venäjän armeijassa. Jäätyään eläkkeelle hän kirjoitti muutamia sotilassaiheisia kirjoja (Kemppi 9).

⁵² Adaridi, 23.

⁵³ Adaridi, 40-41. Kempin yhteenveto Adaridin teoksesta on etenkin tältä osalta epätydyttävä (Kemppi 209).

⁵⁴ Adaridi, 50-51.

⁵⁵ Adaridi, 90-94.

helppokulkuisempaa, vaikka Adaridi pitikin niitä hyökkääjän kannalta epäkäytännöllisen kapeina.⁵⁶ Ainakin Adaridin katsauksessa metsä on vain yksi Suomen sotilasmaantieteellisistä maastotyypeistä, eikä metsämaasto ole strategisesti tärkeintä maanpuolustuksen kannalta.

Millaiseen tietoon aineiston upseerien maastokäsitykset perustuivat?

Artikkelissa *Tarvitaanko Suomessa hyökkäysvaunuja* vuodelta 1925, luutnantti

Muukkonen lausui seuraavasti:

Muutamilla tahoilla luullaan, etteivät h-vaunut kykene liikkumaan meidän maastossa. Tähän voi vain sanoa epäileville - - - kokeilkaa! Tähänastiset kokemukset meillä ovat jo osoittaneet, että h-vaunut voivat liikkua meillä vallan mainiosti. Meidän maastomme ei ole niinkään vaikeata niiden liikkeelle, kuten ollaan valmiit uskomaan. Ottaen vielä huomioon ne seudut, joissa h-vaunuja tullaan käyttämään, kasvaa niiden liikkumismahdollisuus yhä enemmän.⁵⁷

Käytännön kokemusta oli tosiaan Muukkosen kuvaamalla tavalla

Hyökkäysvaunurykmentissä kerätty. Normaalin koulutustoiminnan lisäksi vuodesta 1925 eteenpäin oli järjestetty "hyökkäysvaunukiertueita", joita panssarijoukkojen historiikki kuvasi seuraavasti:

Suomessa ei löydy yhtään maavoimien jk.osastoa, jossa Renaultit eivät olisi vierailleet, joissa hyökkäysvaunuväpeliä eivät olisi tarkkaavaiselle ja uteliaalle kuuntelijajoukolle selostaneet aseensa ominaisuuksia ja antaneet ihmettelevälle yleisölle näytteen hyökkäysvaununsa maasto- ja taistelukelpoisuudesta.⁵⁸

Hyökkäysvaunurykmentti järjesti myös vuosina 1923 ja 1924 kolme esiuupseerien hyökkäysvaunukurssia, joiden aikana jalkaväkiupseereja perehdytettiin hyökkäysvaunujen toimintaan niin käytännössä kuin teoriassakin.⁵⁹ Renault-kaluston maastokelpoisuus ei siis ole kaikille upseereille voinut täysin vierasta olla.

Näkemyksiä panssarijoukkojen soveltuvuuteen Suomessa haettiin myös ulkomailta. Karjalan kannaksella järjestettiin kesällä 1920 ranskalaisen luutnantti d'Arcier'n johdolla kokeiluja panssarivaunujen käyttökelpoisuudesta paikallisessa maastossa. Kokeilujen tulos oli, että ainakin rajoitettu panssarivaunujen käyttö oli mahdollista.⁶⁰ Näihin kokeiluihin ei lehtikirjoittelussa suoraan viitata. Kansainvälistä

⁵⁶ Adaridi, 50, 67-68, 114-115, 138-140.

⁵⁷ Muukkonen 1925a, 151.

⁵⁸ Hovilainen, 70-72.

⁵⁹ Hovilainen, 48-49.

⁶⁰ Tynkkynen, 80, Arimo, 253. Ilmeisesti kyseessä oli Hyökkäysvaunurykmentin ranskalaiseen

kehitystä myös seurattiin lehdistössä, vähintään pikku-uutisten muodossa.⁶¹

Määrärahojen puute rajoitti itsenäisyyden alkuvuosina voimakkaasti puolustusvoimien koulutus- ja harjoitustoimintaa, eikä suuria sotaharjoituksia voitu järjestää.⁶² Myöskään varsinaisia metsätaistelukoikeiluja ei vielä 1920-luvulla järjestetty, vaan järjestelmällinen työskentely metsätaisteluohjesäännön tuottamiseksi alkoi vasta 1934.⁶³ Luutnantti Lorentz olikin vuonna 1926 kritisoinut puolustusvoimia Sana ja Miekka -lehdessä huonosta valmistautumisesta metsätaisteluihin:

Voidaksemme menestyä kaikissa näissä metsäisen maaston meille asettamissa taktillisissa tehtävissä, on perusedellytyksenä, että alijohtajat poikkeuksetta omaavat oikean eränkävijävaiston. Ne tuhkatiheään sattuneet eksymiset, jotka vielä tähänkin mennessä ovat manöövereitämme skandaliseeranneet, eivät voi olla muuta kuin harjoituksen puutteesta johtuneita.

*Jos olisimme monen monet koulutusohjelmaan kuuluvat marssiharjoituksemme suorittaneet kartan ja kompassin avulla vaihtelevassa maastossa, emmekä vain saappaankoroillamme maanteitä koputelleet, olisimme hyvän joukon lähempänä päämääräämme.*⁶⁴

Voidaan hyvällä syyllä kysyä, kuinka paljon käytännön kokemusta joukkojen johtamisesta suomalaisessa maastossa sotilaslehtiin kirjoittaneet upseerit itseasiassa omasivat. Omakohtaisia kokemuksia panssarijoukkojen käyttökelvottomuudesta heillä ei ole voinut olla. Jos kirjoituksissa toistuva käsitys panssarivaunujen käyttömahdollisuuksista on väärä, ja niissä esiintyvä maastokäsitys ei kuvaa Suomen maastosta kuin osaa, niin miksi tällaiset käsitykset ovat muodostuneet hallitseviksi?

3.3 Metsä normaalimaastona

James Scott on tutkinut tapaa, jolla valtiot tekevät maailmasta tarkoituksiinsa ymmärrettäviä. Esimodernien valtioiden toimintaa rajoitti tiedon puute: valtiokoneistoissa ei yksinkertaisesti tiedetty, mitä valtion rajojen sisällä tapahtui, tai missä. Tätä tietoa ryhdyttiin hankkimaan tekemällä niin yhteiskunnasta kuin luonnostakin helpompilukuisia, sekä keräämällä niistä tietoa että luomalla tämän

panssarikouluttajakomennuskuntaan kuulunut luutnantti d'Arcier (Hovilainen 17), jonka nimestä Tynkkynen on unohtanut etuliitteen.

⁶¹ Sana ja Miekka 20/1926, Hyökkäysvaunu-uutisia.

⁶² Kemppi, 157.

⁶³ Tynkkynen, 44-45.

⁶⁴ Lorentz, 36. Kursivointi alkuperäisessä. Richard Lorentz (1900-1963) siirtyi sittemmin ilmavoimiin ja poistui palveluksesta 1950 toimittuaan mm. lentojoukkojen komentajana.

tiedon pohjalta abstrakteja malleja, joiden pohjalta saatettiin ryhtyä toimenpiteisiin. Scott käyttää yhtenä esimerkkinä preussilaista tieteellisen metsänhoidon kehitystä, joka vaati abstraktin "normaalipuun" luomista ja metsän koko monimuotoisen ekosysteemin alistamista voimakkaasti yksinkertaistavalle hallinnolliselle mallille. Tällainen hallinnollinen malli jääkin Scottin mukaan aina välttämättä abstraktiksi; se ei voi koskaan kuvata todellisuutta sellaisenaan.⁶⁵ Edellä lainatussa eversti Hanellin artikkelissa tiedostetaan tämä:

Tarkastakaamme ensin keski-eurooppalaista normaalimaastoa. Voidaan ehkä väittää, ettei tällaista normaalimaastoa ole olemassa, sillä onhan Keski-Euroopassakin laajoja metsiä, siellä on niin hyvin vuoristoseutuja kuin täydellisiä tasankomaita. Tämä ei kuitenkaan estä meitä puhumasta normaalimaastosta, joka painaa leimansa kaikkiin taktillisiin menetelmiin, joita varten ohjesäännöt laaditaan.⁶⁶

Miksi juuri metsä nostettiin "normaalimaastoksi"?

Näkemyks suomalaisen maaston erityisluonteesta, ja sen erityisestä vaikutuksesta suomalaisiin, on vanhaa perua. Jo Henrik Gabriel Porthan oli kehittänyt mallin jossa Suomen sisäisiä kulttuurieroja selitettiin vastakkaisuudella rannikkoseudun ja sisämaan metsien välillä: rannikko edusti sivistystä, ja metsät kesyttämätöntä erämaata. Nämä ominaisuudet rinnastettiin ruotsin- ja suomenkieliseen väestöön. Avaran rannikkomaaston ajateltiin tuottaneen aktiivisia mutta lyhytnäköisempiä ihmisiä, kun taas sisämaan metsät tuottivat hitaampia mutta reflektiivisempiä persoonallisuuksia.⁶⁷ Topelius kanonisoi ajatuksen suomalaisen kansanluonteen suhteesta metsään *Maamme kirjassa*.⁶⁸ Käsitys maaston ja kansanluonteen suhteesta toistuu myös aineiston kirjoituksissa.

Nationalismia on kuvattu prosessina, jossa luodaan tiettyyn alueeseen perustuva kansallinen identiteetti. Tilan muuttaminen alueiksi, joihin kiinnittyy identiteettejä on ennen kaikkea kielellinen ja sosiaalinen prosessi. Alueellistamisen diskurssit luovat identiteettiä ennen kaikkea erottamalla oman ryhmän toisista, luomalla stereotyyppioita yhteenkuuluvuudesta ja erilaisuudesta, ja käsityksiä

⁶⁵ Scott, 2-3, 11-15, 46-47.

⁶⁶ Hanell, 337.

⁶⁷ Peltonen, Matti (2000): Between Landscape and Language. The Finnish National Self-Image in Transition. *Scandinavian Journal of History*, vol. 25, no. 4, 272-273.

⁶⁸ Anttonen, Veikko (2012): *Uskontotieteen maastot ja kartat*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 173.

alueellisesta jatkuvuudesta. Nämä kansallisuuden ja alueellisuuden diskurssit eivät yleensä ilmaise jo olemassaolevia kokemuksia, vaan pyrkivät luomaan uusia identiteettejä ja käsityksiä.⁶⁹

Matti Peltonen on huomauttanut, ettei myytti suomalaisten metsäläisyydestä pidä paikkansa. Historiallisesti enemmistö Suomen väestöstä on asunut kyläyhteisöissä maan eteläisen rannikon lähistöllä; vain erittäin pieni osa on elänyt varsinaisessa metsässä kaskeamalla.⁷⁰ Veikko Anttonen kiinnittää huomiota metsä-sanan etymologiaan: sen vanhat merkitykset ovat hänen mukaansa ääri, syrjä ja sivu. Metsä on ollut tavallisesta maalaisyhteisön elämästä rituaalisesti rajattu alue, jonka rajan ylittäminen tarkoitti astumista toiseen maailmaan.⁷¹ Vaikka metsä on selvästi kuulunut elämään nykyisen Suomen alueella, ei käsitystä suomalaisista "metsäläisinä" voi pitää perusteltuna.

Anttonen on nimittänyt suomalaisuuden metsiin liittävää ajattelua olemusajatteluksi, jolla rakennetaan käsitystä suomalaisten sisäisen olemuksen erityisestä suhteesta metsämaastoon. Myöhemmin kansallisromanttinen älymystö otti maaseutuväestön perinteet haltuun olemuksellistamalla Sisä-Suomen metsämaat ja järvimaisemat "kansalliseksi symbolimaisemaksi".⁷² Tätä kansallismaisemaa rakennettiin aktiivisesti maalaustaiteella, sekä luomalla kuvia suomalaisesta maisemasta että sulkemalla kansallisen maalaustaiteen kaanonin ulkopuolelle töitä, joissa kuvattiin muita maisemia kuin metsä- ja järvimaastoa.⁷³ Voidaan esittää, että suomalainen nationalismi otti Ruotsin vallan aikaisen vastakkainasettelun rannikkojen ja metsien välillä, ja käänsi sen positiiviseksi identiteetiksi: myyttisestä metsäläisyydestä tehtiin hyve.

Tätä aatehistoriallista taustaa vasten upseeriston tapa nostaa Sisä-Suomen metsämaasto suomalaiseksi "normaalimaastoksi" näyttäytyy selkeästi ymmärrettävänä: se on linjassa suomalaisen nationalismin kanssa.

Markku Hyrkkäsen esittelemää aatehistoriallista kysymyksen ja vastauksen logiikkaa⁷⁴ käyttäen voi kysymyksen asettaa näin: mihin kysymykseen aineiston

⁶⁹ Paasi, 3-15, 51-55.

⁷⁰ Peltonen, 276-277.

⁷¹ Anttonen, 171, 177.

⁷² Anttonen, 170-173; Peltonen, 272.

⁷³ Valenius, Johanna (2004): *Undressing the Maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 90-98.

⁷⁴ Hyrkkänen, 173-4.

maastokäsitys vastasi? Sen sijaan, että maastokäsitys olisi kuvannut suomalaisen maaston sotilasmaantieteellisiä ominaisuuksia, se kuvaili nationalistista ideaalia Suomen erityislaatuisesta maastosta. Käsitys Suomesta ainutlaatuisena, läpitunkemattomana metsänä loi kansallista identiteettiä, ja sitoi upseerien ajattelua suomalaisen nationalismin perinteeseen. Juha Mälkki on huomauttanut, että armeijalla oli etenkin itsenäisyyden alkuaikana laajempi kasvatuksellinen tehtävä kuin sotilaskoulutus: armeija nähtiin myös paikkana, jossa varusmiehille oli luotava nationalistinen identiteetti ja kollektiivinen menneisyys. Tässä tehtävässä käytettiin opetusmateriaalina mm. Topeliuksen Maamme-kirjaa, jossa suomalaisen metsämaaston erityisyys on keskeisessä roolissa.⁷⁵ Maastokäsitys on siis ollut myös kasvatuksellisesti hyödyllinen sotilaskoulutuksessa.

Aikaisempi tutkimus on ollut oikeassa nostaessaan maastokäsityksen keskeiseksi panssariajattelun kehityksen selittäjäksi. Se ei kuitenkaan ole havainnut tapaa, jolla maastokäsitys nousi nationalistisesta kansakunnanrakennusprojektista. Sen sijaan, että ulkomailta omaksuttuja sotilaallisia oppeja oltaisiin sovellettu Suomen maastoon, voi pikemminkin sanoa että ne sovitettiin jääkärijohtoisen armeijan suomalaiseen nationalismiin.

3.4 Johtopäätökset

Jääkärikapinan myötä suomalainen sotilaallinen ajattelu sidottiin vahvasti sekä jääkärien omakuvaan että suomalaisen kansalaisuuden rakentamisen projektiin. Vaikka ensin mainittu korosti hyökkäyksellisyyttä, nuorta voimaa ja muita esifasistisia arvoja, ei siinä ollut tilaa muualla esifasismiin niin usein liittyneelle panssarisodankäynnille, koska kansalaisuuden rakentaminen tapahtui ennen kaikkea korostamalla suomalaisten myyttistä metsäsuhdetta. Jääkärien nouseva nuori voima ei halunnut niinkään kuljettaa Suomea kohti uljasta uutta todellisuutta kuin sitoa sen vahvemmin kuviteltuun menneisyyteen. Sotilaallisessa ajattelussa pyrittiin sekä ilmentämään jääkärien omia arvoja että sitoutumaan kansallisromanttiseen kertomukseen suomalaisista ainutlaatuisena ja elinvoimaisena metsien kansana, luoden täten kansallisesti omaperäisen taktiikan. Oma osansa näytteli myös hyvin vaihtelevasti koulutettujen

⁷⁵ Mälkki 66-69, 72-73. Upseerina toimiva Mälkki suhtautuu itsekin Maamme-kirjan maasto- ja kansanluonnekuvauksiin faktoina! (136-137, 293).

jääkäriupseerien halveksunta teoriaa kohtaan. Suomen maaston käsitteellistäminen kansainvälisesti ainutlaatuiseksi vapautti upseeriston konesodan ja panssariradikaalien ajatusten pohdinnalta: kaikki puhe sodan olennaisesta uudistumisesta saatettiin tyrmätä keskieurooppalaisena. Asemasotaa ei voitaisi käydä suomalaisessa maastossa, eikä myöskään uutta kone- tai panssarisotaa.

Aikaisemmassa tutkimuksessa suomalaista taktiikan kehitystä on luonnehdittu yksiselitteisenä yleisten periaatteiden soveltamisena paikallisiksi: "Suomessa ymmärrettiin soveltaa yleisesti hyväksytyt valtavirran periaatteet vastaamaan maan olosuhteita ja asemaa."⁷⁶ Panssariajattelun tarkasteleminen osoittaa selvästi, ettei tällainen kuvaus tavoita taktiikan muodostumisen prosessia. Elizabeth Kier on esittänyt, että asevoimien kulttuuri sääntelee kaikkea tietoa, jonka asevoimat instituutiona vastaanottavat; organisaatio "näkee" vain tiettyjä vaihtoehtoja.⁷⁷ Suomalaisessa keskustelussa maastosta ja panssarisodankäynnistä on selvästi nähtävissä kuinka jääkärijohtoinen armeija loi Suomen maastosta tietyn abstraktin mallin ja sen jälkeen kykeni näkemään ainoastaan sellaisia taktiikoita ja kalustoratkaisuja, jotka sopivat tähän malliin. James Scottin kuvaamalla tavalla tämä maaston malli oli yksinkertaistus, joka ei tavoittanut mitään omien tarkasti määriteltyjen rajoitteidensa ulkopuolella.⁷⁸ Tieto, joka ei sopinut kulttuurin vaatimuksiin hylättiin, niin kansallisromanttisen maalaustaiteen kaanonista kuin sotilasmaantieteestäkin.

Barry Posenin kriteereillä⁷⁹ voidaan esittää suomalaisen doktriinin olleen 1920-luvulla hyökkäyksellistä, mutta pysähtynyttä, ja sisäisten tekijöiden hallitsemaa. Maantieteen ja teknologian merkitys oli Posenin kuvailemalla tavalla toissijainen. Osin tämä johtui Posenin esittämistä organisaatioteoreettisista syistä - jääkärien ja tsaarinupseerien kamppailusta - mutta olennaisessa roolissa vaikuttaa olleen myös laajempi politiikka ja nationalismi. Voidaan sanoa, että maantiedettä ja teknologiaa tärkeämpää oli se, miten ne käsitettiin.

Kier on esittänyt, että tilanteessa, jossa vaikuttaa vain yksi poliittis-sotilaallinen alakulttuuri, tämän alakulttuurin käsitykset näyttävät itsestäänselvinä.⁸⁰ Näin näyttää selvästi tapahtuneen suomalaiselle panssariajattelulle jääkärikapinan jälkeen:

⁷⁶ Tynkkynen, 91.

⁷⁷ Kier, 67-71.

⁷⁸ Scott, 46-47.

⁷⁹ kts. s. 17-18.

⁸⁰ Kier, 78.

aineistossa vastalauseet tyrehtyvät, ja jääkäriupseerien maastokäsitys hyväksytään yleisesti. Arto Jokisen sotilastekstien ominaisuudeksi kuvaama vahva faktuaalistamisstrategia on teksteissä selvästi läsnä: ne esiintyvät itsestäänselvinä totuuksina. Maastokäsityksestä muodostui Carol Cohnin kuvailemien teknostrategisten diskurssien tapainen suljettu kielellinen järjestelmä, jonka puitteissa konesodan ja panssarisodankäynnin ajatukset näyttäytyivät mielettöminä.

Näin luotu kansallinen taktiikka perustui Suomen maaston ihannekuvaan, joka ei vastannut todellisuutta. Panssariajattelussa hylättiin sekä ulkomaalaisten asiantuntijoiden tekemät selvitykset että oman Hyökkäysvaunurykmentin käytännön kokemukset, ja tilalle luotiin kuva Suomesta läpätunkemattomana metsien ja järvien maana, jonka sotilasmaantiede oli täysin erilaista kuin muualla. Ajatus panssarijoukkojen käyttämisestä tällaisessa maastossa näyttäytyi selvästi mahdottomana, ja niin panssariajattelu kuin panssarijoukkojen ja panssarintorjunnan kehityskin laiminlyötiin.

4 30-luvun "herääminen": panssariajattelun murros ja uusi konsensus

Tynkkynen on esittänyt: "Neuvostoliiton panssariaseen muodostamaan uhkaan herättiin lopullisesti vasta 1930-luvun alkupuolella, kun Suomen sotilasasiamies lähetti Moskovasta laajan katsauksen Neuvostoliiton panssariaseen kehityksestä." Katsausta seurasivat kokeilut, joissa todettiin panssarivaunujen liikkuvuuden olevan Karjalan kannaksella huomattavasti luultua suurempaa. Tästä seurasi Tynkkynen otsikon sanoin "Panssarintorjunnan herääminen".¹ Barry Posenin teoriaa soveltaen voidaan esittää, että tämä "herääminen" on selkeä esimerkki siitä, että muutos kansainvälisessä voimatasapainossa aiheuttaa muutoksen doktriinissa; ulkoiset tekijät (voimatasapaino) muodostuvat sisäisiä tekijöitä (organisaatioteoria) merkittävämmäksi.² Onko tämä riittävä kuvaus suomalaisen panssariajattelun uudelleenorientaatiosta 1930-luvulla?

4.1 "Hyökkäysvaunumuodostelmamme on vuosi vuodelta pienentynyt": panssarijoukkojen kehitys Suomessa ja maailmalla

Britannia oli panssarisodankäynnin edelläkävijä 1920-luvulla. Vuosina 1923-24 palvelukseen tulleet Vickersin Medium -panssarivaunut olivat liikkuvuudeltaan merkittävästi edistyneempiä kuin ensimmäisessä maailmansodassa käytetty kalusto, ja panssariradikaalien ajatukset itsenäisistä panssariyhtymistä alkoivat vaikuttaa uskottavammilta. Jo 1924 Britannian panssarijoukkojen upseerit ehdottivatkin kokeellisen mekanisoidun yhtymän perustamista. Yhtymän komentajan tehtävää tarjottiin eversti J.F.C. Fullerille, joka kieltäytyi. Lopulta Experimental Mechanical Force aloitti toimintansa toukokuussa 1927.³

Britannian armeijan kokeiluilla oli merkittävä vaikutus panssarisodankäynnin kehitykseen Saksassa ja Neuvostoliitossa. Kummassakin maassa keskustelua panssarisodasta oli hallinnut henkisen voiman ("moraalin") ja aineen ("materiaalin") välinen vastakkainasettelu, josta näkyi kaikuja myös joissakin suomalaisissa puheenvuoroissa. 1920-luvun puolenvälin jälkeen keskustelu oli päätyneet eräänlaiseen

¹ Tynkkynen 80-81.

² Posen 59-60.

³ Harris, 208-217.

kompromissiin, jossa nähtiin sekä henkisillä että aineellisilla tekijöillä olevan oma osansa näyteltävänä nykyaikaisessa sodankäynnissä. Britanniassa alkaneita mekanisaatiokokeiluja seurattiin molemmissa maissa suurella mielenkiinnolla, ja ne olivat osaltaan inspiroimassa niin kummankin maan omia kokeiluja kuin 1926 alkanutta saksalais-neuvostoliittolaista sotatieteellistä yhteistyötä.⁴

Neuvostoliitossa oli 1920-luvulla alkanut myös voimakas teollistumiskehitys. Voidaan jopa sanoa, että tuotanto johti taktiikan kehitystä, kun osana maan keskusjohtoista teollistamista ryhdyttiin tuottamaan panssarivaunuja ennen kuin niiden käyttötapaa oli edes erityisesti ajateltu. Ensimmäinen neuvostopanssarivaunu valmistettiin 1927, ja panssarijoukkojen massakäyttöä kokeiltiin ensimmäistä kertaa vuoden 1928 Kiovan sotaharjoituksessa. Myös puna-armeija toteutti samanaikaisesti kahta mekanisaatiota: tavallisten rintamajoukkojen tueksi valmistettiin panssarivaunuja, ja lisäksi kehitettiin erillisiä mekanisoituja yhtymiä. Ensimmäinen kokeellinen yhtymä perustettiin 1929 Valko-Venäjän sotilaspiiriin brittiläisen mallin pohjalta, ensin rykmenttinä joka sittemmin laajennettiin prikaatiksi.⁵

Ranskassa panssarivaunut oli sidottu tiukasti jalkaväkeen ja yleiseen doktriiniin "metodisesta taistelusta", joka käytännössä esti niiden itsenäisen käytön.⁶ Puolassa taas kenraali Władysław Sikorski oli käyttänyt ranskalaisia Renault FT-panssarivaunuja ja moottoroitua jalkaväkeä menestyksellisesti sodassa Neuvostoliittoa vastaan, ja hän kirjoitti myöhemmin kokemustensa perusteella salamasotaa ennakoineen teoksen *Przyszla Wojna* (Tulevaisuuden sota).⁷ Ranskan sotilasaikakauslehdissä seurattiin ranskalaisen panssarikaluston käyttöä ulkomailla aktiivisesti.⁸

Suomessa näitä panssarisodankäynnin uusia kehityksiä ei aineiston perusteella aluksi ole huomioitu lainkaan. Päinvastoin, näkemys panssarisodankäynnin soveltumattomuudesta Suomeen näyttää muodostuneen yleisesti hyväksytyksi mielipiteeksi. Esimerkiksi Hannula selitti vielä 1931 hyökkäysvaunujen tehoa lähinnä niiden aiheuttamalla kauhulla: "Niiden vaikutuksen perusta oli jotakuinkin sama kuin

⁴ Habeck, 63, 68-71, 80-81.

⁵ Habeck, 77, 88, 96, 108, 133; Simpkin 1987, 34-35.

⁶ Doughty, Robert Allan (1985): *The Seeds of Disaster. The Development of French Army Doctrine 1919-1939*. Archon Books, Hamden, CT, 136.

⁷ Davies, Norman (1972): *White Eagle, Red Star. The Polish-Soviet War, 1919-20*. St. Martin's Press, New York, 269.

⁸ Finch, M.P.M. (2008): *Outre-Mer and Métropole: French Officers' Reflections on the Use of the Tank in the 1920s*. *War in History* 15:3, 294-313, 294.

Pyrrhoksen elefanttien: niiden ensi esiintyminen ja outous säikähdyttää, mutta ajan mittaan niihin tottuu." Hän toteaa yhä hyökkäysvaunut käyttökelvottomiksi Suomen maastossa ja esittää: "Edellämaituista syistä on mielestäni syytä vakavasti harkita, vastaako hyökkäysvaunujen taisteluarvo niitä suuria kustannuksia, jotka niiden hankintaan liittyvät."⁹ Jo 1927 oli Sana ja Miekka -lehden toimitus liittännyt luutnantti Muukkosen *Hyökkäysvaunut* -artikkelin alkuun erityisen selityksen aiheen käsittelylle: "Vaikkakin hyökkäysvaunumuodostelmamme on vuosi vuodelta pienentynyt, eikä h-vaunujen merkitystä pidetä niin suurena, että aselajia korkeasta hinnastaan huolimatta vahvistettaisiin, lienee monelle siitä huolimatta mielenkiintoista tutustua h-vaunuihin ja niiden merkitykseen lähemmin."¹⁰ Ranskalaisia tai puolalaisia käytännön kokemuksia ei aineistossa ole käsitelty panssarivaunujen osalta lainkaan; Puolan sotaa tarkastellut Alfthan käytti sitä esimerkkinä ratsuväen tulevaisuudennäkymistä.¹¹

Suomen panssarijoukkojen kehitys oli näiden asenteiden mukainen. Lokakuussa 1924 Hyökkäysvaunurykmentin toinen patteristo lakkautettiin ja henkilökuntaa vähennettiin. Seuraavana vuonna rykmentin nimi muuttui Hyökkäysvaunupataljoonaksi, ja tykistöperäiset nimitykset patteri ja patteristo jäivät historiaan. Supistuminen jatkui 1927, kun Hyökkäysvaunurykmentistä oli jäljellä enää Hyökkäysvaunukomppania, joka sai pian nimekseen Erillinen Hyökkäysvaunukomppania. Nimike muuttui vielä kerran 1937 muotoon Erillinen Panssarikomppania.¹² Käytännössä voidaan esittää, että panssarijoukkojen organisaatio supistui vastaamaan niiden todellista tilaa. Kalusto myös kului koulutuskäytössä, ja vanhentui auttamatta.¹³ Sillanmäki näkee organisaation supistukset osoituksena "panssarivastaisista asenteista Yleisesikunnassa", jotka olisivat henkilöityneet nimenomaan kenraali Vilho Nenoseen.¹⁴ Panssarijoukkojen supistumisen jatkuminen jääkärikapinan läpi ja sen jälkeen osoittaa kuitenkin ajatuksen Venäjällä koulutettujen upseerien erityisestä syyllisyydestä panssariaseen laiminlyöntiin vähintään ongelmalliseksi. Myös panssarintorjunnan kehittäminen laiminlyötiin täysin: Suomen armeijalla ei 1920-luvulla ollut lainkaan panssarintorjunta-aseita.¹⁵

⁹ Hannula, 76.

¹⁰ Muukkonen, Antero (1927): *Hyökkäysvaunut*. Sana ja Miekka 12/1927.

¹¹ Alfthan, 56-57.

¹² Hovilainen, 59-62.

¹³ Hovilainen, 81, 84.

¹⁴ Sillanmäki, 116-117.

¹⁵ Käkelä, Erkki (2000): *Marskin panssarintuhoajat*. Suomen panssarintorjunnan kehitys ja

4.2 "Metsä taistelumaastona. Arvostellaanko sitä meillä oikein?" Maastokäsitys kriisiytyy

Aiempi konsensus suomalaisesta taktiikasta ja sotataidosta murtuu 1930-luvulla. Syntyy kaksi tärkeää keskustelua, joissa kyseenalaistetaan aiempaa ajattelua: maavoimia hallinneiden saksalaisvaikutteiden kritiikki ja metsän sotilaallisten ominaisuuksien kyseenalaistaminen. Näiden keskustelujen yhteisvaikutuksena suomalainen panssariajattelu muuttuu ratkaisevasti.

Vuonna 1931 yleisesikunta julkaisi laajan muistion otsikolla *Maavoimien uudestijärjestely*. Yleisesikunnan päällikön, ensin kenraalimajuri K.M. Walleniuksen ja sitten kenraalimajuri Karl Oeschin johdolla laadittu muistio kritisoi 1920-luvun puolustusvoimien kehitystä liiallisesta alistumisesta saksalaisille vaikutteille, ja esittää, että Suomelle olisi vihdoinkin rakennettava maan omiin tarkoituksiin soveltuvat, kansallisella pohjalla olevat puolustusvoimat. *Suomen puolustuslaitoksen historia* tyrmää muistion: "Aikaisemmat sukupolvet olivat tämän mukaan hoitaneet huonosti leiviskänsä. Näin ei ilmeisestikään voinut olla."¹⁶

Todellisuudessa saksalaisten vaikutus Suomen puolustusvoimien organisaatioon ja kehitykseen oli ollut 1920-luvulla erittäin voimakas. Sitä ei kuitenkaan silloin käsitetty vierasperäisenä, vaan saksalaisuus nähtiin täysin yhteensopivana suomalaisuuden kanssa.¹⁷ Voidaan tavallaan sanoa, että jääkäriupseereille Saksa ei 1920-luvulla ollut keskieurooppalainen maa. Aarne Sihvo oli menettänyt asemansa puolustusvoimissa sisällissodan jälkeen pitkälti siksi, että hän suhtautui kriittisesti saksalaissuuntaukseen.¹⁸ Nyt samaa kritiikkiä esitettiin yleisesikunnan jääkäripäällikön johdolla laaditussa muistiossa. Käsitys siitä, mikä oli kansallista ja mikä kansainvälistä, oli muuttunut.

Yleisesikunnan muistio osoittaa tavan, jolla tämä Saksan erikoisasema problematisoituu 1930-luvulle tultaessa. Majuri Kai Savonius kiteytti keskustelun vuonna 1934 seuraavasti:

Armeijamme omaperäiseksi! Tämä on usein kuultu ja tunnustettu totuus. Koska

panssariyhtymän panssarintorjuntayksiköiden historia. WSOY, Helsinki, 46.

¹⁶ Kronlund, Jarl (1988): Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Suomen puolustuslaitos 1918-1939. WSOY, Porvoo, 381. Kronlundin toimittamalla teoksella on useita kirjoittajia, mutta heidän kirjoittamiaan osioita ei ole eritelty. Teksti ei perustele mitenkään tyrmäävää suhtautumistaan muistioon, vaan vaikuttaa oletettavan sen *a priori* vääräksi.

¹⁷ Laaksonen, 68-69.

¹⁸ Saarikoski, 91.

armeijamme on parhaillaan kiihkeässä kehitysvaiheessa, olen rojhennut ottaa esitykseni aiheeksi kysymyksen, mikä olisi tämä omaperäinen pohja meillä.¹⁹

Savonius käsittelee pitkässä kirjoituksessaan aluksi yleistä sotahistoriaa ja Ruotsin suurvalta-aikojen sotia, ja päättyy niistä seuraavaan johtopäätökseen:

Edellä editetystä katsauksesta uudempaan sotahistoriaamme en voi tulla muuta kuin yhteen johtopäätökseen, nimittäin että aina kun armeijamme on ollut omaperäisellä pohjalla, on sitä seurannut menestys, mutta niin pian kuin on seurattu ulkomailta tuotuja esikuvia, on säännöllisesti päädytty karvaihinkin tappioihin. *Oman sotahistoriamme antama opetus on siis se, että armeijamme tulee niin aseistukseen, organisaatioon, koulutukseen kuin taktiikkaankin nähden perustua kansalliselle pohjalle.*²⁰

Kansallinen pohja koostuu Savoniuksen katsauksessa kolmesta olennaisesta elementistä: maastosta, ilmastosta ja kansanluonteesta. Maaston hän näkee tekevän sekä asemasota että raskaan tykistön käyttö kokonaan mahdottomiksi, sekä siksi, ettei tykistölle onnistuttaisi toimittamaan ampumatarvikkeita huonojen kulkuyhteyksien vuoksi, mutta myös siksi, että metsä itsessään suojaisi siihen ryhmittyneitä joukkoja niin tähytykseltä kuin tykistön tulivaikutukseltakin. Samoin panssarivaunujen käytön Savonius näkee lähes mahdottomana.²¹ Hänen näkemyksensä ovat selvästi linjassa aineiston aikaisempien kirjoitusten kanssa.²² Mielenkiintoista kyllä, Savonius ei katso suomalaisten olevan erityisen taitavia liikkumaan maastossa, vaan näkee suomalaisten joukkojen maastoliikkuvuuden nousevan suomalaisten "kyvystä kestävä tavattomia ruumiillisia ponnistuksia". Savonius näki edeltäjiensä tavoin metsän ominaisuuksien suosivan ehdottomasti aktiivista, hyökkäykseen perustuvaa taktiikkaa, johon hänen mukaansa myös suomalainen kansanluonne erinomaisesti soveltui.²³

Savonius näkee poikkeuksellisesti panssarivaunujen erilaisen organisaation Ranskan ja Britannian armeijoissa johtuvan siitä, että Ranskan todennäköinen tuleva vastustaja oli "sivistykseen nähden tasavertainen" eli Saksa, kun taas Britannian armeija saattoi käyttää panssarivaunuja operatiivisesti, "entisaikojen armeijaratsuväkenä", koska se toimi lähinnä imperiumin alusmaissa.²⁴

¹⁹ Savonius, Kai (1934): Armeijamme omaperäiseksi. Tiede ja Ase, s. 48-71, 48. Savonius muutti nimekseen myöhemmin Savonjousi.

²⁰ Savonius, 55. Kursivointi alkuperäisessä.

²¹ Savonius, 56-58.

²² Lorentz, 35; Sana ja Miekka 19/1924, 414; Hanell, 347-348.

²³ Savonius, 62.

²⁴ Savonius, 56.

Myös suomalaisen metsän sotilaalliset erityisominaisuudet joutuivat kriittisen tarkastelun kohteeksi 30-luvulla. Vuosikymmenen vaihteen jälkeen kirjoittelussa on nähtävissä edellistä vuosikymmentä sovinnollisempia sävyjä; esimerkiksi Hannula (1931):

Maailmansodan mukanaantuoma jalkaväen aseistuksen ja organisaation kehitys kulki pääasiassa länsirintaman asemasotataistelujen kautta. Näiden vaikutusten yliarvioimisesta onkin senvuoksi sodanjälkeisessä kirjallisuudessa ja mielipiteiden vaihdossa tuon tuostakin varoitettu – ja syystä. Mutta toiselta puolen on vaarallista niiden yksipuolinen aliarvioiminenkin, jota sitäkin tuon tuostakin varsin paljon esiintyy...²⁵

Samana vuonna julkaistiin myös majuri G. Snellmanin kirjoitus otsikolla *Maastomme vaikutus tykistötulen tehoon*. Snellman esitti, että kenttätykistön ampumaohjesäännön määräämät ammusmäärät erilaisten kenttävarustusten tuhoamiseksi ovat peräisin Ranskan armeijan kokemuksista ensimmäisessä maailmansodassa. Tämän sijaan tulisi tarkastella tykistön vaikutuksia suomalaiseen metsämaastoon laadittaessa suomalaisia ohjesääntöjä.²⁶ Käytännössä tämä ei kuitenkaan ole mahdollista:

Jos voisimme hyväksikäyttää kotimaassamme suoritettuja kokeiluja, antaisivat ne suoraan vastauksen kysymykseen. Koska kuitenkin näin ei ole asianlaita, turvaudun pääasiassa Ruotsissa saatuihin tuloksiin, koska niistä on allekirjoittaneella tarkimmat tiedot käytettävänä.²⁷

Ruotsissa saatujen tulosten perusteella Snellman on tehnyt arvion siitä, millaisia ammusmääriä Suomessa tarvittaisiin eri kenttälinnoitteiden tuhoamiseen. Hän peräänkuuluttaa vielä lopuksi uudelleen Suomessa järjestettäviä kokeiluja, etenkin talvella, koska tykistötulen tehosta talviolosuhteissa ei ollut mitään tietoa kansainvälisessä kirjallisuudessa.²⁸

Käytännössä siis aineistossa toistunut käsitys tykistötulen merkittävästi matalammasta tehosta suomalaisessa maastossa ei ole perustunut käytännön kokemuksiin, koska tällaisia kokemuksia tai ainakaan niistä kerättyä tietoa ei ollut. Muukin käytännön kokemus laajemmista metsätaisteluista oli yhä erittäin vähäistä: merkittävät metsätaistelukokeilut käynnistettiin vasta toukokuussa 1934 yleisesikunnan

²⁵ Hannula, 63.

²⁶ Snellman, G. (1931): *Maastomme vaikutus tykistötulen tehoon*. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 290-307, 290.

²⁷ Snellman, 297.

²⁸ Snellman, 306.

käskystä. Niissä jalkaväkirykmentin organisaatio sekä aseistus havaittiin huonosti metsätaisteluihin sopivaksi. Uudet kokeilut käynnistettiin 1936, ja erityisen metsätaisteluohjesäännön laatiminen aloitettiin 1937. Se ei ehtinyt ilmestyä ennen talvisodan syttymistä.²⁹ Lisäperusteluja kokeiluille saatiin kapteeni Hjalmar Raatikaisen vuoden 1936 artikkelista *Taktiikka Suomen vapaussodassa* Tiede ja Ase -lehdessä; Raatikainen osoitti, että kansalaissodassa kummankaan osapuolen joukot eivät koulutuksen ja varustuksen puutteessa olleet pystyneet liikkumaan tai taistelemaan metsässä.³⁰ Suomalaisille "metsäläisillekin" oli tarpeen erikseen opettaa metsätaistelua.

Metsämaaston taktisen luonteen arvioinnin avasi aikakauslehdissä toden teolla everstiluutnantti Viktor Alonzo Sundman vuonna 1934 artikkelillaan *Metsä taistelumaastona. Arvostellaanko sitä meillä oikein?* Sundman kritisoi vahvasti tapaa, jolla puolustusvoimien koulutuksessa ja harjoituksissa vieroksuttiin metsää puolustusasemana, mutta suosittiin sitä hyökkäysmaastona: "Ne, jotka ovat olleet tilaisuudessa arkipäivän taistelukoulutuksessa, taistelu- ja sotaharjoituksissa seuraamaan asianomaisten johtajien tekemiä tilanteenarvosteluja ja erikoisesti niissä maaston vaikutusta päätökseen, myöntänevät, että kun on ollut kysymys hyökkääjästä, metsä aina on magneetin tavoin vetänyt painopisteen, niinkuin on luultu, suojaavaan syliinsä." Puolustusasemat taas on Sundmanin mukaan pyrittävä sijoittamaan avomaastoon, erityisesti metsänreunaan, vaikka ohjesäännöt nimenomaan käskevät toisin. Hän korostaa, ettei pyri esittämään metsähyökkäyksen olevan mahdoton, vaan että metsässä hyökkäämiseen liittyy suurempia vaikeuksia kun yleensä ajatellaan.³¹

Jos lopuksi antaisimme vastauksen otsikkokysymykseen, tulisi se kuulumaan suunnilleen näin:

Meillä yleisesti havaittavissa oleva metsähyökkäysintä ja vastaava metsäpuolustus pelko perustuvat metsän väärään arvosteluun taistelumaastona, jonka seikan paikkansapitävyyden näyttää selvästi metsähyökkäyssuoritusten suunnittelemattomuus. Meillä tapahtumissa maastonarvosteluissa olisi metsän tarjoamat edut huomattavassa määrässä siirrettävä puolustuksen hyväksi.³²

²⁹ Tynkkynen, 45.

³⁰ Raatikainen, Hjalmar (1934): *Taktiikka Suomen vapaussodassa*. Tiede ja Ase, s. 5-46, 20-22, 28-29.

³¹ Sundman, Viktor (1934): *Metsä taistelumaastona. Arvostellaanko sitä meillä oikein?* Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 573-588, 573-574, 587-588. Sundman toimi kirjoitusaikana yleisesikunnan koulutustoimiston päällikkönä ja oli puolustusvoimien ohjesääntökomitean vakituinen jäsen.

³² Sundman, 588.

Sundmanin kirjoitukseen vastasi seuraavan vuoden puolella kapteeni Yrjö Järvinen. Järvinen piti Sundmanin kirjoitusta mielenkiintoisena ja esitti sen olevan "omiaan synnyttämään vakavia ajatuksia ja epäilyksiä meillä tähän saakka yleispätevinä pidettyjä periaatteita vastaan".

Siinä mielessä on se ollut terveellinen varoitus tutkimattomia iskulauseita ja liian sovinnollista ajattelutapaa vastaan. Onhan myönnettävä, että tähänastinen metsän ihailumme hyökkäysmaastona on jäänyt perusteluja vaille, kenenkään oikeastaan tietämättä mistä se on syntynyt. Kun kysymyksellä kuitenkin on laajakantoinen merkitys mm. aseistuksen kehittämistä ja rauhanaikaista koulutusta silmälläpitäen, on siihen kiinnitettävä mitä vakavinta huomiota.³³

Järvinen käy läpi metsämaaston edullisuutta hyökkäykseen ja hankaluutta puolustukseen puoltavia seikkoja vastapainoksi Sundmanin "tendenssimäiselle" kirjoitukselle ja varoittelee, ettei vallitsevan ajattelutavan kritiikki johtaisi toiseen äärimmäisyyteen. Lopuksi Järvinen kuitenkin yhtyy Sundmanin arvioon: "On myönnettävä, että metsän ihailu hyökkäysmaastona on meillä mennyt niin pitkälle -- Tämä kaikki on vaarallista liioittelua."³⁴

Tykistötulen tehon osalta majuri Snellmanin peräänkuuluttamia kokeiluja toteutettiin, ja niiden tuloksia esitteli everstiluutnantti K. K. Julenius Sotilasaikakauslehdessä vuonna 1936.

Tykistön toimintamahdollisuuksia metsämaastossa on tähän asti yleensä vallinneen käsityksen mukaan pidetty sangen vähäisinä jopa olemattominakin. En erehtyne pahoin väittäessäni, että pääosa ei-tykistöupseerejamme yhä edelleen on samalla kannalla. Mainitsemani käsitys on usein muiden kysymysten käsittelyn yhteydessä esiintynyt tämänkin lehden palstoilla.³⁵

Julenius toteaa, että "tämä käsitys ennen tykistön ampumamenetelmien uusinta kehitysvaihetta oli suurin piirtein oikeutettu, mutta tällä hetkellä se ilmeisesti vaatii tarkistusta". Kysymys on erityisen tärkeä, koska arvio tykistön tehosta vaikuttaa taktiikkaan kokonaisuutena. Juleniuksen mukaan "metsä ei vaikuta oleellisesti tykistön ampumateknilliseen toimintaan", toisin kuin aiemmin on ajateltu, ja hän varoittaa aliarvioimasta tykistön tehoa metsätaistelussa, etenkin hyökkäystaistelussa.³⁶ Näin yksi

³³ Järvinen, Yrjö (1935): Näkökohtia metsästä ja avomaastosta taistelumaastona. Suomen Sotilasaikakauslehti, 73-80, 73.

³⁴ Järvinen 1935, 73-74, 79.

³⁵ Julenius, K. K. (1936): Tykistön toimintamahdollisuuksista metsämaastossa. Sotilasaikakauslehti, s. 657-664, 657.

³⁶ Julenius, 657-658, 664.

keskeisistä metsämaaston sotilaallisista ominaisuuksista oli hävitetty: metsä ei tehnytkään tykistöstä tehotonta.

Kapteeni Wolf Halsti palasi aiheeseen 1937 edelliseltä vuosikymmeneltä tutun keskieurooppalaisuuden ja suomalaisuuden vastakkainasettelun kautta. Halsti esitti, että puolustusvoimat olivat alkuvuosinaan kantaneet "nuoren leimaa":

"Organisaatiomme ja taktiikkamme olivat selviä keski-eurooppalaisten jäljennöksiä."

Erittäin pitkässä kirjoituksessaan Halsti perustelee seikkaperäisesti, kuinka armeijan silloinen "keskieurooppalais-tyyppinen organisaatio" ei sovellu lainkaan Suomeen, koska se "on tehty luonnon- ja väkirikkaita valtioita sekä avomaastotasankoa varten".³⁷

Lopuksi hän toteaa:

Tällä hetkellä on suurin tehtävämme luoda suomalainen organisaatio ja taktiikka. Jälkimmäisen ydin on jo olemassa, mutta organisaatio jarruttaa kehitystä! Tästä tilasta on kaikin voimin päästävä.³⁸

Halstin kirjoituksessa kansallisten ja kansainvälisten vaikutteiden kääntyminen päinvastaisiksi täydellistyy. Suomalainen sotataito, jota on 1920-luvulla perusteltu nimenomaan maaston kansallisilla erikoispiirteillä, jotka estävät ulkomaalaisten vaikutteiden soveltamisen, leimataan nyt "selväksi keski-eurooppalaisten jäljennökseksi", joka on korvattava aidolla kansallisella taktiikalla ja organisaatiolla. Halstin kirjoitus osoittaa erittäin konkreettisesti, kuinka keskustelun muoto on läpi aineiston jatkuva: kansainväliset vaikutteet ovat väärinä, ja kansallinen erityisyys on voimavara. Kuitenkin se, mikä milloinkin on kansallista ja mikä kansainvälistä, muuttuu: nyt saksalaisuus edustikin keskieurooppalaisuutta.

Halsti korostaa myös käytännön kokemuksen puutetta:

On totta, että suomalainen jalkaväki toimii varsin varmasti ja joustavasti peitteisessä maastossa. Se johtuu yksinomaan luontaisista taipumuksista ja jokapäiväisestä harjoittelusta. Mutta tämä kuva on suurelta osin harhaanjohtava. Montakohan kertaa on pantu esim. todella sotavahvuinen ja määrävahvuuksien mukaan aseistettu jalkaväkirykmentti taistelemaan tiettömässä tai huonoteisessä metsässä? Kuinka moni arvostelija on perusteellisesti syventynyt tulen vaikutukseen ja hyökkäyksellisen tulen tarpeeseen peitteisessä maastossa? Nämä tekijät ovat ratkaisevia, ellei niitä täysin oteta huomioon on koko arvostelu itsepetosta.³⁹

³⁷ Halsti, Wolf (1937a): Keski-eurooppalaisesta ja suomalaisesta taktiikasta ja organisaatiosta. Sotilasaikakauslehti, 263-274, 323-334; 263, 334.

³⁸ Halsti 1937a, 334.

³⁹ Halsti 1937a, 273.

Kokonaisuutena voidaan todeta, että 1930-luvulla Suomen puolustusvoimien maastokäsitys kriisiytyi selvästi. Käytännön kokemukset metsissä toimimisesta, tykistön ampumakokeilut sekä 1920-luvulla rakennetun saksalaisvaikutteisen organisaation kritiikki herättivät upseereja tarkastelemaan uudelleen metsän sotilaallisia ominaisuuksia, jolloin edellistä vuosikymmentä hallinnut maastokäsitys murtui. Metsän erityinen soveltuvuus hyökkäykseen ja sen tarjoama suoja tykistön tulta vastaan ei näyttäneenkään enää pitävän paikkansa. Uusi maastokäsitys vaati uutta organisaatiota ja uutta taktiikkaa.

4.3 "Vallan tuhattomasti hyökkäysvaunuja": panssariajattelun murros alkaa

Kolmas merkittävä keskustelu, joka liittyi suomalaisen panssariajattelun murrokseen, koski Neuvostoliiton panssarijoukkojen kehitystä ja puna-armeijan yleistä iskuvoiman kasvua. Neuvostoliiton asevoimiin oltiin 1920-luvulla Suomessa suhtauduttu väheksyen. Puna-armeijan taktiikkaa pidettiin alkeellisena, sen henkeä huonona ja koulutustasoa sekä kuria matalana. Neuvostoliiton asevoimien katsottiinkin heijastavan "aitovenäläisyyden" kansallisia piirteitä, ja olevan siksi alempiarvoisia. Vaikka Neuvostoliiton teollistumisesta ja armeijan varustelun alkamisesta oltiin Tynkkynen mukaan tietoisia jo 20-luvun puolella, ei asiaan kiinnitetty huomiota.⁴⁰

Ensimmäinen puna-armeijan uudempaa kehitystä käsittelevä puheenvuoro aineistossa on vuonna 1930 Suomen Sotilasaikakauslehdessä julkaistu pitkä selostus *Puna-armeijan taisteludoktriini virallisten ohjesääntöjen ja sotilaskirjallisuuden valossa*. Siinä todetaan vielä, että puna-armeija on varustettu vain vanhanaikaisilla ja hitailla panssarivaunuilla, mutta doktriinissä on varauduttu modernimman kaluston käyttöön.⁴¹

Seuraavana vuonna otetaan kuuden vuoden hiljaisuuden jälkeen uudelleen puheeksi panssarintorjunta. Majuri N. Sahlgren kirjoittaa otsikolla *Aktiivinen hyökkäysvaunutorjunta*:

Vaikkakin Suomen maasto, runsaine metsineen, vesistöineen, louhikkoisine kallioineen tarjoaa puolustajan käytettäväksi paljon *luonnollisia esteitä* ja vaikka

⁴⁰ Tynkkynen, 31.

⁴¹ Tomson, J. (1930): Puna-armeijan taisteludoktriini virallisten ohjesääntöjen ja sotilaskirjallisuuden valossa. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 357-391, 405-437, 497-507; 383.

maamme ilmastolliset olosuhteet pitkine, lumisine talvineen vähentävät hyökkäysvaunujen käyttömahdollisuuksia, ei näitten seikkojen merkitystä hyökkäysvaunutorjunnassa saa yliarvioida. Lisäksi on tällaisten esteitten arvo kääntäin verrannollisessa suhteessa hyökkäysvaunujen teknilliseen kehitykseen.⁴²

Sahlgrenin varovaiset sanankäänteet ovat selvästi erilaisia kuin samaan aikaan ja myöhemminkin esitetyt kategoriset väitteet panssarivaunujen käyttökelvottomuudesta.⁴³

Puna-armeijan uusista ajatuksista panssarisodankäynnin suhteen oltiin tietoisia viimeistään vuonna 1932, kun Suomen Sotilasaikakauslehti julkaisi katsausosastollaan käännöksen *Militär-Wochenblattin* kirjoituksesta, otsikoituna *Nyky aikaisten hyökkäysvaunujen taktillinen ja operatiivinen käyttö Puna-armeijassa*. Kirjoitus esittelee pääpiirteiltään Neuvostoliiton vuoden 1929 kenttäohjesäännön näkemykset panssarijoukkojen käytöstä niin jalkaväen välittömään tukeen kuin itsenäisiin syvempiin operaatioihin.⁴⁴

Lehdessä julkaistiin myös melko laaja katsaus eurooppalaisten suurvaltojen näkemyksiin tulevaisuuden sodasta. Kirjoitus perustuu Suomen sotatieteellisen seuran jaoston kapteeni T. Viljasen kertomukseen edelliseltä vuodelta. Katsaus päättyy jakamaan armeijat kahteen ryhmään: pienet ammattiarmeijat, jotka pyrkivät lisäämään niiden tehoa koneistamisen kautta, ja suuret asevelvollisarmeijat, jotka perustavat tehonsa massaan. Artikkelin lopussa käsitellään koneistamisen soveltumista Suomeen, jota nähdään rajoittavan ennen kaikkea Suomen maasto, mutta myös teollisuuden heikkous.⁴⁵ Loppulausunto korostaa kuitenkin kehityksen merkitystä:

Vaikkakaan ei Suomessa yleensä voida ottaa suoranaista oppia useimmista uusista ulkomaiden yleissotatieteellisistä virtauksista, osoittaa niiden seuraaminen kuitenkin, että elämme par'aikaa suurta murroskautta,

⁴² Sahlgren, N. (1931): Aktiivinen hyökkäysvaunutorjunta. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 605-613; 605. Sahlgrenin kirjoitus keskittyy jalkaväen ja tykistön suorittamaan panssaritorjuntaan. Hän mainitsee "hyökkäysvaunutorjuntaan määrättyt aseet"; ei ole selvää mitä aseita Sahlgren tarkoittaa, koska Suomen armeijalla ei tiettävästi tuolloin ollut minkäänlaisia panssaritorjunta-aseita. Kyse on saattanut olla muutamista armeijan varastoissa olleista kevyistä jalkaväkitykeistä (Käkelä 45-46).

⁴³ Vrt. esim. Hannula (1931), Savonius (1934).

⁴⁴ Suomen Sotilasaikakauslehti (1932a): Nyky aikaisten hyökkäysvaunujen taktillinen ja operatiivinen käyttö Puna-armeijassa. Katsausosasto, s. 617-621; Habeck 111-112. Katsausosaston kirjoituksiin ei Sotilasaikakauslehdessä yleensä ole merkitty kirjoittajaa. Tynkkynen vaikuttaa ajoittavan panssarivaunujen itsenäisen käytön syviin operaatioihin väärin vasta myöhempiin ohjesääntöihin (32-34).

⁴⁵ Suomen Sotilasaikakauslehti (1932b): Tulevaisuuden sodankäynti – millainen se on? s. 680-692, 736-751; 750.

moottorivoiman laajaa soveltamista sodankäyntiin. Mitä se tulee vaikuttamaan strategiaan ja taktikkaan, siinä on kysymys, johon vastausta etsiessään useat ulkolaiset tunnetuimmat sotilashenkilöt koettavat nostaa esirippua, joka verhoaa tulevaisuuden sotaa.⁴⁶

Aineistossa on jo vuosikymmenen alussa nähtävissä tiettyjä epäilyksiä vakiintunutta käsitystä kohtaan, jonka mukaan suomalaisen maaston erityislaatu estäisi mekanisoidun sodankäynnin kokonaan. Samoin Neuvostoliiton armeijan mekanisaatiosta ja kehityksestä oltiin tietoisia.

Aikaisemman tutkimuksen mukaan käsitykset Neuvostoliiton muodostamasta uhasta muuttuivat olennaisesti vasta 1933, kun Moskovan sotilasiamies Aladár Paasonen raportoi puna-armeijan pitkälle viedystä mekanisaatiosta.⁴⁷ Paasonen kertoo muistelmissaan:

Sotilasiamiestoiminnassani koetin erityisesti seurata ilma-aseen ja panssarivoimien valtavaa kehitystä. Yhä useampia kaksi ja nelimoottorisia pommikoneita ilmaantui Moskovan ympäristön lentokentille. Panssarimuodostelmien kalusto oli kokoonpantu etupäässä englantilaisista Vickers- ja amerikkalaisista Christie-vaunuista. Kun olin sotaharjoituksissa todennut näiden modernien vaunujen hyvän liikkuvuuden maastossa, joka oli meikäläisen maaston tyyppistä, ehdotin yleisesikunnalle kokeitten järjestämistä Karjalan kannaksella, jotta kumottaisiin yleinen käsitys, että panssarivoimat eivät pystyisi liikkumaan suomalaisessa maastossa.⁴⁸

Käytännön toiminta niin panssarijoukkojen kuin panssarintorjunnankin vajavaisuuden korjaamiseksi oli itseasiassa alkanut jo ennen Paasonen ehdottamia kokeiluja. Vuoden 1933 lokakuussa Erillinen Hyökkäysvaunukomppania vastaanotti kokeilukäyttöön kolme Vickers-panssarivaunua; näistä hankittavaksi valittiin kuuden tonnin Vickers-vaunua. Hankinta toteutettiin, ja vaunut saapuivat Suomeen vuonna 1938, mutta aseistamattomina.⁴⁹ Samoin lokakuussa 1933 julkaistiin puolustusvoimien ensimmäinen panssarintorjuntaohje, jonka liitteessä käsiteltiin venäläisiä motomekanisoituja joukkoja ja niiden taistelutapaa. Ohjeessa esitettiin, ettei suomalainen maasto muodostanutkaan niin ylitsepääsemätöntä estettä vihollisen panssariaseelle kuin aiemmin luultiin. Panssarintorjuntaohjeen yhteydessä käskettiin

⁴⁶ Suomen Sotilasaikakauslehti 1932b, 750-751.

⁴⁷ Tynkkynen, 80.

⁴⁸ Paasonen, 73-74. Turtolalla ei ole elämäkerrassaan Paasonen muistelmien kertomukseen lisättävää (95-97).

⁴⁹ Hovilainen, 84-86. Turtola sekoittaa nämä kokeilut Kannaksella 1934 suoritettuihin (97).

myös panssarintorjuntakoulutuksen aloittaminen, johon sisältyi "hyökkäysvaunukiertueiden" uudelleen aloittaminen.⁵⁰ Ohjesääntökomitea oli käsitellyt panssarintorjunnan puutteita jo 1930.⁵¹

Joulukuussa 1933 käskettiin uusi kokeilusarja, jonka tarkoituksena oli selvittää panssarivaunujen liikkumiskykyä Kannaksen maastossa panssarintorjunnan näkökulmasta. Kokeilut alkoivat 1934, ja niiden tuloksena todettiin, että Karjalan kannaksen maastossa oli mahdollista käyttää lähes kaikkia panssarivaunutyypppejä, niin kesällä kuin talvellakin.⁵² Kokeiluissa käytettiin muutamaa uudempaa Vickers-mallista panssarivaunua, mutta kaluston pääosa oli Erillisen Hyökkäysvaunukomppanian Renault-vaunuja.⁵³ Käytännössä vuoden 1934 kokeiluissa siis toistettiin osin sellaisenaan vuoden 1920 kokeet, samoin tuloksin: samojen panssarivaunujen käyttö oli yhä mahdollista samassa maastossa.⁵⁴ Tällä kertaa tuloksiin reagoitiin toisin.

Sotilaslehdissä syntyi kokeilujen jälkeen aktiivinen ajatustenvaihto panssarijoukkojen ja moottoroitujen, ajan kielenkäytössä "motomekanisoitujen", joukkojen käytöstä Suomessa. 1934 Sotilasaikakauslehdessä julkaistiin Martti Terän kirjoitus otsikolla *Hyökkäysvaunut ja jalkaväki*, jossa nuorempana Hyökkäysvaunurykmentissä palvellut Terä käy läpi panssarisodankäynnin kehitystä muutamissa Euroopan valtioissa ja toimintamahdollisuuksia Suomessa. Hän pitää panssari- ja motomekanisoitujen joukkojen itsenäisiä operaatioita maaston vuoksi epätodennäköisinä, mutta panssarivaunujen käyttöä jalkaväen tukena todennäköisenä. Terä korostaa torjunta-aseen hankkimisen tarvetta.⁵⁵

Samana vuonna Tiede ja Ase -lehti julkaisi majuri Valo Nihtilän kirjoituksen *Puolustuksemme järjestyksen ja suorituksen tarkoituksenmukaisuus venäläisten hyökkäysperiaatteet huomioon ottaen*. Nihtilä käy läpi silloisen neuvostoliittolaisen ohjesäännön käsityksen hyökkäyksestä, korostaen "aivan viime vuosina" tapahtunutta kehitystä niin ilmavoimien, panssarivaunujen kuin tykistönkin osalta, ja kuinka puolustus tällaista hyökkäystä vastaan olisi järjestettävä. Hän kiinnittää huomiota puolustustaistelun suhteelliseen laiminlyöntiin rauhan ajan koulutuksessa ja

⁵⁰ Käkelä, 55, 61.

⁵¹ Tynkkynen, 80, viite 541.

⁵² Tynkkynen, 80-81.

⁵³ Hovilainen, 73-74, Kantakoski, 50-51. Vrt. Tynkkynen 80.

⁵⁴ Ks. s. 56.

⁵⁵ Terä, Martti (1935): *Hyökkäysvaunut ja jalkaväki*. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 266-271.

sotilaskirjallisuudessa. Erityisen mielenkiintoinen on hänen huomautuksensa panssarivaunujen käyttömahdollisuuksista: "Esiintyypä ulkolaisessa kirjallisuudessa erehdyttäviä mielipiteitä, joiden mukaan hyökkäysvaunujen käyttö metsässä olisi mahdotontakin." Nihtilä esittää puolustusasemien sijoittamista metsiin, koska metsät kuitenkin haittaavat niin avomaastoon tottuneen hyökkääjän toimintaa kuin kanavoivat panssarivaunujen etenemistä.⁵⁶ Nihtilä toimi artikkelin kirjoitusaikana Sotakorkeakoulun taktiikan opettajana ja oli hiljattain palannut opintomatkalta Ranskasta.⁵⁷

Panssarintorjunnasta Nihtilä esitti selvän kannan:

On selvää, että puolustuksemme ilman hyökkäysvaunujentorjunta-aseistusta on toivoton, joten koko tarkastelu perustuu siihen, että aseita ja välineitä on.⁵⁸

Samaa panssarintorjunnan välttämättömyyttä korostettiin useissa muissa vuosikymmenen puolenvälin kirjoituksissa. Tarvittavan torjunta-aseen kaliiberista ja muista ominaisuuksista väiteltiin aktiivisest, mutta keskustelussa oltiin yksimielisiä siitä, että panssarintorjunta-aseita oli hankittava ja panssarintorjuntaan varauduttava.⁵⁹

Nihtilä kirjoitti seuraavana vuonna myös Reserviupseerilehteen samasta aiheesta, otsikolla "*Vihollisen hyökkäys alkanut. Siihen osallistuu vallan tuhottomasti hyökkäysvaunuja.*" Artikkelisi esitteli reservin upseereille lyhyesti venäläisten hyökkäysvaunujen ominaisuuksia sekä niiden taktiikan periaatteita, ja antoi ohjeita puolustusaseman valintaan ja valmisteluun.

Sodan sattuessa otsikossa mainittu ilmoitus tulee olemaan varsin jokapäiväinen puhelimitse tai lähetin perille toimittama tervehdys etulinjasta. Näyttää siis olevan paikallaan, että jo näin rauhanaikana pyrimme selvittelemään itsellemme hyökkäysvaunujen käytön yhteydessä olevia kysymyksiä[.]⁶⁰

⁵⁶ Nihtilä, Valo (1935): Puolustuksemme järjestyksen ja suorituksen tarkoituksenmukaisuus venäläisten hyökkäysperiaatteet huomioon ottaen. Tiede ja Ase, s. 15-38; 15, 24.

⁵⁷ Kilkki, Pertti (1994): Valo Nihtilä - Päämajan eversti. WSOY, Porvoo; 14-15.

⁵⁸ Nihtilä 1935, 29.

⁵⁹ Raatikainen, Taavetti, Ahlfors, E. & Terä, Martti (1936): Hyökkäysvaunutorjunta tulella. Teknilliset perusedellytykset. Tiede ja Ase, s. 138-175; Wikman, Leo (1936): Ajatuksia hyökkäysvaunutorjunnasta. Sotilasaikakauslehti, s. 15-22; Salmio, Aatto & Arimo, Reino (1936): Pioneerien toiminta sulkupalveluksessa. Sotilasaikakauslehti, 605-614; K-n, J. (1936): Hyökkäysvaunutorjunta. Sotilasaikakauslehti, s. 721-725; Järvinen, Yrjö (1936): Väittelyä mekanisoitujen ja motomekanisoitujen joukkojen torjunnasta. Sotilasaikakauslehti, s. 764-768, Järvinen, Yrjö (1937a): Hyökkäysvaunutorjunnasta edelleenkin. Sotilasaikakauslehti, 76-86, Terä, Martti (1937): Taktiikka ja asetekniikka. (Keskustelua taktikon kanssa). Sotilasaikakauslehti, s. 67-75; Sotilasaikakauslehti (1937): Jalkaväen hyökkäysvaunutorjuntataktiikka. Katsausosasto, s. 505-511.

⁶⁰ Nihtilä, Valo (1936): "Vihollisen hyökkäys alkanut. Siihen osallistuu vallan tuhottomasti hyökkäysvaunuja." Reserviupseerilehti 2/1936.

Neuvostoliiton panssariasetta esitteli yksityiskohtaisemmin Yrjö Järvinen vuonna 1937 julkaistussa teoksessaan *Panssarijoukot ja venäläinen panssaritaktiikka*. Järvinen toteaa panssariaseen kehityksestä: "Kieltämättä on meillä tähän saakka suhtauduttu asiaan liian pintapuolisesti."⁶¹ Hän vetoaa samaan kansallisen sotataidon diskurssiin kuin Halsti metsätaistelussa:

Tälläkin alalla olisi meidän ryhdyttävä luomaan jotakin omaperäistä. Siinä meille avautuukin varsin laaja ja mielenkiintoinen tutkimusala. Maastomme on siksi erikoinen verrattuna keskieurooppalaiseen, että vastustajan puolella huippuunsa kehitetty koneistaminen siitä johtuvine ilmeisine heikkouksineen voi tarjota meille arvaamattomia mahdollisuuksia, kuitenkin edellyttäen, että tunnemme nuo heikkoudet, että osaamme käyttää niitä hyväksemme ja että meillä on ainakin vähimmät vaatimukset täyttävä hv.-torjunta-aseistus.⁶²

Samoin ajatus omien motomekanisoitujen joukkojen perustamisesta esiintyi jo Gunnar Heinrichsin artikkelissa *Motomekanisointi ja liike* vuonna 1936.⁶³ Nimimerkillä —s julkaistussa kirjoituksessa *Panssarijoukoista sodan alkuvaiheessa* oli 1935 hahmoteltu kunnianhimoisiakin tehtäviä omille panssarijoukoille.⁶⁴ Keskustelu alkoi toden teolla Wolf Halstin kirjoituksesta *Moto-mekanisoidut joukot suomalaiselta kannalta katsottuna*⁶⁵, jota kommentoi positiivisesti majuri Osmo Selinheimo.⁶⁶ Halsti palasi itse myös aiheeseen seuraavana vuonna.⁶⁷

Kokonaisuutena suomalainen panssariajattelu muuttuu jyrkästi 1930-luvulla. Vuosikymmenen puolenvälin jälkeen sotilasaikakauslehtien kirjoituksissa vallitsee päinvastainen käsitys kuin edellisellä vuosikymmenellä: panssarivaunujen toimintamahdollisuudet suomalaisessa maastossa otetaan itsestäänselvyytenä. Valo Nihtilä jopa leimaa käsityksen panssarivaunujen käyttökelvottomuudesta ulkomaalaisen kirjallisuuden erehdykseksi! Neuvostoliiton armeijan oletetaan

⁶¹ Järvinen 1937b, 7-8.

⁶² Järvinen 1937b, 8.

⁶³ Heinrichs, Gunnar (1936): *Motomekanisointi ja liike*. Sotilasaikakauslehti, s. 494-498. Heinrichs oli aiemmin toiminut Autopataljoonan komentajana sekä siviilimoottoriajoneuvojen takavarikointia koskevaa lakiehdotusta laatineen toimikunnan puheenjohtajana.

⁶⁴ —s (1935): *Panssarijoukoista sodan alkuvaiheessa*. Sotilasaikakauslehti, s. 371-378. Jos kirjoitus on Heinrichsin käsialaa, ei ole selvää miksi hän esiintyi nimimerkillä.

⁶⁵ Hagman [Halsti], Wolf (1936): *Moto-mekanisoidut joukot suomalaiselta kannalta katsottuna*. Sotilasaikakauslehti, s. 637-656.

⁶⁶ Selinheimo, Osmo (1936): *Vieläkin motomekanisoiduista joukoista suomalaiselta kannalta katsottuna*. Sotilasaikakauslehti, s. 769-774.

⁶⁷ Halsti, Wolf (1937b): *Vielä muutamia näkökohtia moto-mek.joukoista suomalaiselta kannalta katsottuna*. Sotilasaikakauslehti 214-217.

mahdollisessa sodassa käyttävän panssarijoukkoja, ja myös mahdollisuuksia niin omille panssari- kuin moottoroiduille joukoille nähdään. Käytännössä panssarijoukkojen uudistamista tai panssarintorjunnan merkittävää vahventamista ei kuitenkaan ehditty toteuttaa ennen talvisodan syttymistä.

4.4 Johtopäätökset

Virossa oli 1930-luvun alussa suhtauduttu äärimmäisen pessimistisesti maan armeijan mahdollisuuksiin puolustautua Neuvostoliiton nopeasti mekanisoituvia asevoimia vastaan. Ajateltiin, että armeijan taistelun oli perustuttava nopeasti vetäytyvään viivytykseen rajoilta syvemmällä oleviin puolustusasemiin. Kenraali Johan Laidoner ja kenraaliluutnantti Nikolai Reek nimittivät tätä ajattelutapaa poleemisesti "panssarivaunopsykoosiksi" ja "perääntymispsykoosiksi". Virossa näitä ajatusmalleja vastaan ryhdyttiin määrätietoisesti taistelemaan sekä tiedotustyöllä että panssarintorjunnan kehittämällä.⁶⁸

Samassa hengessä voi polemisoida, että Suomenlahden pohjoispuolella toimiva armeija oli "metsäpsykoosin" ja "hyökkäyspsykoosin" vallassa. Jos virolaiset yliarvioivat puna-armeijan mekanisoitujen joukkojen uhan ja aliarvioivat omat mahdollisuutensa vastarintaan, toimittiin Suomessa päinvastoin. Martti Turtola on arvioinut Aladár Paasonen vuonna 1936 sotakorkeakoulun taktiikan opettajana laatimia harjoitustehtäviä seuraavasti:

Näistä tehtävistä ilmenee selvästi, että Paasonen – kuten monivuotinen esimiehensä kenraali Öhquist – kuvitteli, että Karjalankannaksella käytäisiin liikuntasotaa, jossa operoitaisiin hyökkäyksillä ja vastahyökkäyksillä. Tämä oli erityisesti jääkäriupseeriston hellimää ylioptimismia. -- Suomessa, tässä tapauksessa Sotakorkeakoulun apulaisjohtajalla, ei ollut mitään käsitystä siitä, kuinka suunnattomia joukkojenkeskityksiä puna-armeija kykenisi tekemään tälle runsaiden teiden ja rautatielinjojen halkomalle suppealle alueelle.⁶⁹

Vaikka Paasonen oli vahvasti tietoinen Neuvostoliiton panssariaseen muodostamasta uhasta, olivat hänen harjoitustehtävänsä silti Turtolan arvion mukaan ylioptimistisia:

Hämmästyttävää on se usko, että suomalaiset joukot pystyisivät noin vain

⁶⁸ Leskinen, Jari (1997): Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930-1939. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 44-47, 75-81.

⁶⁹ Turtola, 103-105, 107. Tsaarin armeijan kenraali Adaridi oli 1920-luvulla nähnyt joukkojen keskitysmahdollisuudet Kannaksella samoin; ks. 55-56.

pysäyttämään motomekanisoidun puna-armeijan hyökkäyksen, kun tiedämme, ettei Suomella vuosina 1935-1937 ollut käytännöllisesti katsoen lainkaan panssaritorjuntaa. Boforsin 37 mm:n tykit tulivat käyttöön vasta myöhemmin. Millä aseilla neuvostopanssarit oli Paasonen harjoitustehtävissä tarkoitus pysäyttää?⁷⁰

Tämän tutkimuksen aineisto osoittaa, ettei Paasonen ollut optimismissaan yksin. Vaikka käsitykset Neuvostoliiton armeijan iskukyvyistä ja varustuksesta muuttuivat 1930-luvun kuluessa selvästi realistisemmaksi, ja 20-luvulla hallitsevaksi noussut käsitys maaston erityisominaisuuksista haastettiin, oli puolustusvoimien doktriinin muutos hyökkäyksellisestä puolustukselliseksi talvisodan syttyessä vielä selvästi kesken. Samoin vaikka saksalaisvaikutteista irtautuminen oli aloitettu, ei maavoimien organisaatioiden uudistus ollut vielä edistynyt merkittävästi. Metsätaisteluohjesääntökin jäi julkaisematta ennen sotaa.

Panssariajattelussa taas oli tapahtunut selkeä muutos: panssarivaunujen käyttömahdollisuudet Suomen maastossa tiedostettiin, ja 20-luvulla täydellisesti laiminlyödyn panssarintorjunnan tarve tuotiin selvästi julki. Panssarivaunujen käyttö nähtiin sekä mahdollisena että todennäköisenä. Torjunta-aseiden ja uuden panssarivaunukaluston hankinnoissa kuitenkin epäonnistuttiin.

Miksi suomalainen panssariajattelu muuttui? Laajamittainen panssarijoukkojen kehittäminen alkoi Neuvostoliitossa jo 1928. Paasosesta tuli Moskovan sotilasasiamies 1930. Aineiston perusteella on selvää, että Neuvostoliiton armeijan mekanisoinnista oltiin julkisestikin tietoisia ennen Paasonen raporttia ja Kannaksen kokeiluja. Samoin oman panssarintorjunnan puutteet oli tiedostettu jo vuosia aiemmin. Toisaalta Hyökkäysvaunurykmentti oli jo vuodesta 1919 eteenpäin kerännyt käytännön kokemuksia panssarivaunujen käytöstä Suomen maastossa. Kun Osmo Selinheimo kirjoituksessaan 1936 toteaa, että "hyökkäysvaunujen mahdollisuudet *aselajina* ovat suurelle osalle maaseutuvaruskuntien upseeristoakin melko tuntemattomat"⁷¹, niin edellisellä vuosikymmenellä näin ei Hyökkäysvaunurykmentin aktiivisen "kiertuetoiminnan" vuoksi suinkaan ollut.⁷² Miksei tämä käytännön kokemus ollut johtanut maastokäsityksen ja panssariajattelun uudelleenarviointiin? Miksi oli

⁷⁰ Turtola, 106.

⁷¹ Selinheimo, 769. Kursivointi alkuperäisessä.

⁷² ks. s. 56.

osoitettava uudelleen, että samat panssarivaunut kykenivät toimimaan Suomen maastossa?

Barry Posenin teorian mukaan organisaatioteorian, eli asevoimien sisäisten tekijöiden, synnyttämät doktriinit ovat yleensä hyökkäyksellisiä, pysähtyneitä ja huonosti integroituja valtion laajempaan turvallisuuspolitiikkaan. Posenin teorian voi sanoa kuvaavan suomalaista panssariajattelua ennen 1930-luvun murrosta. Hän esittää, että kansainvälisen voimatasapainon muutos voi muuttaa doktriinia edistysellisemmäksi ja paremmin integroiduksi. Avainasemassa muutoksen luomisessa ovat siviilipoliitikot, jotka puuttuvat asevoimien sisäiseen päätöksentekoon.⁷³ Posenin teoria ei kuvaa suomalaisen panssariajattelun muutosta tyydyttävästi. Mitään merkkejä siitä, että siviilien väliintulo armeijan päätöksentekoon olisi ollut ratkaisevaa tai edes lainkaan tapahtunut, ei ole. Teorian pohjalta ei myöskään ole mahdollista selittää, miksi muutos ajattelussa tapahtuu juuri silloin kuin se tapahtuu.

Elizabeth Kier on korostanut, etteivät sotilasorganisaatiot vastaa ulkoisiin haasteisiin säännönmukaisesti. Ratkaisevaa on se, miten kunkin armeijan tai vastaavan organisaation sotilaallinen kulttuuri käsittää ympäristön ja siinä tapahtuvat muutokset.⁷⁴ Esitän, että suomalaisen panssariajattelun muutos 1930-luvulla on osa laajempaa suomalaisen sotilaallisen kulttuurin muutosta. Tässä tutkimuksessa käsitellyn aineiston perusteella ei ole selvää, mistä muutos alunperin lähtee liikkeelle. Wolf Halsti paikantaa, toki jälkiviisaasti, oman kokemuksensa käytännön koulutustoimintaan:

Kun tämän kirjoituksen laatija aikoinaan astui Kadettikoulusta elävään elämään ja joutui johtamaan joukkoja suomalaisessa maastossa, kävi hänelle ennen pitkää selväksi, että jokin seikka oli vinossa. Suositellut menettelytavat ja muodot eivät tuottaneet kunnollisia tuloksia ja eräät ohjesääntöjen määräykset olivat suorastaan mahdottomia toteuttaa.⁷⁵

Voi olla merkittävää, että moni aiempaa ajattelua kärkevästi arvostellut tai jo 20-luvulla panssarijoukkoihin positiivisesti suhtautunut oli taustaltaan kadettiupseeri, ei jääkäri: mm. Muukkonen, Terä, Lorentz ja Halsti. He eivät todennäköisesti ole enää käsittäneet sotataittoa jääkäriupseeri Öhqvistin tavoin terveen saksalaisuuden ja rappeutuneen

⁷³ Posen, 59-60.

⁷⁴ Kier, 66-67.

⁷⁵ Halsti, Wolf (1939): Metsätaistelussa käytettävistä menetelmistä ja muodoista. Sotilasaikakauslehti, 541-568, 542.

venäläisyyden välisenä kamppailuna⁷⁶, vaan heille myös saksalaiset vaikutteet saattoivat näyttäytyä vieraina. Tätä hypoteesia tukee se, että maastokäsityksen ja panssariajattelun muutosta edeltää puolustusvoimien saksalaissuuntauksen kritiikin nousu. Kun asevoimien kulttuuri kriisiytyi, oli mahdollista tarkastella myös maastokäsitystä ja vakiintunutta näkemystä panssarivaunujen käyttömahdollisuuksista kriittisesti. Vuoden 1933-34 kokeilujen tulokset sopivat uuteen ajattelutapaan, joten ne voitiin hyväksyä doktriinin perustaksi. Ajattelun muuttuminen ei kuitenkaan ehtinyt välittyä käytäntöön, ja talvisodan syttyessä Suomen armeijan panssarijoukot ja panssarintorjunta olivat yhä selvästi vajavaisia.

⁷⁶ Laaksonen 69.

5 Yhteenveto ja reflektio

Mitä siis tapahtui suomalaisille panssarijoukoille? Vuonna 1919 Suomen panssarijoukot olivat olleet Pohjois-Euroopan vahvimmat; vuonna 1939 puolustusvoimat taisteli "käytännöllisesti katsoen ilman panssarivaunuja", ja "käytännöllisesti katsoen ilman panssarintorjunta-aseistusta".¹ Aikaisempi tutkimus on selittänyt panssarijoukkojen sekä panssarintorjunnan laiminlyöntiä vanhan väen upseerien maastokäsityksellä, mutta tämä selitys on riittämätön. Maastokäsitys on keskeisessä roolissa panssariajattelussa, mutta osana laajempaa transnationaalista keskustelua suomalaisesta kansallisesta sotataidosta ja sotilasmaantieteestä. Sotilaallisen doktriinin tehtävänä ei ollut vain maanpuolustuksen tekninen toteuttaminen, mutta myös kansallisen identiteetin luominen rakentamalla vastakkainasettelua suomalaisuuden ja ulkolaisuuden välillä. Tämä kansakunnan rakentamisen tehtävä aiheutti Suomen maaston erityisominaisuuksien liioittelun, joka johti väärään käsitykseen panssarivaunujen käyttökelvottomuudesta.

Suomalainen panssariajattelu jakautuu aineiston perusteella kolmeen eri jaksoon. Hyökkäysvaunurykmentin perustamisen jälkeen suomalaisissa sotilasaikakauslehdissä käytiin keskustelua sodankäynnin uuden kehityksen, "konesodan", ja sen välineiden soveltuvuudesta Suomeen. Monet upseerit epäilivät, oliko lainkaan mahdollista käydä konesotaa Suomessa, koska Suomen maasto nähtiin täysin erilaisena kuin Keski-Euroopan, josta uusien teknologioiden ja taktisten oppien katsottiin olevan peräisin. Toiset, pääasiassa Hyökkäysvaunurykmentissä palvelleet upseerit pyrkivät tuomaan julki käytännön kokemuksia panssarivaunujen käytöstä Suomessa ja uuden aselajin mahdollisuuksia.

Pian vuoden 1924 "jääkärikapinan" jälkeen keskustelu panssarisodankäynnistä kuihtuu. Aineiston perusteella käsitys Suomen sotilasmaantieteellisestä erikoislaadusta muodostuu konsensukseksi, ja panssarisodankäyntiä ei nähdä mahdollisena. Niin panssarijoukkojen kuin panssarintorjunnankin kehittäminen laiminlyödään täydellisesti. 1930-luvulle tultaessa puolustusvoimilla ei ole lähes minkäänlaista panssarintorjuntakykyä.

¹ Hovilainen, 133; Tynkkynen, 171.

Panssariajattelun kolmas jakso alkaa 1930-luvulla, kun aikaisempi konsensus murtuu. Keskustelua hallinnut käsitys Suomen maaston erityislaadusta muuttuu: maastoa ei enää nähdä täysin käyttökelvottomana panssarisodankäyntiin. Hyvin pian Neuvostoliiton panssariaseen uhka ja panssarintorjunnan tarve näyttävät itsestäänselvyyksinä, joita ei enää ole erikseen perusteltava.

Aikaisempi tutkimus on selittänyt tätä muutosta kasvaneella tietoisuudella Neuvostoliiton maavoimien mekanisaatiosta sekä 1930-luvulla tehdyillä panssarivaunukokeiluilla. Tämän tutkimuksen perusteella tätä selitystä ei voi pitää tyydyttävänä. Neuvostoliiton teollistuminen ja maavoimien mekanisaatio alkoivat kauan ennen panssariajattelun muutosta, ja niistä myös tiedettiin Suomessa. Samoin 1930-luvun kokeiluilla ei ole selitysoimaa, koska vuonna 1920 tehtiin samanlaiset kokeilut pitkälti samalla kalustolla, jolla kerättiin myös laajasti käytännön kokemusta 20-luvun aikana. Jos käytännön tieto panssarivaunujen toimintamahdollisuuksista Suomen maastossa riittäisi muuttamaan panssariajattelua, ei koko 20-luvun lopun konsensus olisi koskaan voinut syntyä.

Jyrkän kielteistä suhtautumista panssarisodankäyntiin on aiemmassa tutkimuksessa ja kirjallisuudessa selitetty Venäjän armeijassa palvelleiden suomalaisten "tsaarinupseerien" vihamielisyydellä panssariasetta vastaan. Osoitan tämän tutkimuksen toisessa luvussa, ettei tämä väite pidä paikkansa. Suomen panssarijoukot perustetaan tsaarinupseerien aikana, ja sen jälkeen kun heidät on syrjäytetty alkaa panssariaseen kehityksen laiminlyönti. Käsitys panssarivaunujen soveltumattomuudesta Suomeen on huipussaan jääkäriupseerien vaikutusvallan huippuaikana. Se murtuu pitkälti kadettiupseerien toimesta, aikana jolloin jääkärijohtoisen armeijan saksalaisvaikutteisiin aletaan suhtautua kriittisesti. Tämä tapahtumaketju olisi mahdoton jos vähättelevä suhtautuminen panssariaseeseen olisi tsaarinupseerien erityisominaisuus. Käsitys tsaarinupseerien asenteista perustuu jääkärikenraali Aarne Sihvon muistelmateokseen; Sihvo oli urallaan osallinen moniin poliittisiin kiistakysymyksiin, etenkin Venäjän armeijassa palvelleita vanhempia upseereja vastaan. Väite tsaarinupseerien vihamielisyydestä vaikuttaa poliittisesti motivoituneelta.

Käsitys panssarivaunujen käyttökelvottomuudesta Suomessa oli empiirisesti väärä. Miksi se juurtui niin syvästi puolustusvoimien ajatteluun? Esitin tutkimuksen

ensimmäisessä luvussa James Scottin teoksen pohjalta, että valtio joutuu luomaan abstrakteja malleja toimintansa kohteista voidakseen tehdä suunnitelmia. Yksi tällainen malli on puolustusvoimien käsitys maaston sotilasmaantieteellisistä ominaisuuksista. Maantieteellisen tiedon tuottaminen ei ole puolueeton empirinen prosessi, vaan diskursiivista ja poliittista toimintaa. Aineiston diskurssianalyttinen ja transnationaalinen lähiluku osoittaa, että Suomen maantiede nähtiin keskeisenä Suomea muusta Euroopasta erottavana ominaisuutena. Aatehistoriallisen taustoituksen kautta totean, että tällainen maantieteellinen näkemys oli tutkimusaikana jo kauan ollut osa suomalaista nationalismia. Sotilaskoulutuksen tehtävä ei ole koskaan Suomessa ollut vain sotilaallisten taitojen välittäminen, vaan myös kansalaisuuden ja identiteetin rakentaminen. Käsitys Suomen maaston erityislaadusta oli olennainen osa suomalaisen kansallisen identiteetin rakentamista. Näin myös panssarisodankäyntiä päädyttiin arvioimaan sen soveltavuudella suomalaisen nationalismin maastokäsitykseen.

Pyrkimykseni noudattaa ensimmäisessä luvussa esittelemääni vahvan reflektion periaatetta johti minut laajentamaan tutkimuksen aineistoa suomalaista maastoa yleisemmin käsitteleviin kirjoituksiin. Tämä osoittautui palkitsevaksi tutkiessani panssariajattelun kehitystä 1930-luvulla. Neljännessä luvussa osoitin, että panssariajattelun murros nivoutuu laajempaan kulttuuriseen muutokseen puolustusvoimissa sekä etenkin edellistä vuosikymmentä hallinneen maastokäsityksen muuttumiseen. Jääkärijohtoisen armeijan käsitykset metsän sotilasmaantieteellisistä ominaisuuksista, niin maaston soveltavuudesta hyökkäykseen tai puolustukseen kuin tykistötulen tehosta metsässä, joutuivat kriittisen tarkastelun kohteeksi. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella ei ole mahdollista osoittaa mistä ja miksi kulttuurinen muutos alkaa. Ajallisesti ensimmäisenä vaikuttaa alkaneen puolustusvoimia hallinneen saksalaissuuntauksen kritiikki, sekä maavoimien organisaation uudelleenarviointi. Tätä seurasi panssariajattelun hyvin nopea muutos, kun aiemmin sivuutettu käytännön kokemus panssarivaunujen käytöstä Suomessa hyväksyttiin jälleen.

Barry Posenin esittämä teoria doktriinin muodostumisesta ennustaa, että doktriini muuttuu organisaatioteorian eli asevoimien sisäisten tekijöiden hallitsemasta voimatasapainoteorian hallitsemaksi ennen kaikkea sitä kautta, että poliitikot

puuttuvat asevoimien toimintaan. Tästä ei ole suomalaisen panssariajattelun tapauksessa havaittavissa merkkejä. Posenin teoria ei myöskään selitä miksi muutos tapahtuu silloin, kuin se tapahtuu. Sitävastoin Elizabeth Kierin esittämä näkemys, jonka mukaan asevoimien kulttuuri määrittää sen, millaisia doktrinaalisia ratkaisuja ongelmiin, ja ylipäänsä millaisia ongelmia ne "näkevät", on uskottava selitys suomalaisen panssariajattelun muutokselle. Panssariajattelu on ollut sidoksissa laajempaan kulttuuriin ja ajatteluun asevoimissa, jota ei voi erottaa laajemmista poliittisista ja kulttuurisista virtauksista. Perinpohjainen selvitys upseeriston asenteista konesotaa ja panssarisodankäyntiä kohtaan vaatisi paljon tätä tutkimusta syvemmän katsauksen niin 1920-30 -lukujen aate- ja kulttuurihistoriaan sekä upseerien taustoihin ja ajatteluun. Vaikuttaa kuitenkin selvältä, että kulttuurin muutos muuttaa myös doktriinia.

Aikaisempi tutkimus suomalaisten panssarijoukkojen ja taktiikan kehityksestä on ollut selvästi vajavaista irrottaessaan panssariajattelun ja -taktiikan laajemmasta aatehistoriallisesta asiayhteydestä. Nähdäkseni sotilaallisen ajattelun tarkasteleminen osana laajempaa aatehistoriaa on ollut hedelmällistä, ja sillä on selitysvoimaa doktriinin kehitykseen.

Aineistoni tekstit rakentavat suomalaista panssariajattelua nationalistisesta näkökulmasta. Kun aineistoa tarkastelee kokonaisuutena transnationaalista näkökulmasta, sitä hallitsee diskurssi kansallisesta ja ulkolaisesta sekä näiden vastakkainasettelu. Pääsääntöisesti kansallinen nähdään hyvänä ja aitona, ja ulkolainen epäilyttävänä ja keinotekoisena. Doktriinin kehittämisen keskeisenä tehtävänä nähdään kauttaaltaan erityisen kansallisen sotataidon kehittäminen, joka hyödyntää "ulkomaalaisia oppeja" mutta on perusluonteeltaan kansallinen ja autenttinen. Tämä puhetapa on heijastunut myös aikaisempaan tutkimukseen doktriinin kehityksestä, joka pitkälti hyväksyy tämän jaottelun sellaisenaan. Kriittisen diskurssianalyttinen lukutapa kuitenkin osoittaa, että se, mitä milloinkin pidetään kansallisena, vaihtelee. 1920-luvulla puhe sodan koneistumisesta ja uusista sotateknisistä välineistä pyrittiin esittämään ulkomaalaisperäisenä, vastakkaisena aidolle suomalaiselle sotataidolle. Panssariajattelun muutoksen jälkeen samat opinkappaleet, jotka olivat edellisellä vuosikymmenellä edustaneet kansallisuutta, leimattiin ulkomaalaisten vaikutteiden matkimiseksi. Tässä mielessä aineistossa näkyy selvästi Carol Cohnin esittämä suljetun

kielellisen järjestelmän logiikka: kirjoitusten omilla ehdoilla tarkasteltuna suomalaisen taktiikan kehitys näyttäytyy kansallisen aitouden voittokulkuna, jossa vierasperäisiä vaikutteita on osattu kokoajan etevämmin karsia pois. Todellinen kehitys jää piiloon.

Kokonaisuutena siis aikaisemman kirjallisuuden panssarijoukkojen historiikkitraditiosta peräisin oleva näkemys, jonka mukaan 1920-luvulla vallinnut käsitys suomalaisen maaston sotilasmaantieteellisistä ominaisuuksista hallitsi panssariajattelua, on oikea. Aiempi tutkimus ei kuitenkaan ole pystynyt selittämään sitä, mistä tämä maastokäsitys on peräisin ja miksi se muodostuu hallitsevaksi. Sen yhdistäminen erityisesti Venäjän armeijassa palvelleisiin "tsaarinupseereihin" on tämän tutkimuksen aineiston perusteella väärä. Samoin käsitys maastokäsityksen muuttumisesta on ollut vajavainen.

Koen tutkimukseni olleen onnistunut. Sen aikana on kuitenkin korostunut se, kuinka huonosti suomalaista sotilaallista kulttuuria ja ajattelua tunnetaan. Aihe vaatii nähdäkseni lisää aatehistoriallista tutkimusta.

Liite 1: Aineisto jaoteltuna

Taulukko 2: Aineisto ilmestymisvuosittain

Vuosi	Panssarisota-aiheiset	Maastoaiheiset	Muut	Yhteensä
1921	-	-	1	1
1922	2	1	1	4
1923	-	-	1	1
1924	3	1	1	5
1925	5	-	1	6
1926	1	1	1	3
1927	2	1	-	3
1928	1	1	-	2
1929	-	1	-	1
1930	-	-	2	2
1931	1	2	-	3
1932	2	1	-	3
1933	-	-	-	-
1934	3	2	-	5
1935	2	1	-	3
1936	13	2	2	17
1937	7	1	1	9
1938	2	1	-	3
1939	2	1	-	3
yhteensä	46	17	11	74

Lähteet: Suomen Sotilasaikakauslehti, vuosikerrat 1920-1939; Sana ja Miekka, vuosikerrat 1924-1929; Reserviupseerilehti, vuosikerrat 1933-1939; Tiede ja Ase, vuosikerrat 1933-1939.

Lähteet

Aineisto

Aikakauslehdet

Suomen Sotilasaikakauslehti, vuosikerrat 1920-1939
Sana ja Miekka, vuosikerrat 1924-1929
Reserviupseerilehti, vuosikerrat 1933-1939
Tiede ja Ase, vuosikerrat 1933-1939

Lainatut artikkelit

Artikkelien kirjoittajista on aineistossa pääasiassa ilmoitettu vain sukunimi ja sotilasarvo. Kirjoittajien etunimet ja alaviitteissä esitetyt henkilötiedot ovat peräisin Puolustusministeriön sotahistoriallisen toimiston laatimasta *Suomen jääkärien elämäkerrastosta* (WSOY 1938) ja Kadettikunta ry:n teoksesta *Kadettiupseerit 1920-2010* (2007). Niissä tapauksissa, joissa tarkempia henkilötietoja ei ole löytynyt, on kirjoitusasu jätetty alkuperäiseksi.

Alfthan, Harry (1923): Är kavalleriet liksom förut ett outhärligt vapenslag? Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 53-57.

Borgman, F. W. (1933): Asema- vaiko liikuntasota? II: Mekanoinnin vaikutus taktiikkaan ottaen erikoisesti huomioon Suomen olosuhteet. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 353-360.

Grönroos, W. E. T. (1924): Rintamantakainen konearmeija. Sana ja Miekka 9/1924.

H. (1927): Mietteitä laajojen metsäalueiden vaikutuksesta sotatoimiin. Sana ja Miekka 7/1927.

Hagman [Halsti], Wolf (1936): Moto-mekanisoidut joukot suomalaiselta kannalta katsottuna. Sotilasaikakauslehti, s. 637-656.

Halsti, Wolf (1937a): Keski-eurooppalaisesta ja suomalaisesta taktiikasta ja organisaatiosta. Sotilasaikakauslehti, 263-274, 323-334.

Halsti, Wolf (1937b): Vielä muutamia näkökohtia moto-mek.joukoista suomalaiselta kannalta katsottuna. Sotilasaikakauslehti 214-217.

Halsti, Wolf (1939): Metsätaistelussa käytettävistä menetelmistä ja muodoista. Sotilasaikakauslehti, 541-568.

Hanell, Edvard (1929): Maasto meillä ja Keski-Euroopassa; vertailuja taktillisessa suhteessa. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 337-351.

- Hannula, Erkki (1931): Maastomme laatu ja jalkaväkemme aseistus. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 63-76.
- Heinrichs, Gunnar (1936): Motomekanisointi ja liike. Sotilasaikakauslehti, s. 494-498.
- Holmström, A. (1926): Tanksvapnets utveckling. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 123-125.
- Julenius, K. K. (1936): Tykistön toimintamahdollisuuksista metsämaastossa. Sotilasaikakauslehti, s. 657-664.
- Järvinen, Yrjö (1934): Puolustuslohkojen leveydet meikäläisillä yksiköillä ja yhtymillä. Tiede ja Ase, s. 72-105.
- Järvinen, Yrjö (1935): Näkökohtia metsästä ja avomaastosta taistelumaastona. Suomen Sotilasaikakauslehti, 73-80.
- Järvinen, Yrjö (1936): Väittelyä mekanisoitujen ja motomekanisoitujen joukkojen torjunnasta. Sotilasaikakauslehti, s. 764-768.
- Järvinen, Yrjö (1937a): Hyökkäysvaunutorjunnasta edelleenkin. Sotilasaikakauslehti, 76-86.
- Karikoski, Väinö (1922): Kysymys koneellisen tulivoiman ja elävänvoiman välisestä suhteesta maassamme. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 335-341.
- K-n, J. (1936): Hyökkäysvaunutorjunta. Sotilasaikakauslehti, s. 721-725
- Lorentz, Richard (1926): Olosuhteistamme ja taktiikastamme. Sana ja Miekka 2/1926.
- Martola, A.E. (1926): Puolustuslaitoksemme järjestelyn perusteista. Osa II. Sana ja Miekka 9/1926.
- Muukkonen, Antero (1924): Onko hyökkäysvaunuilla mitään tulevaisuutta meillä? Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 223-226.
- Muukkonen, Antero (1925a): Tarvitaanko Suomessa hyökkäysvaunuja. Sana ja Miekka 7/1925.
- Muukkonen, Antero (1925b): Millainen on tulevaisuuden hyökkäysvaunu? Sana ja Miekka 9/1925.
- Muukkonen, Antero (1925c): H-vaunujen käytöstä. Sana ja Miekka 10/1925.
- Muukkonen, Antero (1925d): Puolustustaistelu h-vaunuja vastaan. Suomen Sotilasaikakauslehti 1925, s. 226-233, 242-246.

Muukkonen, Antero (1927): Hyökkäysvaunut. Sana ja Miekka 12/1927.

Nihtilä, Valo (1935): Puolustuksemme järjestyksen ja suorituksen tarkoituksenmukaisuus venäläisten hyökkäysperiaatteet huomioon ottaen. Tiede ja Ase, s. 15-38.

Nihtilä, Valo (1936): "Vihollisen hyökkäys alkanut. Siihen osallistuu vallan tuhattomasti hyökkäysvaunuja." Reserviupseerilehti 2/1936.

Olkkonen, Matti (1922): Vähän uuden kouluutussuunnan perusteista. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 332-335.

Pajari, Aaro (1930): Terve järki taktillisen ajattelun perustaksi! Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 315-322.

Pylkkänen, Kosti & Indola, Arthur (1921): Tankki eli hyökkäysvaunu. Suomen Sotilas 1, 2, 4, 7, 10-11, 13 ja 14/1921.

Raatikainen, Hjalmar (1934): Taktiikka Suomen vapaussodassa. Tiede ja Ase, s. 5-46.

Raatikainen, Taavetti, Ahlfors, E. & Terä, Martti (1936): Hyökkäysvaunutorjunta tulella. Teknilliset perusedellytykset. Tiede ja Ase, s. 138-175.

Relander, Ilmari (1925): Muutamia mietteitä ratsuväestämme. Sana ja Miekka 21/1925.

Sahlgren, N. (1931): Aktiivinen hyökkäysvaunutorjunta. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 605-613.

Salmio, Aatto & Arimo, Reino (1936): Pioneerien toiminta sulkupalveluksessa. Sotilasaikakauslehti, 605-614.

Sana ja Miekka 14/1924, Aselajit seuraavassa suursodassa.

Sana ja Miekka 19/1924, Metsät ja maanpuolustus.

Sana ja Miekka 20/1926, Hyökkäysvaunu-uutisia.

Savonius, Kai (1934): Armeijamme omaperäiseksi. Tiede ja Ase, s. 48-71.

Selinheimo, Osmo (1936): Vieläkin motomekanisoiduista joukoista suomalaiselta kannalta katsottuna. Sotilasaikakauslehti, s. 769-774.

Sihvo, Aarne (1922a): Hyökkäysvaunujen merkitys maailmansodassa. Suomen Sotilas 20-21/1922.

Snellman, G. (1931): Maastomme vaikutus tykistötulen tehoon. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 290-307.

Sotilasaikakauslehti (1937): Jalkaväen hyökkäysvaunutorjuntataktiikka. Katsausosasto, s. 505-511.

Sundman, Viktor (1934): Metsä taistelumaastona. Arvostellaanko sitä meillä oikein? Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 573-588.

Suomen Sotilasaikakauslehti (1932a): Nykyaikaisten hyökkäysvaunujen taktillinen ja operatiivinen käyttö Puna-armeijassa. Katsausosasto, s. 617-621.

Suomen Sotilasaikakauslehti (1932b): Tulevaisuuden sodankäynti – millainen se on? s. 680-692, 736-751.

Susitaival, Paavo (1928): Suomen metsien sotilaalliset ominaisuudet. Sana ja Miekka 8/1928.

Talvela, Paavo (1928): Konearmeija. YE:ssä pidetty selostus engl. kirjasta "The Remaking of modern Armies". Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 96-102, 181-187.

Terä, Martti (1924): Sananen "taisteluvaunukysymyksestä". Sana ja Miekka 21/1924.

Terä, Martti (1935): Hyökkäysvaunut ja jalkaväki. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 266-271.

Terä, Martti (1937): Taktiikka ja asetekniikka. (Keskustelua taktikon kanssa). Sotilasaikakauslehti, s. 67-75.

Tomson, J. (1930): Puna-armeijan taisteludoktriini virallisten ohjesääntöjen ja sotilaskirjallisuuden valossa. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 357-391, 405-437, 497-507.

Tuompo, W. E. (1921): Näkökohtia koneellisen tulivoiman kehityksestä maailmansodassa ja sen vaikutuksesta joukkojen järjestelyyn. Suomen Sotilasaikakauslehti, s. 113, 145.

Wikman, Leo (1936): Ajatuksia hyökkäysvaunutorjunnasta. Sotilasaikakauslehti, s. 15-22.

Y.A. (1925): "Tulevaisuuden sota". Sana ja Miekka 7/1925, s. 147.

—s (1935): Panssarijoukoista sodan alkuvaiheessa. Sotilasaikakauslehti, s. 371-378.

Ohjesäännöt ja aikalaikirjallisuus

Adaridi, Karl (1923): Suomi sotänäyttämönä. Sotilasmaantieteellinen yleiskatsaus. Otava, Helsinki.

Järvinen, Yrjö (1937b): Panssarijoukot ja venäläinen panssaritaktiikka. Otava, Helsinki.

Kaila, Erkki (1921): Aikojen murroksessa. Ajatuksia Euroopan kohtalosta. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Sihvo, Aarne (1922b): Taisteluvaunut. Historiikki. Otava, Helsinki.

Sihvo, Aarne (1923): Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena. Taktiikkaa. Otava, Helsinki.

Wallenius, K. M. (1933): Ihmismetsästäjiä ja erämiehiä. WSOY, Porvoo.

Tutkimuskirjallisuus

Ahlbäck, Anders (2010): Soldiering and the Making of Finnish Manhood. Conscription and Masculinity in Interwar Finland, 1918-1939. Åbo Akademi, Turku.

Ahti, Martti (1990): Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921, fascismin aave 1927, Mäntsälän kapina 1932. Otava, Helsinki.

Alasuutari, Pertti (1998): Älymystö ja kansakunta. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (toim.): Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti. Vastapaino, Tampere.

Anttonen, Veikko (2012): Uskontotieteen maastot ja kartat. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Arimo, Reino (1986): Suomen puolustussuunnitelmat 1918-1939, II osa. Enckellin kausi 1919-1924. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIII, Helsinki.

Bourke, Joanna (2006): "Uusi sotahistoria". Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.) Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva, Helsinki.

Cohn, Carol (1987): Sex and Death in the Rational World of Defense Intellectuals. Signs 12:4, 687-718.

Coleman, Kim (2005): A History of Chemical Warfare. Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire.

Danchev, Alex (1999): Alchemist of War. The Life of Basil Liddell Hart. Orion Books Ltd, Lontoo.

Davies, Norman (1972): White Eagle, Red Star. The Polish-Soviet War, 1919-20. St. Martin's Press, New York.

Doucet, Andrea & Mauthner, Natasha (2002): Knowing responsibly. Ethics, feminist epistemologies and methodologies. Teoksessa Miller, Tina, Birch, Maxine, Mauthner, Melanie & Jessop, Julie (toim.) Ethics in Qualitative Research. SAGE Publications Inc., Lontoo.

Doughty, Robert Allan (1985): The Seeds of Disaster. The Development of French Army Doctrine 1919-1939. Archon Books, Hamden, CT.

Finch, M.P.M. (2008): *Outre-Mer* and *Métropole*: French Officers' Reflections on the Use of the Tank in the 1920s. War in History 15:3, 294-313.

Foucault, Michel (1998) [1967]: Essential Works of Foucault, vol. 2, New Press, New York, NY.

Gale, Tim (2013): The French Army's Tank Force and Armoured Warfare in the Great War. Ashgate Publishing Limited, Farnham, Surrey.

Gat, Azar (2001): A History of Military Thought. From the Enlightenment to the Cold War. Oxford University Press, Oxford.

Habeck, Mary R. (2003): Storm of Steel. The Development of Armor Doctrine in Germany and the Soviet Union, 1919-1939. Cornell University Press, Ithaca, NY.

Harris, J.P. & Toase, F.H. (toim.) (1990): Armoured Warfare. B. T. Batsford Ltd., Lontoo.

Harris, J.P. (1995): Men, Ideas and Tanks. British Military Thought and Armoured Forces, 1903-1939. Manchester University Press, Manchester.

Hjerppe, Riitta (1988): Suomen talous 1860-195. Kasvu ja rakennemuutos. Suomen Pankki, Helsinki.

Hyrkkänen, Markku (2002): Aatehistorian mieli. Vastapaino, Tampere.

Jervis, John (1998): Exploring the Modern. Patterns of Western Culture and Civilization. Blackwell Publishers, Oxford.

Jokinen, Arto (2000): Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere: Tampere University Press.

Jokinen, Arto (2006): Myytti sodan palveluksessa. Suomalainen mies, soturius ja jatkosota. Teoksessa Kinnunen & Kivimäki (toim.) Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva, Helsinki.

Juhila, Kirsi (2002): Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen: Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.

Kalela, Jorma (2000): Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki.

- Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne (1999): Lukijalle. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne, Ajan paineessa. Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki
- Kemppi, Jarkko (2006): Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918-1924. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2, no:9.
- Kettunen, Pauli (1994): Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Kier, Elizabeth (1995): Culture and Military Doctrine: France Between the Wars. International Security, vol. 19, no. 4.
- Kilki, Petri (1991): Suomen maanpuolustuslehdistö. Teoksessa Raittila et al. Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Kustannuskiila Oy, Kuopio.
- Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (2006): Johdatus koettuun sotaan. Teoksessa Kinnunen & Kivimäki (toim.) Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva, Helsinki.
- Kronlund, Jarl (1988): Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Suomen puolustuslaitos 1918-1939. WSOY, Porvoo.
- Kunnas, Tarmo (2013): Fasismin lumous. Eurooppalainen älymystö Mussolinin ja Hitlerin politiikan tukijana. Atena, Jyväskylä.
- Laaksonen, Lasse (2011): Mistä sotakenraalit tulivat? Tie Mannerheimin johtoon 1918-1939. Helsinki-kirjat, Helsinki.
- Lackman, Matti (2000): Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Lange, Tor (1992): Utveckling 1921-1942. Teoksessa Kjellander, Bo (toim.) Pansartrupperna 1942-1992, Arméns Pansarcentrum, Skövde.
- Lappalainen, Jussi T. (1981): Punakaartin sota 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Lempiäinen, Kirsti (2002): Kansallisuuden tekeminen ja toisto. Teoksessa Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.): Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere
- Leskinen, Jari (1997): Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930-1939. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Mearsheimer, John (1988): *Liddell Hart and the Weight of History*. Brassey's Defence Publishers, Lontoo.

Mikkeli, Heikki (1997): *Sivistyneistö, älymystö ja kansa sotienvälisessä Suomessa*. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne: *Älymystön jäljillä*. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Moisio, Sami (2013): *The State*. Teoksessa Dodds, Klaus, Kuus, Merje & Sharp, Joanne (toim.) *The Ashgate Companion to Critical Geopolitics*. Ashgate Publishing, Farnham, Surrey.

Molarius, Päivi (1997): *Aatteen airut ja "Minä I"*. *Fennomania ja sivistyneistö vuosisadanvaihteen suomenkielisessä kirjallisuudessa*. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne: *Älymystön jäljillä*. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Molarius, Päivi (1998): *"Veren äänen velvoitteet" - yksilö rodun, perimän ja ympäristön puristuksessa*. Teoksessa Härmänmaa, Raija & Mattila, Markku (toim.): *Uusi uljas ihminen eli modernin pimeä puoli*, Atena, Jyväskylä.

Molarius, Päivi (2003): *"Will the Human Race Degenerate?" The individual, the family and the fearsome spectre of degeneracy in Finnish literature of the late 19th and early 20th century*. Teoksessa Lyytikäinen, Pirjo (toim.): *Changing Scenes. Encounters between European and Finnish Fin de Siècle*, Finnish Literature Society, Helsinki.

Mälkki, Juha (2008): *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissoitilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla "talvisodan ihmeeksi"*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Paasi, Anssi (1996): *Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. John Wiley & Sons, Chichester, West Sussex.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2004): *Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena*. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.): *Nationalismit*. WSOY, Helsinki.

Peltonen, Matti (2000): *Between Landscape and Language. The Finnish National Self-Image in Transition*. *Scandinavian Journal of History*, vol. 25, no. 4.

Posen, Barry (1984): *The Sources of Military Doctrine. France, Britain, and Germany Between the World Wars*. Cornell University Press, Ithaca, NY.

Raunio, Ari (1989): *Suomalainen taktiikka suuntaa etsimässä - taktiikan kehityksen vaikeudet 1920-luvulla. Pro gradu, poliittinen historia*, Helsingin yliopisto, Helsinki

- Razmanoglu, Caroline & Holland, Janet (2002): *Feminist Methodology*. SAGE Publications, Inc., Lontoo.
- Reid, Brian Holden (1998): *Studies in British Military Thought. Debates with Fuller and Liddell Hart*. University of Nebraska Press, Lincoln, NE.
- Saarikoski, Vesa (1997): *Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Demokraatti ja eheyttäjä murrosaikojen asevoimissa*. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Saukkonen, Pasi (1997): *Intellektuaalinen rooli ja kansallinen identiteetti*. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne: *Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Saunier, Pierre-Yves (2013): *Transnational History. Theory and History*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire.
- Scott, James (1998): *Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale University Press, New Haven, CT.
- Sillanmäki, Jouni (2012): *Voiton vaunut Renault Modèle 1917 ja niiden käyttö Suomessa*. Panssarimuseon julkaisu n:o 4
- Simpkin, Richard (1987): *Deep Battle. The Brainchild of Marshal Tukhachevskii*. Brassey's Defence Publishers, Lontoo.
- Suoninen, Eero (2002): *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.
- Trythall, Anthony (1977) "Boney" Fuller. *The Intellectual General 1878-1966*. Cassell, Lontoo.
- Turtola, Martti (2012): *Mannerheimin ristiriitainen upseeri: Eversti Aladár Paasonen elämä ja toiminta*. WSOY, Helsinki.
- Tynkkynen, Vesa (1996): *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, taktiikan laitos, julkaisusarja 1, 1/1996.
- Valenius, Johanna (2004): *Undressing the Maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Wright, Patrick (2000): *Tank. The Progress of a Monstrous War Machine*. Faber and Faber Limited, Lontoo.

Muu kirjallisuus

Carver, Michael (1979): *The Apostles of Mobility. The Theory and Practice of Armoured Warfare.* Weidenfeld & Nicholson, Lontoo.

Halila, Michael (2014) *Asevelvollisuus ja sukupuoli.* Teoksessa Penttinen, Elina (toim.) *Sukupuolen sanoittamista, kokemista, esittämistä & tekoja.* Sukupuolentutkimuksen aineopintoseminaarin artikkelit 2014. Helsingin yliopisto, sukupuolentutkimus.

Hovilainen, Pentti (1949): *Tankkirykmentistä panssaripataljoonaan 1919-1949.* Panssaripataljoonan upseeri- ja aliupseerikunta, Hämeenlinna.

Kantakoski, Pentti (1969): *Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919-1969.* Ei julkaisijatietoa, Hämeenlinna.

Kilkki, Pertti (1994): *Valo Nihtilä - Päämajan eversti.* WSOY, Porvoo.

Käkelä, Erkki (2000): *Marskin panssarintuhoojat. Suomen panssarintorjunnan kehitys ja panssariyhtymän panssarintorjuntayksiköiden historia.* WSOY, Helsinki.

Muikku, Esa & Purhonen, Jukka (1998): *Suomalaiset panssarivaunut 1918-1997.* Apali Oy, Tampere.

Simpkin, Richard (2000) [1985]: *Race to the Swift. Thoughts on Twenty-First Century Warfare.* Brassey's, Lontoo.

Tanskanen, Seppo (2009): *Suomen Sotatieteellinen Seura - ajassa mukana 1927-2009.* Noudettu osoitteesta <http://pro.tsv.fi/sotatiedeseura/historiikki.pdf> 25.8.2015.

Muistelmat

Paasonen, Aladár (1974): *Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja hallituksen asiamiehenä.* Weilin+Göös, Helsinki.

Sihvo, Aarne (1956): *Muistelmani II.* Otava, Helsinki.

Talvela, Paavo (1976): *Sotilaan elämä. Muistelmat 1.* Kirjayhtymä, Helsinki.